

DIEVENSCHOOL

DOOR

SAMUEL GOUDSMIT

J. EMMERING - AMSTERDAM

DIEVENSCHOOL

DIEVENSCHOOLO

DOOR

SAMUEL GOUDSMIT

AMSTERDAM
VAN HOLKEMA & WARENDORF

VOOR HENRIËT.

Van Moos, den slagersknecht...

Hij kwam van buiten, naar heel, heel groot lijkend Amsterdam, zooals provinciejongens komen naar hoofdsteden — omdat voor hun, op de akkers in en om hun woonplaatsen, geen koren golft. Armoede van provincie-luidjes, afsterving van ouders, noopten hem tot zelfstandigheid, zetten hem verschrikt-alleen neer in 't stadje, zonder broodgevend arbeidsveld.

Toen z'n ouders stierven, kort na elkaar, vroeg oud en moe van veel aftobbing voor brood, was Moos al een jongen van negentien. Alle toekomst, die hem vroeger mooi scheen, heel licht en ijl, om maar in weg te glijên, en niet ingedacht als zelf door te worstelen leven, begon nu plots wreed voor hem op te staan, als ijzig-koude middenweg met veel vechten en schreeuwen tusschen naaktharde murenrijen, sprak hem opschrikkend-barsch aan tot ontwaking, waar-ie z'n jeugd verdroomde in onrijpe fantasieën van kinderleven. Tot nu toe had-ie geslenterd, rondgelopen in 't stadje als na-gewezen nietsdoener; de jaren vergleden, zonder ernstigen arbeid, in opvolging van gedroom, in eindeloos zoeken naar aan-doening.

Om hem heen was ruwe goedheid van ouders en broers, vaak harde spot om onbegrepen afzondering — maar ook blijde toegevendheid om nieuwe verzoening.

Maar altijd, altijd door was er het ellendig geploeter naar brood, het sarrende gewroet om monden te stoppen die weer leeg werden, het mokkend gepeins op middelen, om weer nieuw te vullen, versomberend in hun leven elk straaltje poëzie, verpestend elken mooien adem, die zachtjes aan kwam wuiven in de korte, lieve stilten.

Vroeg al stieten z'n zachte kinderneigingen zich zeer op 't harde gedenk van z'n ouders in moeilijke dagen; op wreede afwering van oudere broers, die met de brute aanmatiging van groote mensen, lachten om 't weeke kind, dat, zelf onwetend, snikkend vroeg naar teederheid.

Die verre afstand van wat hij zoo innig-graag dichtbij zich voelde, dreef hem veel en lang naar buiten: op wondermooie zommorgens, met heel zacht windgeruisch in groen van boomen, met verre warme weiden, in stil-blijve overkoepeling van blauw. Hij kon zoo rustig wandlen dan, zelfs met versleten schoenen en half aangetrokken winterkleertjes; en elke stap in 't zachte gras en in de veilige koestering van zon was hem een groot geluk, dat niemand wist of hoorde. Dat jubelde in hem op en neer, op en neer, uit z'n binnenste naar z'n hoofd, als trillingen van licht, die in zijn lijf een uitweg zochten. Rondom in de weifelende vroegte, repten met schuchtere bekjes de slaaproeizige vogels van stille geheimpjes, zooals wel kind'ren schouderschokkend schateren om heerlijke ondeugendheidjes. En alles, alles was

het om hem heen zachtgroen, zachtblauw en goud, als een heel stil uitgezongen weelde, waarin-ie teêr z'n voorzichtige voetstappen zette...

Of in de avonden, als schemering hem zachter streeling bracht, en de dingen zoo innig-groot heel dicht bijeen te droomen stonden in grijs-zwarte overpoeiering van weelde; dan zong het weer heel droefjes-zoet tot in hem door; en hij glimlachte soms om 't vreemde neuriestemmetje, dat uit de schemering kwam zingen in zijn zieltje, zoo blij en droef gelijk, niet te verklaren...

Maar als hij thuis kwam, was er weer de felle schrijning opnieuw van 't altijd tobbende leven:

Z'n vader, ouwelijk mannetje met grijze baardjes, mokte àl over slechte tijden, die niet beter werden, de handel lag in de goot — iedereen speelde koopman — as niks meer ging, werde ze koopman, kwam iedere snotneus je in je wiele rije — ginge de winkeliers over de kop: koopman; hadde de slaggers geen cente meer om 'n levende koe te koope, kochte ze je de dooie voor je ooge weg. Gister had-ie drie kalvere gemist, waar jongeren 'm vóór waren — vandaag gedacht, 'n dooie koe te kenne gebruike, die enkel gestikt was, verdomde 't de vuile boer 'm mee te geve, wou 'm de deur uittrappe, toen-ie vroeg, of de knecht 't voor een dikke fooi thuis wou brenge. Met zijn vader had-ie 't vleesch van 'n half paard in drie wandelingetjes thuis gebracht onder de borstrok, en de boer had 'm de jas toegeknoopt, of-ie 't nog wist —.

Jongens — hou je maar stil... thuis zatte ze met z'n

elleve te verrekke van de honger ... en van de allereerste beuring hadde ze aareppele met olie gegete — de eerste lekkernij van warrem ete in een halve week tijd — d'r was 'n ouwe Russin bij die altijd bedele kwam en prate — die had toen meegegete ...

Maar dan een van de broers, afleidend vader's herinnering: — Of de koe van vanmorrege vet was geweest? —

«'n Vinger dik lag d'r op — 'n pracht van 'n beest,» klaagde vader.

«Dan zal-ie krije, wat 'k 'm wensch, die kaffer.»

«Geeft ook niks,» zei vader; «vreet d'r van.»

«Nou, veel wensch ik 'm niet,» verdedigde Izak, «maar hij zal toch morrege jà bij z'n koe legge.»

«En voor mijn kan-ie de kouwe koors krije op z'n verjaardag.»

Moos liet hen vloeken, luisterend en vergelijkend. Meestal prikkelde de vuil-rake zeggings van den een den ander tot lachend meeverwenschen, maar altijd was het de onbewuste bitterheid tegen 't neertrappende noodlot, die hen uitspugingen van haat gaf over wie hun handel bemoeilijkte. Soms kwam even zachte tempering van Moeder's zij, maar 't zwakke stemmetje van 't half afgewerkte vrouwtje kon geen brute hartstochtbraking stillen in de heftige gemoederen. — Dan kwam brutale spot terug, en de vader genoot met stille lachteugjes van de kwajongens-geslepenheid, waarmee ze moeder overbluften. — 't Vrouwtje, fysiek onmachtig, lei zich neer, voelde dan de pijniging van elken lach, zat er zwakjes-bleek bij te werken, zonder lust tot verwijt. Het was haar in die oogenblikken dan, of 't laatste sliertje wilskracht

van haar weggleed in de sarrende schreeuwstemmen der jonge kerels.

Moos dan, voelde wel vage neiging tot troosten, kroop soms gauw op haar schoot — en er kwam dan even een wisseling van liefkoozingen van zwakke tot zwakke. Maar er was te weinig bewustzijn bij hem van Moeder's weemoed om verleden, dan dat hij 't stil opsnikkende verdriet zou kunnen wegkussen met zijn kindermondje.

En later, als 't weer gebeurde — wist hij al vooruit den spot van z'n broers om 't aanstellerige van z'n doen, en bedwong zich.

Maar ook dikwijls, in 't alle zorg vragende werkleven, stelde hem zijn moeder teleur als hij aankwam om teederheid, stiet ze hem terug met handen vol poetslappen en 't hoofd vol afmattende berekeningen, als-ie thuis gekomen met muziek in z'n borst, haar dol om den hals wou pakken en de bleeke wangen zoenen. Of als ze 't toeliet, doorwerkend, alsof 't leven afhing van die geschuurde ijzeren pot, waar ze gehurkt zat op de ruige roodsteenenvloer, tusschen pannetjes en deksels en bespatte klitjes zand, verkilde ze toch daadlijk z'n heerlijkjunge extaze, met dat bitter-rauwe mokstemmetje van een die veel gekropen heeft —:

«Nou ja, 't is goed — kles maar, je laat me toch ook verrekke as 't er op ankomt...»

Dan bleef-ie vóór haar staan, 'n oogenblik, niet denkend aan 'n oorzaak voor al die wrokkende levensmoeheid, maar voelde zich oneindig alleen, in dat gangetje, bij die harde vrouw, die z'n moeder was, in die ellendige atmosfeer van

warme zeeplucht, die benauwde tusschen de naakt-witte muren met 't teeren randje van onder, en de potjes en pannetjes op de ruige vloersteen, die 'm pijn deden van binnen, als ze schuurden onder z'n voeten...

En hij liep achteruit, aldoor 't nog bekijkend, en de deur uit naar buiten, in een hoekje tegen 'n boom bleef-ie staan snikken... tot al 't mooie van straks van zonnegoud en hemelblauw en boomengroen nu viel van hem af en vergeleed in z'n zenuwachtige hokken... Er bleef nu niets meer van al het moois dat in zijn kleine wereld was — niets van 't teere geheim op morgens en avonden buiten — er bleef nu alleen maar 't jongetje dat z'n moeder had weggeduwd van haar hals en dat er te huilen stond bij den boom uit medelijden met zich zelve...

Den heelen verderen dag zonderde hij zich af, wierp vlug zelf z'n kleeren uit en kroop huiverend in z'n houten ledikantje. En 't heerlijkst vond hij 't, dat niemand 'm maar begreep, dat moeder niet wist, hoe-die gehuild had, en gewoon goeiennacht zei, zonder zoen. Want nou bleef 't zoo stil in hem doorschrijven, die pijn, dat oneindig verlangen naar iemand, waar-ie van houen mocht, krankzinnig van houen mocht, en die-ie toch nooit zou vinden, in huis niet en op school niet en nergens, nergens...

Zoo bleef alleen, in zulke dagen in zijn onbegrepen kinderziel, maar heel groot en statig-rein, de blanke wijding van natuurleven. — De wondere attractie van het mooie bracht hem al verder en verder van 't kil-benauwde familie-kringetje; de werkelijkheidsdingen vervaagden al meer en

meer en werden hem hatelijk door de minachting van zijn omgeving. Die werd hem onbewust al vreemder en vreemder door haar kleine ziening van 't onbestemde dat hem bezighield, en waar hij ook op later leeftijd, door weinig logisch denken niet zag, hoe vele zorg of afstomping daardoor hem alle liefde wegstal, waaraan zijn ziel behoefte had.

Toch, soms weer, als die behoefte heel, heel groot in hem werd, pijnigde tot een diepe leegte in zijn binnenste, opdrong naar z'n keel tot snikkens toe, deed hij telkens nieuwe moeite tot toenadering, voelde hij de dikwijls geminachte omgeving heel warm en innig naast zich, en vatte gretig elke gelegenheid aan, die terug kon leiden tot nauwe intimiteit. Dan voelde hij zich zoo zwak en klein, in 't olielicht om de vierkante tafel, dat hij toejuichte al wat gezegd werd; zelfs lachte hij om malgepraat van broers, om guitige kwaadsprekerijen en deed er nerveus lachend in mee. Verhalen van Vader, in half verstaanbare jargontaal, over oneerlijke winstjes, die als gelukkige rijkdommen gekomen waren in dagen van ellende, waren hem heerlijk welkom; blijde instemmingen van Moeder prikkelden hem tot tranen toe en hij kreet het uit, als broers vulgaire gijntjes uitgrinnikten over vrouwen. Hij boog zich voorover, hij drong zich in hun wezen, en het was hem een streeling van sympathie, een overjubeling van weelde, die vlamde om z'n hoofd, hij warmde z'n koude huiverende zieltje aan 't licht van hun zeldzame intimiteit... Maar als 't voorbij was, en hij weer buiten kwam, in de velden met teêre verschieten en zachte wisselingen van kleur, als z'n jonge borst de frissche geur weer ademde van vijvers en van struiken, dan

kwam een minachting voor zichzelf, een wansmakelijke onvoldaanheid, wyl-ie genoten had van wat-ie anders ver beneden zich wist, en zich zoo gretig gegeven had aan die toch straks weer spotten zouden met heerlijk-zacht gedroom. Dan keerde weer, altijd nieuw, de groote attractie van wat daar buiten lag, in warme weiden en teerblauwe zomerluchten, niet begrensd door versomberende muurtjes en niet dompig gehouden onder klein gepraat.

Maar 't allerwarmst van intieme vreugde waren hem de joodsche feestdagen.

Die waren hem als lang geziene lichtpunten in de jaren, als blijde wachters die zongen aan de wegen en hem fluisterden van menschenmooi. Want hij zag het blijde dat aankwam in de dagen, nog alles heerlijk-groot, in den alles vermooienden schijn van zijn kinderlijke verbeelding.

De vooravonden in de Synagoge, als bij 't binnentreden veel kaarslichtwijding zachtgeel te dansen rjde langs 't glanzend verfbuin van de feestverzorgde banken — tapijten frissche geuren plechtig dreven door 't wijje avondlichte Huis — en rond de Bimah hieven eindlijk rustig zich de hoofden naar het licht, dat van den jontefglans nu de oogen vochtig plekte — nasaal gezang — lieford'loos dreunend, zwaar orgelde zijn blijden weemoed uit — zij waren hem als vrome manenachten — die dreven langs zijn oogen blij en broos. — Dan kwam een teere vreugdezang, als ver gejuich van koperen trompetten in hem dansen, en in zijn lijf werd 't wijd en goud en ruim van bitterheid om maanden schreiend aangezien leugen. Het was zoo groot en vredig-

mooi nu weer — ze kwamen in de Schoel — ze dachten niet aan handel. Hij zag dan «nog veel jaren» de monden wenschen — de oogen lichtten en de handen drukten. Zij lachten allen dan en voelden Jontef naad'ren, Jontef was zoo mooi. De gazzan zette in — een galmendzwaar gezang — wijd en bizonder — avondgebed van hoogtijdagen. In stillen ootmoed naar het Oosten bogen zich de àl-bekende hoofden. — Wat kwam daar plots te lachen in zijn borst, al op en neer — een jub'len van muziek — koop'ren symbolen die sloegen naar zijn keel 't spattend geluk en naar zijn oogen hieven ze blankwit licht: daar lag in droombezongen ruimte van 't verbeelden, Jeruzalem, Godsstad van koepels zonbeschenen. En tusschen 't wit der marmerhuizen, schreden loom en schoon, de mannen en de vrouwen, haren en oogen zwart en langwit de gewaden, en met gebaren als van zware boomekruinen in den zachten wind. De landen doemden voor zijn oogen, in verbeeldingsklaterend licht, apotheosen. Daar ginds had Israël eens gewoond — Israël, ruim ademend door waarheid groot natuurleven — Israël zonder duizend vormpjes — kleine wetjes, gemaakt door boekendwergjes knap en kwijl'rig vroom, suf en waanzinnig, Israël nog niet neergetrapt door eigen en vreemde kleinheid tot droef insectenvolk, kruipers en leug'naars, die d'eigen schoonheid gretig volgespogen.

Hij zag het alles nog zoo mooi en groot in 't licht van z'n sobere kinderverbeelding, tot z'n ziekelijk idealisme gezonder werd en vaster vorm aannam door raker ziening. Want later, eerst later, voelde hij van die bedompte Synagoge de schrijnende ontwijding, waar een God van licht werd aan-

gebeden onder onfrissche broeiing van veel warme hoogzijoeden, poezie nagebauweld door pruimende tabaksmonden; waar met bezweete gezichten, in afgepaste bankjes, werd opgezien naar een gestucadoord plafond; waar arme joden, rondtrekkende verschoppelingen vreemden waren en teruggehouden werden achter afgesloten hekjes en psalmen verminkt werden uitgekreten tusschen vier bekalkte muren.

Tot Moos' dertiende verjaring kwam, met plechtigheid van Barmitswoh ¹⁾ bleef hij op school. Hij was niet vlijtig. Er was op school maar weinig, dat z'n dweepzieke belangstelling bezighield. Cijferkunst was hem een marteling; als medeleerlingen zich beijverden in 't uitwerken van peutersommen, goedkeuringen kregen en pluimpjes voor kwartieren lang wroeten in gniepige berekeningetjes, waren meestal al z'n sommen fout en hij werd uitgelachen om z'n achterlijkheid, de onderwijzer schudde medelijdend 't hoofd. Dan plaagde hem even de bitterheid van even te moeten terug 't hoofd schudden tegen den schoolmeester. Als 't thuis besproken werd, bespotten hem z'n broers: «Ogh! rekene! as-ie dat nou nog niet kon, dan kon-ie wel op bril drie gaan zitte, zij waren altijd de beste rekenaars geweest, wat Izak? Hoe vond-ie nou zoo'n stumper?»

«Och,» zei Izak, «maak je toch zoo druk niet, hij is nou eenmaal 'n schlemiel, wàar zal hij nou niet achterân komme?»

Maar Vader ook schudde z'n hoofd, zuchtend bedroefd, bitter: «Je mag je werachtigesgot wel schame hoor, da's nog nooit gebeurd, dat 'n jood niet het kenne rekene!» — Hij

1) Kerkelijke aanneming.

gaf daar geen antwoorden op. Want hij wist al, dat tegen spreken uitlokking was van kleinen spot en scheldwoordjes, waartegen z'n weinige logische denkensradheid niet bestand was. Hij voelde alleen een grooter, mooier leven, maar vreemd, heel vreemd, in zich opbruischen, een leven, dat lachte met klein gewroet van afstompemde cijferlegertjes, een leven van regen en zon en van vlammen en onweer, van donderen en juichen en saterlachen en snikken, dat zich krijtend baan brak uit z'n borst. Soms bleef hij plots'ling staan, om te weten, wat toch zoo hevig in hem worstelde of schreide. Er waren kleine oorzaken voor, hij wist dat: ruzietjes thuis — of op school zenuwachtig geslikte smaad van smousscheldende kameraadjes, of oogenblikken van stil uitgeschreide verlangens naar teederheid.

Maar hij begreep niet, dat anderen 't niet voelden, die worsteling van aandoeningen, de bitterheid tegen de blijdschap, en de blijdschap tegen den weemoed, alsof die stemmingen in menschendrommen belichaamd waren en vechtend opklommen tegen de wanden van z'n maag.

Gebrekkig godsdienstonderwijs in de avonduren en op Zondag- en Woensdagmiddag, was hem half ergerlijk door kleinheid van vormelijke inpomping, half aangenaam door de vergemakkelijking van gedroom en doorleving van gelukkige uren met verre Joodsch-historische grootheid. Maar telkens, door de wanorde van 't slecht ingerichte schooltje, kwam weer de wreede opschrikking uit z'n genieten, door ruzie van kinderen, die schreeuwden met schel-hooge vechtgeluidjes, of de tot halve razernij gedreven woede van den

schor-krijtenden grijzen Rebbe, die ronddraafde, met teruggeschoven kalotje en in de hand verknepen rooien zakdoek, van troepje tot troepje, hamerend en verwenschend tot in de hel. Soms miste een stomp of stoot z'n doel en duwde Moos met pijnlijke verrassing wakker uit visiën van ydillen-leven. Hij zag dan om, en vóór hem stond de Rebbe, met rollende oogen, de gouden bril sidderend op den neus, de bruine tanden klapperend in den zenuwachtig trekkenden mond, die kwijlde langs de witte das over 't vergroende lustre jasje... Maar achter hem kreet weer luider en wilder 't brutale lawaai op door 't holle kale zaaltje, waar de sjofele vieze kinderen met de klompen aan de banken besprongen en zich rumoerig wreekten op pas ontloopen kettingen van morgen- en middagscholen. Dan rende de grijze Rebbe terug en stompte, duwde, vloekte opnieuw, tot-ie bijna huilend, z'n woede verbeet op z'n lippen, en zenuwachtig schokkend, met moeë oogen, zich voor de bende liet neervallen in de wrakke leunstoel met groen verschoten trijp. De oudste kinderen schrokken dan plots van den afgematten grijsaard tegen de witte muur, en kregen stilte.

Zoo kwam het tot geen ernstig onderwijs en Moos' der-tiende verjaring naderde zonder dat hij veel meer wist dan de verminkte, machinale vertaling van willekeurig gekozen Thora-brokken, en van de gebeden, die in zanikenden cadans door de heele klas werden afgedreund. Maar 't voornaamste was toch ook de afdeeling uit de vijf boeken Mozes, die hij voor te lezen had op den Sabbathmorgen van zijn Barmitswoh-dag. Maanden te voren studeerde hij met den Rebbe de enkele bladzijden in uit het boekje op school, die maar

een klein vierkant figuurtje zouden zijn in de perkamenten wetsrol in de Synagoge. De Rebbe stelde afzonderlijke uren vast, waarop-ie begon hem de beteekenis der joodsche muziekteekentjes voor te dreunen. Het kinderstemmetje hakkelde die na op de slecht uitgesproken woorden, zoodat de galmende nasale geluiden hol aan- en terugzanikten tegen de wanden van 't leege lokaaltje. Tot eindelijk 't leege Pentateuchbrokje, het zevende gedeelte van de week-afdeeling, bijna onwillekeurig ingezet en afgebroken, hem een afgezaagd liedje werd, opgezongen vóór-ie naar bed ging en als-ie opstond. Thuis zongen ze 't mee, z'n broers, z'n moeder, z'n vader. En soms, trotsch op 'n zoon, die 't pitlooze brokje verhaal van geheugenmartelende stamboomnamen zoo gemakkelijk van buiten kende, lieten ze 't hem zingen thuis, in de aan te nemen houding van den dichtbijen feestmorgen. — Vader, bakkebaardjes krabbelend, grinnikte knipoogend van genot, Moeder, verbaasd over 'n jongen met zoo'n stem en zulleke hersens, bleef met open mond en beweeglooze oogen zitten luisteren, naar wat ze nooit begrijpen zou, 't zwartwollen mutsje boven 't bleeke gezicht, waarlangs de beide linten neerhingen, de rimpelhanden met mesje en half afgeschildren aardappel, boven 't mandje in de opgetrokken schoot. En weer kwam dan over hem die roezige bedwelming van het korte koningschapje, dat duren zou, van 't seinende Omein ¹⁾ van den Rebbe tot 't meeschreeuwen van de Kille ²⁾ aan 't slot. En tot den dag zelven bleef hem die kleine eerzucht bij, was er ook niet de weemoed van vroeger,

1) Amen.

2) Gemeente.

herinnerde hij zich dien zelfs niet meer, maar vulde in eenzaamheid z'n uren nu met gouen fantazietjes van dien éénen morgen, of thuis met de verkleinende intimiteit van gure, neertrekkende gesprekjes.

Andere wijding tot den dag, waarop-ie zelf verantwoordelijk heette voor z'n zonden, kwam van den Rebbe noch van anderen. Hij kende zijn Parscho ¹⁾ — dat was voldoende. Den Vrijdag vóór den aanneemdag, in de Synagoge, waar de laatste repetitie gehouden werd in de Wetsrol zelve, waarin geen teekens of klinkers aangegeven waren, mummelde de Rebbe iets, van dat-ie nu voortaan ernstig moest zijn, zie je, dat-ie zelf nou voor z'n goed en z'n kwaad geoordeeld zou worden, door 't Hooge Gerecht, door 't Hooge Gerecht. Rebbe zag hem aan, vermoedend, dat zijn onzin de kinderooren voorbij zou gaan. En zich opeens tot hem buigend, gewichtig-vertrouwelijk :

«Wat is 't Hooge Gerecht?»

«Da's — da's Gød,» verlegen zei Moos.

«Goed onthoue — goed onthoue — jij bent 'n flinke — Barmitswejonge.»

En de zilveren versierselen afnemend van de fluweel-ommantelde Wetsrol, gromde de ouwe rochelende stem nog eenige malen boven 't beweeg uit van den peper en zoutbaard:

«Goed onthoue, goed onthoue, jij ben 'n flinke jonge — jij ben 'n flinke Barmitswejonge.»

Het was maar een heel vluchtig gebeuren, vaak overzien in zijn brein, tot 't feit minder gewichtig was dan 't heerlijk

1) Afdeeling der Thora.

verbeelden, eigenlijk maar een ontkleurde herhaling ervan leek. Want het ging alles toe met de onfeest'lijke benauwdheid van Synagoge-ceremonieën; 't naderen en beklimmen van den Biemah ¹⁾ in 't heel moeilijk gekochte nieuwe pakje, de glimmende harde deukhoed en de krakende schoenen maakten hem 't wetend genieten onmogelijk, het deed hem alles nerveus zijn, terwijl-ie uit zijn bank naar de verhevenheid van den voorzanger en den Pedel drentelde in 't tallies ²⁾ van zijn oudste broer, dat gewasschen was en onder 't gewichtig gekijk van de knikkelende mannenhoeden.

De Rebbe galmde z'n omei-ein, toen-ie de Vóórbrooche had opgezegd, en voor de laatste maal zong-ie 't brokje Bijbelhistorie door 't hooge Schoelgebouwtje. Hij schommelde met lijf en hoofd zooals de vele voorbeelden 'm geleerd hadden, hij lei prachtigen theatrale klem op de volgorde van de stamboomnaapjes, hij spitste de scherpe woorden met een aangeleerde felheid, die de hoogzijhoeden weer bewonderend deê wiegelen, in de synagoge een rondomme wisseling van levendige toejuichwenken van oogen en naast-de wang geheven gebaarhanden. Tot aan 't eind de mannetjes, opziend van de secure volging in hun boekjes, elk 't laatste halve zinnetje meeschreeuwden in hun dreuntoon en de Rebbe hem 'n triomphantelijken kneep in z'n arm gaf. Nog even zong-ie de ná-Brooche op en de Kille zei tevreden «Omein» — de dingen waren gebeurd. — Nou was-ie erkend Jehodie, mènsch, màn, en verantwoordelijk voor z'n zonden. Hij wachtte even terzij van 't Biemah-tafeltje en de Rebbe zei

1) Biemah, ook wel Almemmer genoemd: de verhevenheid midden in de kerk, waar de lezing geschiedt.

2) Bidkleed.

den Michebeirach ¹⁾ voor hem. Hij maakte er één aan z'n vader, één aan z'n moeder, één aan de Rebbe, één aan de ouwe pruimende oom, één aan 't kerkbestuur en de schoolcommissie en liet toen de heele Kille zegenen en offerde vier maal drie stuiver aan verschillende Joodsche instellingen, wat z'n vader met hem afgesproken had, voor de kowet, ²⁾ weet je, en hem den volgenden Zondag op eenige dure guldens te staan kwam.

Toen wachtte hij nog, tot voor den volgenden opgeroepene was gelezen en ging heen. Hij had ook secuur geleerd, naar de Bimah te gaan langs den korsten weg, en terug te gaan langs de langste. Allemaal van die dinge, die motte, weet je. As je naar de Cefer Thora gaat, ben je zoo blij, dat je precies zoo doet als je geleerd is en den kortsten weg neemt. As je weer teruggaat ben je precies zoo bedroefd daarover als andere behoorlijk onderlegde Joden en neemt triestig een omweg. Toen-ie weer op zijn plaats was, na een pijnlijke wandeling van nerveus zich bekeken voelen, vond-ie zich plots in een onoverwinlijke machteloosheid in z'n bankje staan. Hij betrapte er zich op, niet te weten, welke houding nu aan te nemen, of-ie zitten zou of staan of rond blijven kijken of staren op de bladzijde van z'n Gebedenboek. Hij deed alle dingen om beurten, een, twee maal, keerde zich toen om, in 't nauwe bankje, om op te zien naar de galerij achter zich, waar de weinige vrouwen zaten. Hij zag er enkelen die hem sentimenteel-lief toelachten en vond er 't

1) Michebeirach: lett. hij die zegende. — Ieder opgeroepene heeft 't recht om voor een daartoe bepaalden prijs eenige zegeningen af te vragen voor de personen, die hij daarmee vereeren wil en de Rabbijn voor hem opnoemt.

2) Kowet = eer.

kleine bleeke gezichtje van z'n moeder, onder den poveren zomerhoed, met dof-glinsterend git; 't badeautje weggestreken naar de ooren, en ze lachte hem ook even heel kleintjes-trots toe, maar 't gaf hem een rilling van geluk en warme innigheid in de kille aanvoeling van den vreemden ernst, die hem z'n evenwicht benomen had. En hij vergat ineens alle van buitengeleerde gewichtigheid, al 't oogengekijk, al 't licht van de kaarsen op de verlakte Biemah achter zich, al de wijding van de Heilige Arke, waarin de wetsrollen stonden, en zijn kinderoogen lachten naar boven, z'n kinderzieltje neeg naar z'n moeder, en hij wierp haar met z'n hand een, twee, drie hartstochtelijke kussen op van z'n lippen. Maar achter zich hoorde hij gesis, nòg eens en nòg eens, tot de heele Kille meesiste en z'n moeder ineens 't bleeke gezicht vertrok tot pijnlijke teleurstelling en met haar vinger heftig gebaarde tot zitten gaan. Hij keerde zich weer om, verschrikt en zag de hoogzij-hoeden in ernstig beklagen tegen elkaar aan 't schommelgolven; de Rebbe zette schuine oogen en beet op z'n lippen en tusschen z'n lachende broers rechts, stond z'n vader, de erbarmelijke cylinder achterover, maar de oogen wijder van drift en met breeden mond duwde-ie 'm tegen:

«Kwajonge, kwajonge!»

Toen begreep hij pas: hij had verkeerd gedaan. Mocht-ie z'n moeder kusjes opgooien, kusjes, in Schoel? Kusjes? Op z'n Barmitswedag? Hij was nou 'n mán, dat had-ie moeten weten te laten.

En weer, na 'n heelen tijd kwam die leegte in zijn binnenste, als een niet te stillen honger, een ziekelijke verlatenheid.

Hij boog zich voorover, dat ze z'n gezicht niet zien zouden, en beet zich op de lippen om niet te huilen, probeerend de prop te verslikken in z'n keel. Maar hij verbeelde zich opeens, dat er iemand was, die 'm beklaagde, hij wist niet wie, maar iemand, iemand, en toen juist kwam zoo'n vervloekte heete traan uit elk van z'n oogen en rolde over z'n wangen. Hij kneep z'n vingers tot vuisten, hij wou nou niet huilen, née, née, née, hij vertrapte 't nou, ze zouden 't niet zien.

Maar er kwamen er al meer en meer, allemaal van die gloeiende droppels, en 'n paar rolden er op z'n Tefillo. —

Toen wierp-ie z'n Tallies af, duwde een jongetje op zij, en vooroverbuigend, dat ze toch z'n oogen, z'n natte oogen niet zien zouden, liep-ie snel de bank uit, strompel schuifelde wegduikend naar 't gesloten hek, waar de oppasser te wachten stond.

«Mot je d'r door,» vroeg de man.

«Ja,» zei-ie met 'n eersten snik.

Toen vloog-ie naar buiten, z'n zakdoek tegen z'n oogen, bleef in 't smalle zonbeschenen straatje staan, even hartstochtelijk uithuilen, haastig om gauw weer terug te kunnen gaan. — Maar z'n vader was 'm gevolgd, 't gaf 'n heele opschudding toen-ie opstond. Hij zag 'm aankomen, de kleine stoepdreëtsjes af, in z'n glimmerend zwartje pakje, met de plechtige witte das, op zij van de afgerafelde boord, de hoed in den nek van geagiteerdheid, 't bidkleed nog half om de schouders. Hij nam 'm zwijgend bij den arm, trok 'm weer 't stoepje op naar binnen. Maar in 't portaal bleef Moos even staan. — «Laat U me dan tenminste eve uithuile, 'k kan toch ommers zoo niet naar binne gaan.»

«Gauw dan, gauw!» snauwde Vader, «bè-je bedonderd, kwajonge, met je verdomde kunste, gauw, wasch je gezicht af onder 't kraantje, en naar binne hoor, aàp, je ben nou geen kind meer, bedonderd!»

Ná-snikkend nog liep-ie naar 't koperen fonteintje in de hoek, maakte z'n zakdoek nat, bette z'n oogen, aldoor, aldoor verfrisschend de gloeiende oogleden, 't brandende gezicht, toen, àl bettend, wrijvend, maakte-ie de deur los, stilletjes, dook naar z'n plaats, hoogrood onder 't belangstellend oogengekijk, verborg zich onder 't Tallies, bezag de letterfiguurtjes, die schemerden in z'n nog betraande oogen. En de heele Schoel fluisterde nu, de heele Joodsche gemeente babbelde dien dag over 't schandaal van die rotslepel van 'n Bar-mitswejonge, die eerst zoentjes had opgegooid, zóó van 't Cefer Thoure weg naar z'n moeder boven, en toen nog op de koop toe de Schoel was uitgeloop, omdat ze gesist hadde, dat-ie zich óm zou keere —.

Thuis werd er veel en lang over gesproken. Maar hij verdedigde zich niet, want er kwam nu weer de blijde eenzaamheid, die lang was weggeweest, in de verkleinende intimiteit van 't saam naderen voelen van 't feestje. Z'n verlangen naar teederheid kwam hem nu weer zoo bekend voor, als een heel lief iets, waarmee-ie lang had rondgelopen, en hij bewaarde het onder al het gepeuter heel stil in zich, en liet het maar weer heerlijk-fel in zich doorschrijven zonder anderen iets te zeggen.

In 't met veel moeite opgepronkte kamertje kwam visite feliciteeren: ouwe stukken tapijt en geleende stoelen sjofel verfeestelijkten den grond en de wanden van de opgeruimde

huiskamer en al 't glaswerk werd zuinigjes uitgeschikt over 't helderwitte tafelkleed. Er was anisette en cognac en koffie met koek, hoewel 't komkommertijd was. Allen bespraken ze 't gevalletje in de Schoel en vonden 't zoo jammer omdat-ie zich overigens zoo flink had gehouen.

De Rebbe bracht z'n cadeautje mee, een gebedenboekje in rooien omslag met op 't gemeene papier een dooreengelooopen druk en vond 't noodig een toespraakje af te scharrelen. Hij maakte 't maar heel kort, want ook slècht Hollandsch sprekende Rebbe's berekenen nog toespraken naar rijksdaalders, en Moos' vader had graag wat toè gehad om de kosten te dekken. Aan 't eind tikte-ie Moos tegen de wang en zocht z'n oogen:

«Nou,» zei-ie lachend, «en heb je je vader al excuus gevraagd voor vanmorrege?»

«Ja meneer,» loog Moos en geen van allen ontkende.

Z'n moeder duwde hem even later terug naar den Rebbe, om te bedanken en hij deed het alles bijna onbewust, z'n verbeelding werd er niet door gehinderd.

De president van 't Kerkbestuur, een warmpjes-inzittend glad heertje, met gouden pince-nez en blonden puntbaard kwam ook heel deftigjes en gewichtigjes aanstappen; weet je, zoo niks trots, bij zulleke arreme mensche toch, en bracht hem een leesboek mee. De heele familie en de halve Kille van 't plaatsje stond op, toen-ie binnenkwam, boog, stamelde den groet naar den heer. Conservatief jodendom kruipt tóch wel voor vernikkeld modernisme van centenheertjes, die deftig bestuurdertje spelen, die niets voelen van hun krijtende armoe, die niet naar hun omzien bij wijn-

geslobber met modernere joden — of christenheertjes, die preuts voorbijgaan hun eindelooze bestaansbenauwenis, die met een half vocabularium vol Fransch en 'n heelen hoop geld van pa koninkje spelen onder 't armzalige troepje Jodenfolk, dat voor 't grootste deel z'n boterham op moet rakelen uit ondersten modder van ontzag'lijke samenleving.

Hij gaf hem het boek met een toepasselijk woordje, liegend brutaal z'n educatie-gehuichel naar de hurkende leventjes. Dan tikte hij even 't incidentje aan in de kerk, en vond wijsgeerig, dat 't er wel uit zou gaan. Waarop de heele visitie gretig riep van: «Ja zeker, meneer,» en toen overging tot 't in finesses bespreken, knikkend en schuin-oogend, van meneer's redevoering. Z'n vader zat met heerlijke gloei-oogjes de knieën te wrijven, stond op, drukte de meneer de hand, bedankte. Moeder deed 't bescheidener met 'n nederig huisknikje en 'n onbeholpen: «U wordt van mijn ook bedankt,» dat door de heele kamer hoorbaar was.

Een oud heertje met grijze bakkebaardjes en 'n bril, dat van huurrente leefde, gaf een geschenk namens de school-commissie, de vijf boeken Mozes in vijf roodgebonden deeltjes en vond 't maar veiliger te zeggen dat-ie zich aansloot bij z'n voorganger. Moos kreeg weer 'n waarschuwend duw van z'n moeder en riep: «dank U m'neer,» voordat 't mannetje stotterend had uitgebauweld. De ouwe oom, die pruimde en jenever dronk, besprak 't in onverstaanbaar jargon en bespaarde hem zoo de ergernis van de zooveelste herhaling. Bezoeker na bezoeker kwam, alleen de arme joodjes van 't provinciestedje, slagertjes, kooplui, ventertjes, die buiten scharrelden bij de boeren, met hun eventjes

opgedirkte vrouwen en schreeuwende kinderen. En allen gingen ze, vormelijk nog, met een serieus besef van hartelijkheid, 't rijtje langs van Vader en Moeder en de broers, al wat mooi is, met hoofdknik toewenshend, roemend op gehoord of niet gehoord Bijbelbrokje, besprekend de grootte, de dikte, de kleur, 't gewicht van de Barmitswejongen, anisette slurpend, koekschijfjes brokkelend, om dan weer op te staan, nòg eens te wenschen en weer heen te gaan. 't Meeste ging hem onbewust voorbij, raakte z'n wezen niet. Maar nu en dan, heel eventjes, als een sympathieke tante, een intieme vrouw hem de hand drukte, hem even goedig in de oogen zag, kinderlijk tikte tegen z'n wang, voelde hij een blij streeling, een weldadige zachtheid over zich komen, verbeeldde hij zich, dat deze of die 't geweest was die van morgen hem beklaagde en had moeite z'n tranen terug te houden. Maar dan bedacht hij snel weer de kille hardheid van de anderen en verbeet z'n sentimentaliteit en lachte vreemd mee, als van z'n kindertijd gesproken werd. Já, já, ze hadden 'm nog gekend, toen-ie nog zoo'n joggie was hoor'...

Den heelen dag deed hij verder onbewust mee met 't gemak'lijk aan te hooren gepraat ven de huisluidjes. Maar 's avonds toen hafdolo ¹⁾ gemaakt was, ná Schoeltijd en Vader met de broers in donker uitgingen, elk een anderen weg om nog wat op te scharrelen, toen-ie met moeder alleen bleef zitten in 't kamertje, waar de vreugde van den dag nu heel verstorven was, in de kille vooravond-leegte van

1) Hafdolo. Bij het einde van den Sabbath, 't met kaarslicht en wijn, inroepen van de zegening over de komende week.

een nieuwe week vol broodzorg, toen begon 't zoo in zijn zieltje te kermen om een kus van haar mond, dat-ie opstond van z'n stoel en schuchter naar 'r toeliep; hij lei z'n arm om haar schouder en greep haar hand: —

«Zeg moe.»

«Wat is er?» vroeg ze en zag hem vreemd aan. — Maar toen-ie zoo dicht bij 'r stond, wou-ie 't even zeggen — de droeve avond was nu plots zoo bang geworden en zij bemoeide zich heel niet met hem nu.

«Zeg moe, ben ik nou al 'n man? Meen' u dat nou? Meen' u dat nou? Is dat nou waar, hé? hé?»

Toen drukte-ie verrassend-wild, een kus, lang, heel lang op haar mond, lei z'n hoofd tegen haar wang en begon zachtjes te huilen. Zij begreep hem niet, onvatbaar voor 't besef van 'n ziekelijke weekheid in 'n jongen van dertien. Maar toch, onbewust, en daarom zoo zuiver-rein in de altijd weer mooi-teêre aanvoeling van kinderzielen in kleine moedertjes, wist ze, dat hem iets pijnde, dat hij hartstochtelijk om haar vroeg. En ze nam met haar magere werkhandjes z'n groote hoofd tegen zich aan en kuste hem, een, twee, drie maal, op z'n wangen, z'n mond, z'n oogen, tot-ie zenuwachtig grinnikte van weelde...

— Maar wat te zeggen wist ze niet...

* * *

Hij ging nu uit met Joopie, die was minder hatelijk dan Izak. Zij gingen in alle weeren naar buiten, liepen de boerenerven af, waar Joop precies de gevaarlijke honden wist, vroegen of er wat was, werden hier en daar vriendelijk

ontvangen, met koffie en 'n boterham, door 'n goeie boerin, ergens anders van de deur geduwd met scheldwoorden en verwenschingen. Daar was Joopie niet heel bang voor, hij vervloekte de boeren op rijm. Er gingen dagen en weken voorbij, dat ze weinig of niets thuisbrachten, omdat 't een slechte stille tijd was. Dan gingen ze in de stad, deden zekerder zaken, huurden een karretje en haalden vodden, beenderen, afgedragen kleeren, ouwe metalen op, die meestal denzelfden avond bij een groothandelaar werden afgeleverd. En 'n tijdje bleven ze goeie vrienden. Maar enkele keeren, 's avonds thuis, begon Izak, als-ie wel wat verdiend had, den spot te drijven met Moos, die Joopie's ongeluk aanbracht. Dan lachten de anderen ook en Joopie deed mee. «Was 't nou 'n wonder,» meende Izak, «dat-ie niks ophaalde, met zoo'n stuk ongeluk naast 'm — zoo zou-ie in geen vijf jaar 'n cent thuis bringe!»

«Och,» lachte Joopie, «je mot enkel maar zien, hoe-die naast je loopt, nèt of-ie geregeld wat in z'n broek het gedaan, en as-ie bij de boere komp, geen smòel los, man, je kan geen wòord uit 'm krijge, en dan, zeg, zeg, as die 'n boerenmeid ziet, is-ie heelemaal bedonderd, doodsbenauid voor rokke.»

«Weet-ie veel,» zei Izak, 'n jonge van bij de zestien, «toen ik zestien was,» en hij zag zelfs niet even op naar Moeder, toen-ie Vader zag lachen, «toen ik zestien was, nou, 'k beloof je, toen wist 'k me weetje al wel.»

«Hoor's,» zei moeder, «ogh, wat 'n snotneus.»

«Nou, 'n jonge is 'n jonge,» zei vader in tevreden hoofdschudding; «'k heb nog liever dat ze wat zegge kenne, daar

pit in zit, as dat ze zoo héel stil benne.» — Moos kreeg weer hoop op hulp van moeder, maar ze zei, wijsgeerig meegaand onder den bril weg, met àlteveel trots op zulleke kranige monde van kerels om te blijven tegenspreken: «nou, dàt zal ik òok niet zegge, ze motte 'r monde wèl kenne roere.»

Hij had toen wel willen weigeren weer mee te gaan, maar hij vond 't te laf, zoo gauw na elkaar de dingen weer neêr te leggen.

Alleen kwam, door die gesprekken, 't besef van sexueel leven bij hem boven, zag hij van dien tijd af iets anders in een meisje, dan hij er tot nog toe in illusie in gevonden had. Want vroeger, als nichtjes of kennisjes thuis waren, was hij heel schuchter, maar liefjes babbelend om 'n ongewone vereering die hij voelde voor elke vrouw. En bij de aanraking van zachte haren, bij de ruisching van 'n meisjeskleed, kwam iets têers over hem, iets heel moois en geurigs, als een weelde van bloemen, die zachtjes het grovere leven in hem overwuiven kwam, tot hij zich leelijk voelde bij 't minst mooie meisje. Die meisjes hadden ook van die weeke stemmetjes voor hem, en allemaal mooie bewegingen en gebaren en 't haar krielde meestal zoo lief, dat je d'r zoo lang naar keek, als maar even behoorlijk leek. Dan gingen 'r zachte stemmetjes tegen je wangen, kriebelden de zachte haren zijig tegen je gezicht, tot je van dichtbij nog weten bleef, dat ze zoo anders waren dan jezelf.

Maar na zulke gesprekken die-ie àl beter begrijpen ging, dacht hij telkens dat de meisjes leelijke dingen van hem

vreesden en hij durfde niet meer zoo met ze babbelen als vroeger.

Zij dachten elken man een loerende vijand naar haar mooi — dat werd hem een marteling, die hij van zich wou trappen. En later kwam ook wel die sprookjesbekoring terug, werd hij weer de schuchtere kindjongen, en de meisjes vonden hem 'n malle vent, 'n bangert, hij durfde niks.

De hevige botsing tusschen hem en Joopie kwam al heel gauw aan, want de schrijnende spotternijen die nu thuis dag aan dag z'n mooie leven telkens overrompelden en bevuilden, waren weer oorzaak van afzonderingen heele avonden; van dagen dat ze zwijgend naast elkaar voortliepen en ook van morgens, dat Moos weigerde met hem mee te gaan. Zoodat hij de ellendigste uren doorleefde, waar zijn wezen geen aanrakingspunt vond van mooie dingen in 't van alle schoonheid verstoken hongerleventje van Jodenproletariërs en hij ook geen warme kleeren genoeg had om heele dagen te zwerven op de nu koue winterwegen.

En 'n wanhopige spijtigheid deed hem 'n tijdlang heen en weer draven door 't huisje, met 'n woede om alles stuk te slaan, enkel om die weeë leegte nu, niet in z'n binnenste maar om zich heen, iets als een walgelijke verveling, en hij beet zich op z'n lippen, in z'n vingers, hij sloeg in donkere hoekjes met z'n vuisten tegen de muur, tot de pijn hem even weer 't besef van gewoonheid gaf en-ie zich z'n voorhoofd wreef uit wanhopige weetheid:

de heele dag bleef-ie in dat verrèkte huis — buiten 'n triestige lucht — 'n lucht om van te huilen, en Joopie naar buiten, gezellige Joopie, en hij niet mee, omdat-ie zoo stom was, omdat-ie ook altijd ruzie met 'm had, verdòmme, verdòmme....

Enkele weken later gingen Moos en Joopie samen 's middags uit.

Buiten 't stadje lagen de verre velden grijs besneeuwd in de mistigheid van den winterachtermiddag en de harde, dikke vochtlichten oversomberden de doffe vlakheid van de wegen met een leêge, botte triestigheid.

Donker plekten er tusschen de vervaagde kleuren van huisjes en boomen, die traag en ouwelijk te mijmeren stonden in de zonnelooze droefenis van zoo'n heelen langen winterdag, die nu ook maar gelaten wegdoken in de bitse overhuiving van levenloos grijs, schuw eigen warmte zoekend in de huiverende omademing van wijde, dunne mistlichten.

Joopie wou wel spreken over alle dingen, die Moos gezellig zou gevonden hebben op 'n mooien dag, maar 't was nu alles zoo schrikkelijk hard, zoo wanhopig-dood om hem heen, dat hij geen lust had 't laffe gesprekje vol te houden, dat Joopie telkens zanikend weer ophaalde.

Hij kon nu ook niet zeggen, wat hem scheelde, 't was enkel maar 'n lustelooze zatheid, die in hem was van een moeilijk te doorleven middag zonder enig sentiment: de weg hard waar je je voeten zette, de lucht dikgrijs, waar je keek,

de verte zonder horizon — dagen en weer dagen, dat je niks anders zag dan grijs boven en grijs beneden, dagen zonder 'n tipje blauw, 'n straaltje zon, 'n spiertje groen.

Thuis, 't leventje in een voortglijding van effene matheid, alles stil en stroef, alles dompig en klein, zonder zwakste trilling van hartstocht — een kruiping van leven. Er was nu ook niets, dat hem bezig kon houden, niets in de paffe omgeving van 't heele provincieleven, dat hem interesseeren kon en de opgedrongen aandoeningen gleden weer machteloos weg in de slappe ijlheid, die zich wijder en wijder kringde om zijn bestaan.

Zoo liepen ze zwijsend voort, tot ze aan 'n klein boeren-erfje kwamen, dat er stond, in de monotone grijsheid van koue mist, met z'n riet overdakte schuurtjes en hokjes, als 'n troepje slapende beesten. Er was ook maar weinig leven op 't heele erf; alleen 't saaie gewandel van enkele dof-gele kippen, die loerend bepikten de harde sneeuw of ze opkrabden met achteruit-geschraap van de pooten, en 't doodsche gesjilp van musschen in de naakte fijne boomtakken.

Toen ze de groene deur, onder 't overhangende rietdak, openmaakten, kwam 'n groote zwarte hond, uit z'n middag-rust opgeschrikt, hol aanbassen; Moos was er 'n beetje bang voor, maar Joopie kende 't beest en streelde 't over de zachte haren, zoodat Moos ook moediger werd en zich rustig besnuffelen liet.

«Goeie middag,» zei Joopie brutaal.

«Goeie middag,» zei de boer.

Moos knikte vreempjes, schuchter en stamelde ook: «Goeie middag.»

De boer zat in zijn vuile werkkleeren voor 't raam, aan de groene tafel achter in 't langwerpige vertrek, de klompen voor zich uitgeschopt, bruin pijpstompje in 't brute, gladde gezicht. In 't midden rechts vlamde 't haardvuur van kruislings gestapeld hout, rood en gelig op naar de vuil-zwarte waterketel, die uit de schoorsteen hing te wiegelen aan 'n blinkende ijzeren haak. Op de rand van de schoorsteenmantel stonden de eeuwige blauwe en roodbruine bordjes boven 't effen-nette geplooi van ook geblomd valletje. De vloer roodbruin, gleed in lichten weerschijn weg naar de schaduw van de tafel, waar in de hoek weer kastjes waren met goedkoope bulletjes en zwakjes geblikker van vorken- en lepelrekjes.

Links stonden de schuifdeuren open van de groote deel, waar vredig gesnij was van etende koeien, die 't geurige hooi maar uit verveling schuurden langs de tong. Ze stonden er in twee lange reien, links en rechts, tusschen de paaltjes, de logge lijven weg naar donkeren achtergrond, de hangende koppen in rustig bekkengeschuif boven de ruige, roodsteenen walletjes met hooi. Door 't heele vertrek nog was de warme adem te voelen, de zachte adem van de groote beesten, log maar weggesnoven uit wijde neusgaten over 't heele erf, in de loome achtermiddagstilte. En in de hoek, de hooge blauwe karnton met breede omranding van blank geschuurd, 't draaiwerk door 't houten beschot naar de deel, waar boven 't zandcirkeltje de molen stond, in de ijzige doodsheid van een stilstaanden klok.

«Hè-je wat voor de jonges?» vroeg Joopie.

't Boertje trok aan z'n pijp.

«N-nôu — zie — 'k weet niet, 'k heb wel wàt... maar 'k weet niet, zie, of je dat wel koopen kan.»

«Laa's hooren,» zei Joopie, en hij nam zich 'n stoel bij 't vuur en wees er Moos een aan; maar Moos bleef tegen de zijne staan leunen.

«Nou, zie je,» zei de boer, aldoor in den vervelenden, hakkelenden zeurtoon, die galmend klankte door 't heele lange vertrek, «we stikken in de katten, zie, en nou zei de vrouw tegen me, van morgen, — zie, — zie, je most 'r maar 'n paar wegdoen an de jòden... want-zie... we weten wel dat ze nou de dure tijd hebben...»

«Zijn 't zwarte?» vroeg Joopie haastig en slikte een vloek in.

«Nou, één zwarte... zie... maar dáar is dan ook niet zóó'n wit plekkie an...»

«Ma'k 'm 's zien?»

«H'm... welzeker, daar hé-je 'm...»

Van de deel glipte over 't drempeltje van de schuifdeuren een groote zwarte kat. Het mooie, glanzende lijf was van 'n weelderige soepelheid; de staart hing neer in lange krommingen, de fijne kop spitste in wijze snuffeling vooruit; de groote, groene oogen lichtten in vadzige beschaduwung van lange, zachte, donkere haren.

Joopie gaf Moos 'n duw en fluisterde in 't jargon, dat 't een pracht van 'n beest was. Toen liep-ie snel op de deuren toe, wierp ze dicht met 'n enkelen handigen duw, tot 't beest ervan schrok en bij de tafel op 'n stoel sprong, waar 't ernstig-lief bleef zitten oogjes knippen.

De boer begon te lachen.

«Ja, zie je, hoor, je hét 'm nog niet, handig joodje...
hà, hà, hà!»...

«Noù,» zei Joopie, teruglachend, «'k neem 'm zóó ook niet mee, je mot 'm eerst van kant make, maar krijge doe 'k 'm wel, als 'k 'm nou koop wil jij 'm dan van kant make?»

Moos gaf hem 'n angstigen duw.

«Wat is 'r toch?»

«N-neé niks,» zei Moos bang.

«Noú,» zei de boer, met trekjes aan z'n pijpstompje, «zie-je, dat kan me niet schelen — zie, as jij 't niet kan.»

En Joopie, bang 't zelf te moeten doen, maar begeerig om 't te zien:

«Och nee, dat kanne jullie beter, hè?»

En ze werden 't eens over den prijs. Joopie, grinnekend om de winst van minstens een daalder, die er zat aan 'n enkel zwart vel, gaf Moos maar duwtjes van plezier tegen z'n arm en knipoogjes van broederlijke gezelligheid. En Moos gaf telkens duwtjes terug, duwtjes van vreemde verrassing om die vreugde, waar-ie vreeselijke dingen voor zich komen zag...

Toen liep de boer met de hond naar 'n andere kamer, sloot dien daar op, kwam terug met 'n breeden plank. Joopie bleef zitten, voorover, in secure afwachting van wat nu gebeuren zou. En Moos bleef achter hem staan, sidderend, bang ook, z'n kinderlijke vrees te laten zien, waar-ie wist, dat 't belachelijk mal was, zich zoo aan te stellen. Maar stilletjes greep-ie Joopie's jas vast, toen de brute kerel 't beest van de stoel joeg, en er achter aan kwam met opge-

heven plank... Poes liep zachtjes voort; de fijne pootjes betipten den gladden vloer met teêre schaduwen in de roode glimming der steenen. Toen sperde zich de mond van den boer, verwijdden z'n stomme oogen, en de plank ketste patsend neer op de fluweelen kop van 't beestje... de spitse bek stiet met angstig geblaas tegen den grond, de oogen puilden uit, de pooten trokken, de staart sidderde, en er bleef alleen 'n tipje bloed op den vloer naast 't paf-omvergerolde, glanzende lichaam.

«Wat mot je toch?» zei Joopie, «verdòmmе, je ben gek!»

«Niks,» zei Moos, hokkend. Maar hij had hem met beide handen getrokken aan z'n kleeren, geknepen in z'n lijf, tot Joopie de nagels in z'n vleesch voelde pijnen. Nou zat-ie versuft te staren naar 't plekje, waar 't dooie beest op de vloer lag en telkens klitjes bloed uit 'n hoekje van de bek neerdruppelden.

«Schaam je toch wat, verdomme,» zei Joopie.

«Ja,» zei Moos, maar hij liep naar buiten, en toen Joopie naar 'm zien ging, stond-ie doodsbleeke, rillend, te braken tegen 'n hek...

«Bé je niet goed?»

«Nee.»

«Zal 'k 'n glas melk voor je vrage?»

«Nee,» zei-ie, maar dan, trappend tegen den grond, «verrèk, — verrèk!»

«Verrek jij, wat wil je dan?»

«Niks, je ben 'n verrekkeling!»

«Waarom dan, Jezis, mocht ik dat beé-eé-ssie soms niet dood late make? Had je 'm liever mee naar huis genome,

om 'm Hollandsch te leere prate? Zeg, donder jij maar op, hoor, mijn 'n strop, as je ooit weer met me meekomp.»

«Stil nou maar,» zei Moos zachter, en hij wreef zich z'n voorhoofd, om niet te huilen, «ik zal niks meer zegge, maar 'k ben zoo beroerd, o God, laat me nou naar huis gaan, ik zal wel nie meer met je meegaan.»

«Nou, verdomme, da's ook maar goed ook, zeg... hé je 'n zakdoek bij je, de kaffer wil geen zakkie geve...»

«Ja, neem maar uit m'n broekzak.»

Joopie ging naar binnen, knoopte de kat in Moos' rooien zakdoek, betaalde de boer en zei goeiemiddag met 'n navloek. Toen Joopie 't thuis vertelde, lachten ze allemaal, zoo'n gek van 'n jonge die zich altijd aanstelde as 'n kind, onwijze kerel van zeventien jaar, die bang was voor 'n dooie kat waar 's wat aan te verdiene was... Aan tafel wees Joopie hem op 't rundvleesch, dat ze van de winst bij de aardappelen aten en lachend rekende hij hem toe:

«Zeg Moos, kijk nou 's eve — da's nou van de kop, en da's van de buik en da's van de poote.»

Maar s'avonds gaf hij hem 'n kwartje mee van wat-ie van de winst had achtergehouden...

Er kwamen nu ook later nog veel oogenblikken, waarin-ie toch weer en diéper nog de droefenis van dien middag voelde, dan toen-ie met Joopie bij 't haardvuur er naar zat te kijken. Want hij zag de dingen altijd heller in herinnering, de blijde en de droeve dingen, dan bij 't gebeuren zelve ervan. En telkens kwam er dan een opkittelende woede bij hem boven tegen Joopie, een aanvechting hem te trappen, te

duwen in z'n gezicht, hem te ranselen door de kamer, om de lachende oogjes, waarmee hij hem getreiterd had. Hij ging nu stellig niet meer met hem mee.

Vader, die ziekelijk werd, rheumatische pijnen had en asthma van vroege afgetobdheid, maakte hem een stevige houten mars, en kocht hem er verschillende licht verkoopbare dingen in.

Want de triestigheid van maanden was nu uit de lucht, en er was al lichte blijdschap van komende Lente, en al waren de morgens nog koud, in den rijperen dag kwam al spelende tinteling van zòn over de wereld, ... en in de middag werden de velden zachtjes warm, scheurde ál 't grijs van den hemel weg voor 't doorbrekende blauw, dat láchte, láchte, over de wijde verte, over de klaardere meertjes en vijvers, over al de lang weggedoken dingen, die nu, eerst preuts, nog bang voor 't licht, dan brutaler, al òpsprongen uit de doode diepten, de schuchtere voorjaarsbloemen en 't lang verstorven gras — het kwam alles nu met stille kinderschuchtjes zich òprekken naar de klaarheid van Lentelucht boven, het kwam alles er hongerend aansnakken naar 't wondere licht, dat de nieuwe zon er als een toorts kwam sprankelen over de heele wijde goddelijk-mooie wereld

O hij voelde zich nu zoo blij, zoo jong, zoo krachtig, 's morgens, heel vroeg nog, als de ouwe wekker ze met 'n sprong deed opschrikken uit den slaap, en 't volle licht al in 't kamertje stond, dan wiesch hij zich, kamde z'n haren en hij vond zich 'n knappe jongen zoo voor de spiegel, zóó, zóó, met de donzen morgenfrischheid van z'n al mannelijk wordend gezicht, met de blonde glinstering van al kòmende snor onder den even te grooten neus, met de lieve kinder-

lijkheid van z'n mooien mond, de vreemde tinteling in z'n groote grijze oogen... hij zette voor 't gebarsten spiegeltje z'n borst vooruit, loerend, dat de anderen 't niet zien zouden, en vroeg zich af, zoo, terwijl niemand 't toch zag of denken kon, ... of ze van 'm houen zouden, zoo, de meisjes, de mooie zachte meisjes, of ze 'm knap zouden vinden, zoo... Enkele malen had-ie 't gehoord van anderen, dat-ie 'n knappe jongen was... en deed-ie of-ie 't niet hoorde, maar ò hij vond 't zoo heerlijk, zoo goddelijk-heerlijk, als 't waar was — en — als ze om 'm geven zouden... er kwam werkelijk 'n snor 'n snor — Jezis!» — — Buiten was getjilp van vogels en 'n blauwe lucht met koestering van vroege morgenzon — Jezis! — — Hij liep door 't huis, door 't heele huis, met de wilde jubeling in z'n keel, die-ie uit wou zingen, aldoor uitschreeuwen, tot 't klateren zou tegen de muren...

Dan nam-ie zijn mars op bij de leeren riem, en wierp 'm met 'n brutalen ruk op z'n sterke schouders en hij liep de deur uit met 'n jonge kracht in z'n gezonde mooie leden, om groote wondere dingen te doen.

Want zoolang zijn mars nog vol was, zoolang-ie nog bij niemand geweest was, waren alle dingen nog mooi in de heele wereld, vergat-ie thuis z'n vader en z'n moeder en de anderen, wist-ie nu alleen z'n eigen jeugd, de zachte, wuivende morgenwind in z'n wakkere gezicht, de blijde zonnekitteling tegen 't hooge welvende blauw, de bedauwde glinsterverte van de wijde velden, 't joelende vog'len gepiep in 't wiegende boomengroen...

En de eerste dagen verkocht hij, kwam zelfs met 'n half-leege mars weer thuis. O, het maakte hem gelukkig als

jolige boerenmeisjes van hem kochten, omdat ze hem 'n knap joodje vonden, als ze dicht bij hem kwamen, wat ruw wel en niet met de teere vrouwelijkheid van sommige andere meisjes, maar toch wel met 'n blij tinteling van mooi, jong leven, lachend tegen z'n oogen, tegen z'n zuiveren kleinen mond, tegen 't prikkelende glinsterende dons van z'n lippen.

En hij kon wel niet handig praten, kende niet de koopmans-handigheidjes van scharrelende ventertjes, maar die enkele keeren kochten ze toch, kochten ze alleen om de attractie van z'n bleuheid, kochten ze om z'n uitgerafelde, heldere das, om z'n glimmende, afgetrapte schoenen, om heel de bekorende kitteling van z'n jongensadem...

Maar na enkele weken ging 't al slechter en slechter, de dingen waren zooveel goedkooper in stàd, en er waren er zoóveel...

Hij ging 's morgens dan heen, bleef heele dagen weg, z'n honger stillend met enkele brokken gekocht brood, en 's avonds keerde hij vermoeid naar huis en liet de volle mars dan hier of daar maar staan, bij vriendelijke boeren.

Dat trapte hem dan neer bij de uitmergelende vermoeidheid en 't was alles nog wel mooi nu om hem heen, de verre avondluchten van 'n zachte, lieve teederheid, 't groen in mijmerende besproeiing van schemerstofjes, de slooten in laatste blikkering van rood verstervend licht.

Maar het bracht hem nu juist weer den heiligen ernst van weemoed aan... de droeve muziek, die altijd 's avonds in hem aan kwam zingen, en die hem zoo lief was vanaf de eerste tijden al, dat hij wist te leven... die hij kende als

'n heel goed vriendje, waarmee-ie heel, heel lang al innig-groot had omgegaan.

Thuis begrepen ze niet, waarom-ie nou weer niks verkocht. Ze aten toch allemaal, waarom hij nou juist niet. Dan bleef hij stil zitten en mokte maar even tegen, om niet 't aller-mooiste week te geven van zijn wezen, en hij hield z'n handen voor z'n oogen en zei:

«Verdomme, ga jullie dan zellef verkoope!»

En z'n vader, die zich graag beklagen liet nu, met 'n aanstellerig zwak martelaarsstemmetje: «Laat ik dan de boer opgaan, hè? hè? niet?»

Maar hij at maar z'n beetje avondeten, dat hem altijd nog smaakte, omdat 't gewarmd werd en ging vroeg naar bed...

En probeerde de volgende dagen weer te verkoopen — en kwam weer thuis met te weinig of niets...

Tot hij maar ophield, omdat ze allemaal zeien, dat-ie toch nergens voor deugde... je zou zien, zoo een kwam op de schans terecht, man, op de schàns...

Hij moest nu enkel maar blijven helpen, als zoo'n los knechie, de kar duwen, als er wat gekocht of afgeleverd werd, en boodschappen doen waar niet te veel haast en niet te veel verstand bij noodig was.

En in de Donderdagnachten, in z'n vaders plaats, 't vee van de kooplui met Joopie en Izak naar de veemarkt drijven in de naaste stad.

Dat was 'n opstaan 's avonds om elf uren, iedere week, 'n stok grijpen met z'n drieën en de grillige beesten, darteleschapen en lammeren of log sjokkende koeien en dikwijls lastige varkens, slaand en vloekend en jagend voortdrijven over den eindeloos-langen donkeren weg, drie, vier kruipende uren achtereen, tot hun armen en beenen verlamd van uitputting, tot hun keelen leeg waren van 't schreeuwend gevloek in de stille nachten, met enkel 't huppelend gekletter van de pooten der beesten over den weg, soms prettig-hard na 'n dag van droogte, maar dikwijls ook week met modderplassen, waarin hun slechte schoenen tergend vastzogen.

En al hadden ze, Joopie en Izak, de heele week hem sarrend gespot, 't leven vergald tot voor ze dien avond waren gaan slapen, er was in die nachten altijd weer de

blijde verzoening, onmerkbaar gauw, door geen hunner ook aangeroerd, omdat ze ieder voelden de noodzakelijke vriendschap van die ellendigste uren, die ze hun wekelijksche hellenacht vonden. Ze riepen elkaar dan telkens toe in de stilte, van tusschen de donkere dwarreling der bultende beestenkoppen uit, iets gezochts, iets onnoodigs en ieder wist, ook de brutale Joopie, ook de stevige Izak, dat 't maar flauwe kul was, zie, dat ze 't maar deden om te hooren, of ze d'r alle drie nog wel waren, Joopie vóór en Izak achter en Moos in 't midden.

Maar als ze 's morgens elkaar terugzagen in 't helle daglicht, was de meeste zachtheid van hun vriendschap al geweken. Ze bleven nu scharrelen, den heelen dag, op de vuile, plassende, stinkende veemarkt, Joopie en Izak 't meest zoekend tusschen de paaltjes in naar de verdienste voor 't wegbrengen van 'n stuk vee, dat verkocht werd, soms ook trachtend zelf iets te koopen, wat nooit lukte, omdat ze geen geld hadden, want de boeren waren hard; de meesten wisten 't wel, dat ze al menige strop gelegd hadden, die jongens.

Moos, te moe, bleef maar rusten dan, zonder moeite te doen, iets te verdienen, den heelen dag in star-doove bekijking van 't sjaggerende boeren- en jodenvolk, met 't dreunend geloei, 't kinderlijk geblaai, 't vadsige geknor van de wemelende, modderende beesten.

En 's avonds gingen ze samen met 'n bootje naar huis, hun heele lichaam vervuild van modder en mest; ze keerden terug met stille, gloeiende hoofden en moeë lijven.

Maar thuis, elke week, tot in de slechtste tijden, thuis wachtte de sjabbestafel, 't heldere witte tafellaken onder de

prettige lampbeschijning en damp van geurige soep over de glimmende borden, de twee lepels, de ijzeren vorken, de messen met gebarsten beenen heften, alles glom het van hartstochtelijk geschuur; en ze waschten zich gauw, hongerig eerst, dan wee van etensgeur; ze rij-den zich om de tafel in rust, waar vader, hoestend, kuchend, op. Brooche maakte met rozijnewijn en galle ¹⁾, Moeder opschepte, moe van veel Donderdag en Vrijdagwerk, ook moe nog van 't werk van andere dagen, maar toch met 'n tikje lieve bezorgdheid voor de jonges.

Voor Moos waren het de mooiste avonden van zijn leven.

* *
*

Het was vreemd voor de anderen, dat ze hem niet lang en hevig huilen zagen bij zijns vaders dood. Want het leek niets anders dan iets heel interessants.

Er was zoo weinig droefenis, dat hij zich wel afvroeg, hoe toch anderen zoo heel treurig zijn konden, als hun vaders of moeders stierven. Het was niet meer dan een storing van zijn droomleven, een wegroeping uit de nevelende mijmering van zijn bijzonder bestaan.

Dagen van te voren wisten allen, dat 't mannetje sterven zou. En toen hij zijn moeder huilen zag bij 't bed, wist hij dat 't was om den naderenden dood; maar hij voelde minder neiging tot troosten dan vroeger, als de broers haar soms sarden. Er kwam nu niets weeks, niets liefs bij hem boven

1) Galle = gevlochten sjabbeswaterbrood, dat bij de inwijding wordt gebruikt.

om die schreiende vrouw, en hij betrapte er zich op dat hij zich dwingen moest tot diepen ernst, om toch niet de verdenking van starre gevoelloosheid op zich te laden.

Hij zag ook de broers heel ernstige gezichten zetten, tragische wenken en gebaren aan elkaar geven, maar het scheen hem telkens of ze maar comédie speelden, en heel niet bedroefd waren; of ze 't maar deden, omdat ze 't op hun beurt ook iets interessants vonden in hun leven.

En terwijl-ie 't ouwelijke mannetje in bed zag liggen achter de weggeschoven bruinroodgebloemde gordijnen, een slaapmuts op 't bezweete hoofd, dat alleen maar zichtbaar was op 't ingedeukte kussen boven de gele roodstreepte wollen dekens uit, drong zich de voorstelling aan hem op hoe toch zijn leven zijn zou als z'n vader dood was. En telkens trachtte hij dat denkbeeld weer af te weren, terug te duwen als naar een leegte, van waar 't was weggekomen. Want hij meende; dat 't iets kwaads was, iets waaraan 't zondig was toe te geven, maar telkens zag-ie weer: dat mannetje — doòd... — nou — nou... en wat dàn... en dàn... begràven... en dàn... een schoppie zand erover — en nòg 'n schoppie — en nòg een — en dan weer naar huis... nou en wàt dan nòg... dan zeien ze dat-ie geen vader meer had, nou en dan hàd-ie geen vader meer — wat zou er veranderen — z'n leven bleef hetzelfde... En zelfs eenige dagen vóór den sterfdag was hij al aan 't denkbeeld gewend, dat z'n vader dood was... en dat er nou weer iets nieuws gebeuren ging...

Het was hem niet vreemd meer, 't allerlaatste moment, toen de Joodsche bureu, die Joopie er bij had geroepen om

chymes ¹⁾ te zeggen, naar hem toe kwamen in 't kamerhoekje en hem met vormelijk medelijden zeiden: «jongetje, hoor 's — 't is afgeloopen hoor, je vader is d'r nebbiesch geweest.”

Hij zag toen op, in de lawaaiige drukte van 't bedompte achterkamertje, waar nog lucht van medicijnen hing in de klamme benauwdheid van zooveel menschen, en wist niet hoe zich te houden nu. Z'n broers, z'n moeder zaten te snikken. Enkele jodenvrouwtjes, met breede gebaren wel en theatraal geroep, maar met meegevoel toch, huilden ook; de mannen met dikke baarden, in vuile werkkleeren, hadden betraade oogen. En hij sloop dichtbij, tusschen de warme menschenlijven door naar 't bed en zag 't mannetje liggen, enkel 't hoofd maar zichtbaar, afschuwelijk geelbleek, de neus uitgebogen tot over den bovenlip, de oogen in glazige sturing naar 't tipje van de groene bedkwast.

Toen keerde hij zich om, van afschuw z'n handen voor z'n oogen — en tusschen al het klagend geschrei van z'n moeder, z'n broers, de jodenvrouwtjes, voelde hij zich week worden even, niet om den dooien man, maar om de anderen, en hij wierp zich met trillende lippen tegen 'n buurvrouwtje, dat hem meenam naar een hoek van de kamer en hem water gaf. En Joopie, Izak, moeder, zagen hem om beurten aan, blij dat hij toch ook bedroefd was en dan begon hij telkens weer harder hokkend te snikken, omdat ze hem schreiend aanzagen en niets zeiden. Het was nu alleen de aanblik van hun gezamenlijke droefenis, die hem zoo zenuw-

1) Chymes = letterl. namen, de joodsche geloofsbelijdenis, die bij ieder sterfbed gezegd wordt, zoo mogelijk met drie meerderjarige personen.

achtig schreien deed, en de innige beklaging van de meetreurende jodenvrouwtjes. 'n Oogenblik besepte hij iets te doen nu, wat hij nog nooit wist gedaan te hebben — zich bloot te geven aan z'n omgeving in z'n droefenis. Maar dat vond hij dan opeens heel mooi — en het deed hem nog harder snikken, tot het een zenuwachtige uitbarsting werd van tranen, die stroomden neer over z'n gloeiende gezicht. En allen dachten ze, dat-ie nog 't meest bedroefd was — nou — geen wonder — de jongste ook — en 'n jonge — fantaseerden ze er bij — 'n jonge, die véel van z'n vader gehoue had — meràkel veel.

Maar 's nachts op z'n bed overdacht hij 't alles, nu kalm en hij huilde niet meer, hij begreep niet, waarom-ie 's avonds in de kamer daar, zoo hevig gehuild had; omdat vader dood was... nou, nou, vader wàs dood, wist-ie dan niet? liet 't 'm dan heelemaal koud? In verbeelding riep-ie 't zich toe, en weèr, harder, wist-ie 't dan niet? voelde-ie 'r dan nou niks meer van — maar God! hoorde-ie dan — z'n vader was doòd — doòd — wèg — z'n vàder!

Er kwam nu geen weekheid meer, den heelen nacht, geen weekheid en geen traan. Het bleef alles leeg in hem, leeg en koud, al had-ie graag gehuild — hij vond 't zoo heerlijk werkelijk te huilen, eerlijk bedroefd te zijn, in de vreemde attractie die smart voor hem had, als iets groot-ernstigs waar wijze goeie menschen eerbied voor hadden — iets als wel te voelen was in zwarte winternachten, met storm en regen om je heen en boven 't hoofd een lucht vol fronsende floersen van scheurend donkergrijs.

Maar er was nu niets meer — hij vond 't alleen maar

interessant, dat hij 't beleefde, 't sterven van 'n vader, 't meeleven van de dingen thuis, 't reinigen van 't lijk, waar-ie niet bij mocht zijn — 't aankleeden, 't kisten, dat nog komen moest — en overmorgen — de begrafenis — de begrafenis met rijtuigen — god! wat was 't vreeselijk, dat-ie 't... prettig vond, in zoo'n rijtuig te zullen zitten, was-ie nou niet slecht, bij zich zelf te denken: «Zie nou 't eenmaal zoover is, vin ik 't toch wel leuk, in een van die rijtuigen te zitten... tot aan de begraafplaats toe en dan weerom naar huis? Was dat nou niet slecht? Zouen Izak en Joopie dat ook denken nou?... nee, hij was 'n fielt, 'n gemeene fielt, om zoo te liggen denken als je vader dood was — je eigen vader...

En hij peinsde erover, tot 't peinzen zeuren werd, een oningedacht herhalen en weer herhalen, tot-ie 't nog eens gapend in verbeelding overfluiserde, tot-ie z'n dekens nu lekker warm begon te voelen, als iets veilig, lekkers, zoo gezellig — hè... met die rooie, donkere gordijnen voor je bedstee..., hè... en zich inrolde... en in slaap viel...

* * *

In 't voorkamertje, op schragen, stond de kist, onder groot zwart kled en ernaast brandde het oliepitje een vreemd lichtplekje in de klaarheid van den dag. Er om heen, met zacht gepraat, over 't nijvere leven van 't mannetje, zaten enkele van de genoodigde dragers, in sjofele zwarte sabbath-kleeren, met hoogzijkhoeden en witte dassen.

Het waren allemaal maar poovere luidjes, arme ventertjes, slagertjes, koopluidjes, die er ook geweest waren op Moos'

Barmitswohfeest. Want het bestuur van de vereeniging waarvan ze lid waren en die de kosten droeg van de begrafenis, verzorgde de dingen in stijl, was wel zoo handig geen rijke kooplui te kiezen voor 't dragen van een doodarm lijkje. Als je jaren zulke dingen hebt gedaan, weet je hoe 't hoort. Een stevige winkelier, een nette huiseigenaar of andere lui die bijvoorbeeld van hun rente leven, kun je dan niet aan gaan zeggen, dat ze voor drager moeten spelen in zoo'n familie. Je kiest dan kleur bij kleur. Achter zaten Moeder en de jongens. Van een deel van 't sjiwwe-geld ¹⁾ waren nieuwe hoeden gekocht, rouwbanden rond de bollen gemaakt en ze hadden schoone boorden om en ieder een nieuwe witte das.

Moeder zat te snikken met verschreide oogen, in 'n hoek van 't kamertje voor 't raam van de binnenplaats. 't Ouve rieten hoogrugde leunstoeltje kraakte bij iederen snik, waar ze, in zwart, gebogen neerkromde in 't schemerende hoekje, de oogen bettend met een schoone bonte schort, al weer en driftiger met droge puntjes blauw.

Enkele jodenvrouwtjes waren weer gekomen, in overdreven troostzin, onwelkom in werkelijke droefenis. Zoo weggelopen van 't huiswerk, met vuile schorten voor en slordige bandeau's op, 'r vertroosting en zeggend met huilerig gemompel, doorschuifelden ze de kamer met 'r vreemde, heftige getreur.

Joopie en Izak, klaar, enkel afwachgend 't sein om in te stappen, stonden elkaar verwijten te doen over 't huilen waarmee ze Moeder al meer overstuur maakten. Moos alleen

¹⁾ Sjiwwe = letterl. zeven; de zeven treurdagen 't sjiwwe-geld is de uitkeering der vereeniging voor de schade der dagen.

stond in nerveuse afwachting. Er was iets nieuws in hem iets niet te verklaren, wyl 't nog nooit doorvoeld was. De vele levendige aandoening die om hem was, had hem nu weer zijn evenwicht benomen, deed de uren verglippen, zonder doorleving van eigen emotie. Er was nu niets smartelijks in hem, geen droefenis om vaders dood, waar hij nog geen leegte voelde om de missing van diens leven en 't geklaag der anderen liet hem nu weer koud, zoodat hij niets te doen wist en zenuwachtig stond tot ze saam in 't rijtuig stapten.

De kist was in de wagen geschoven. Voorzichtig hadden de zes mannen ze opgenomen, langzaam schuifelend voortgesjord door 't gangetje naar buiten. Daar stonden veel luidjes in nieuwsgierige wachting te dreutelen, meest Joden die enkele stappen volgen zouden achter den doode, ook burens en kinderen die de rijtuigen telden.

Voor Moos was al dat zwart, de neerhangende tressen van de lijkwagenbekleeding, 't zwarte tuig van de paarden, die stonden met rouwkleede koppen gebogen — afstootend van stemming. Er was niets moois in van ernstig levenswee, er schreide geen smart uit dat viertal wagens, met 't gekrab van de paardenhoeven in den grond als voor andere rijtuigen, met de wachtende boerenkoetsiers, die ongeduldig waren en graag gauw afmaakten. En toen hij instapte, achter Joopie en Izak, onder 't weegeklaag van moeder achter, toen hij uit de gang over 't stoepje z'n enkele stappen deed naar 't overhellende rijtuig, voelde hij zich bekeken door alle omstaande luidjes, en vond het weer leuk, dat ze zoo naar hem zagen omdat-ie nou z'n vader begraven ging. — Misschien, dacht-ie,

waren er wel bij, die ook wel's mee wouen rijden, 'n half uur lang, en dan hard weerom. Maar dan sloot de koetsier de deur van 't rijtuig en zat-ie tegenover Joopie en Izak, begon de treurige schommeling van den wagen, stap voor stap, over de slechte bestrating van 't stadje. In de derde wagen zat hun ouwe oom, vaders oudste broer, met de Rebbe en de President van de Begrafenisvereeniging. En de achterste leeg nog, was bestemd voor de zes dragers, die buiten 't stadje in zouden stappen. Traag zeurde het stoetje voort in vormelijke kalmte, de jóodsche lijkbezorger in 't wijze mantelzwart voor de bekleede koppen der paarden; alles van een kleurverstikkende triestigheid, dan de twee rijtjes waggel-drentelende dragers, de drie effenzwarte volgkoetsen in levenlooze kruiping. Dat drensde tot buiten 't stadje, waar ze even stilhielden voor 't inlaten van de dragers. Dan sjokte het weer voort, den heelen langen monotonen zandweg met twee rijtjes boomen voor de sjofele huisjes waaruit de poovere werkvrouwtjes kijken kwamen naar de jodenbegrafenis. Tot eindelijk 't kerkhofje zichtbaar werd, in een kromming van den weg, met 't schemerende houten hekje er om heen en de staande blauwe en witte zerken. Schokkend hield z'n wagen stil, broos-plechtig bewegend stapten ze uit, volgden saam de bekleede baar, die de dragers daadlijk op hadden genomen.

Den heelen weg hadden ze weinig gesproken. Ze hadden zwijgend zitten staren naar 't voorbijslierende wegje in een nerveuse vermoeidheid. Nu kwam ook de ouwe oom bij hen, met een lucht van tabak en jenever, met kleine oogjes in 't blauwig rooie gezicht, in pepergrijze omkringing van kort-

geknipten baard. Die zweeg, als ze huilden, en kwam met moeilijk bijeengescharrelde vertroostinkjes, als ze kalm waren. De Rebbe deed deftig, volgde de baar met zwaren ernst, alsof hij de verantwoording droeg van alle plechtigheid, en hem was alle droefenis en niet aan die kwajongens — ook alsof-ie al z'n emotie en hevige vertroosting bewaarde tot de grafspiets, die straks boven de langwerpige kuil op 't kijwer ¹⁾ zou afgezeurd worden. Dan volgde serieus-zakelijk de President, die Commissionair was in suiker en wat 'n bestellingen miste dien morgen.

Telkens stonden ze stil, zetten de zweetende dragers de burry neer, en murmelend 't gebed, dat alleen de Rebbe kende, brachten ze de rooie zakdoeken naar 't voorhoofd onder de neergeschoven cylinder-rand en veegden, veegden tot ze eindelijk tusschen de gravenrijen doorsjokten naar de plek waar de baar met zachten bons van ingehouden vermoeienis in 't versche mulle zand werd neergezet.

Kalmpjes-mooi lag de zon over 't doodenakkertje.

Er was daar stil gefluister van voorbij menschenlevens, er was daar heel geen droefenis van schreiend wereldgewroet, er was de zachte rust van afgewerkte lijven. De vlinders wieken er kleurig-blij over 't hooge warrigwilde gras, de bijen zoemden hun stilgoeden zang langs de weerverweende en de nieuwmarmeren zerken. Er was een tevreden gezang van alle mooie rustige dingen daar, als moeë zuchtjes van nu neergestreckte menschenleden. Het maakte hem nu ook

1) Kijwer owaus, begraafplaats, letterl.: graf der vaderen.

niet droef, hij was heel graag alleen een tijd gebleven daar, in de streelende fluistering van 't zonnige morgenleven... het zong hem door tot in zijn rustelievende zieltje... het lei hem teer en zachtjes neer.

Het was om zoo je armen naar te strekken in wijde vlijning van je moeë, moeë wezen. Het was om lang te liggen op de zachte zoden — en zwijgend op te kijken naar de stille, lieve zon.

En de vlindertjes te volgen met je wijde oogen in 't lichte, ranke wickengedwarrel — en de zingende zoemende bijen te laten suizen over je bonzende, loome hoofd.

Maar ze schaarden zich nu om de groeve, waar breede planken over lagen, voor 't neerlaten van de kist. En de Rebbe snoot z'n neus met 'n groote witte zakdoek — op school droeg-ie 'n rooie — stopte dien toen weg in de achterzak van z'n lange jas, hemde, kuchte, begon z'n lijkrede. En er kwam weer een mal joodsch spreukje, een qasi-geestig tekstje, dat-ie mallootig uitwerkte met onmogelijke, wanhopig-ver gezochte vergelijkingen. Hij roemde den ijver van den gestorvene, vermaande de jongens tot zoo grooten vlijt als die van hun braven vader — dat zou de beste vereering zijn van zijn leven. Toen snotterden ze allen. Maar de Rebbe wist alweer, dat er geen fooi zou komen en maakte gauw af. Moos hilde ook even toen-ie de anderen aanzag, en enkelen wist, die 't goed met hem meenden. Maar van den Rebbe voelde hij niets want het was nu voor 't eerst dat hij een wanhoop voelde om het leven, een wanhoop om wat hij daar voor zich zag, leven van zestig jaren zweetend gewroet naar droge boterhammen —

leven nu weggestopt onder den grond met zwarte jas en veel plechtigheid van dassenwit — leven nu uitgeschrapt met een lijmerig kwijltoespraakje en 'n aansporen tot navolging. Een groote minachting morrelde in hem op voor dat heele zoodje, ook voor de arme luidjes, waar-ie nu de onbillijkheid niet van voelde, maar 't had wel mooier kunnen zijn, dan zoo, dan hier.

Was 't licht niet beter geweest — als ze samen hun vader hadden opgenomen eu schreiend gedragen tot achter het huis. — En dan met hun drieën een kuil gegraven in de schaduw van den boom — om hem zachtjes neer te leggen, zonder een enkele woordenverharding en weer met hun drieën naar binnen waren gegaan?

Om dan maar te denken alleen met enkel wat teederheid in hun innigste wezen — nou heb je gewerkt voor ons vieren — daàr — daàr — lig nou zachtjes neer — rust nou uit van je moeë gewerk — we zullen niet langer loopen op je graf, we zullen altijd zachtjes om je heen gaan.

En je stoel zullen we thuis leeg laten staan in een hoekje, Dan zullen we denken, daar heeft-ie gezeten, daar in 't hoekje, als-ie thuis kwam en moe was, als-ie 'n boterham voor ons opgescharreld had — of geen boterham.

Toen kwamen stil-heete tranen in z'n oogen — een vredige droefenis bloeide er rond in zijn lijf.

En nu voelde hij even een leegte naast zich, om een weggegleeden leventje, dat hem op enkele tijden wel lief was geweest.

Dan daalde de kist op de touwen in 't graf en ze wierpen

allen huilend schopjes zand erover, tot de graver en de voorlooper de rest verwerkten en de oneffenheden gelijk streken. In 't huisje achter op 't kerkhof gingen ze binnen en de drie jongens zeien Kaddiesch ¹⁾). Het was de eerste maal en zij zeien het huilgebroken op. Het was een simpele droefenis, een te vroege ouwelijke ernst, de drie jongens in schuchtere hakkeling van 't luid opgelezen gebed, wat de arme dragertjes opnieuw weer de neuzen deed snuiten.

Zij drukten hen nu allen de hand en gingen terug naar huis, waar de sjiwwe inging.

Dat waren nu zeven dagen, uitgezonderd den tusschenvallenden sabbath, dat ze met hun viere neergehurkt zaten van 's morgens, tot ze 's avonds gingen slapen. Er kwamen iederen dag nu menschen op sjiwwebezoek en ze zeien ieder hun vertroosting op bij 't binnentreden en bij 't heengaan, de Hebreeuwsche volzin, die op een bordje van carton was opgehangen aan een der muren ²⁾). De meesten brachten cadeautjes mee, sommigen koek, taartjes, anderen vleesch. Er waren er onder die den onuitstaanbaren toon hadden van burenbeklag, alsof hun poes gestorven was. Die waren Moos een walgelijke ergernis en hij bleef zwijgend omlaag zitten staren met den benepen wil, ze uit de kamer terug te duwen.

Maar enkelen drukten hem met warmte de handen en het roerde hem tot een blijde innigheid — de Joden waren dan goed.

1) Kaddiesch, gebed voor afgestorvenen — eigenlijk niet anders dan de heerlijkheid van het Opperwezen.

2) God vertrooste U, met de andere treurenden van Zion en Jeruzalem.

Een jaar later stierf hun moeder.

In dien tijd was Joopie heengegaan naar 't Noorden en had er een betrekking en Izak was getrouwd.

Moos had nu rondgeslenterd door 't stadje, nu hier, dan daar, at nog aan tafel mee; maar hij wist dat 't wel uit zou zijn, als Moeder nu dood ging.

En na de sjiwwe zocht Izak voor hem een betrekking in een Joodsch weekblaadje en schreef naar Amsterdam. Toen kwam antwoord, dat-ie komen kon, ze hadden graag een buitenjongen en na enkele dagen ging-ie...

O, er waren veel herinneringen achtergebleven in 't kleine zonnige stadje, in 't poovere huisje was veel moois en zachts nu, dat hem lief was bij 't heengaan. Hij zag nu heel de verglijding van die jaren, waarin zooveel beweeg geweest was van zijn kleurige, wisselende droomleven, waarin de dagen en de nachten ieder hun aandoening hadden, van droeven weemoed en van jubelende blijdschap. Waarin hij de lichtpunten groette van zijn vreugde en 't rouwende zwart van zijn kinderlijke droefenis... Waarin hij zich spelen zag met naieve onwetendheid en de eerste wreedheid weer voelde van opschrikkende levenstuwing. En al de liefde-honger van zijn arme zieltje, dat er zoolang had rond-gemijmerd in de blauwe openheid.

Maar die er weg waren, werden hem nu liever dan ooit... Hij zag nu van zijn vaders leven enkel al het moois, waar zijn herinneringen hem enkele dingen toonde, die wel rustig goed waren in 't kleine lage werkersleventje.

En zijn moeders leven werd hem plots één lange om-

arming van teederheid, toen hij de kussen herdacht, die ze hem dien avond gaf van zijn Barmitswohdag. Hij voelde zich slecht en leelijk, omdat-ie nooit had willen werken, en hij was dikwijls zoo grof geweest... Maar hij wou er niks van zeggen — aan niemand, aan niemand, aan Izak niet en niet aan Joopie — née — née. — Hij zou 't allemaal in zich bewaren en uitschreien in de donkere stilten, om zich niet uit te laten lachen door hun harde breede monden.

Maar in zijn binnenste was nu dat droef gestriem van zwarte regenvlagen met pijnlijk windgetier langs schrale wanden van zijn maag — maar dat geen tranen opdrong naar zijn oogen.

Het was iets, dat hem neertrok met geweld van spieren-spanning tot gebogenheid, tot bukkend loopen langs de straten, waar alle dingen beter waren dan de dingen van zijn leven, waar alle menschenlevens nijver werkten zonder beterwetend mal gedroom.

Want hij dacht dit nu een straf voor 't zondig droomen-leven achter zich...

Izak gaf hem reisgeld en een pakje afgedragen kleeren, die-ie nog wel een poosje gebruiken kon. En toen hij in de trein zat, het stadje langzaam voor hem te vervagen kwam, de huizen, de boomen, toen bonsde een hevige schrik in hem neer, toen was het, of een groote weelde plots van hem weggenomen werd — o gód — alles wat mooi was — ook de leelijkste dingen — ook de slechtste menschen die hij kende, alles was er mooi geweest daar, álles... en wie nam het hem nou áf... wie — z'n mooie jeugd namen

ze hem af... en z'n moeder... z'n vader... z'n broers...
Joopie en Izak... en de school... de lieve school en de
gezellige kinderen... en de goeie Rebbe... en allemaal —
o hij hield van ze... zooveel... zoo dól-dólveel... wat was
het daar alles blij geweest...

Toen wierp hij z'n hoofd met een bons tegen de harde
banken van de coupé en... hilde... hilde lang en heet-
driftig...

Het was een klein vies winkeltje in de Jodenbuurt. Voor smalle raampjes lagen de brokken vleesch en vet op geelvervlakte marmerblaadjes, prijsbriefjes concurreerden op ingestoken houtjes naar de roezende straat. In den winkel hingen de voeten vleesch, de kransen vet met haken aan de dwarsboomen, stond het logge, ronde blok op z'n drie lompe pooten, was een geglibber van vet en vleesch op de lange houten toonbank, met ook marmerblad en de bascuultjes. Er was een hokje gemaakt, dat ze kantoortje noemden, waar een kasbordje was en een stoel in stond.

Daar kwam hij.

Er was een baas, een vrouw, een kindje.

Hij kreeg er twee gulden vijftig per week en z'n kost. Maar in de Zandstraat, bij een weduwe, die beneê een snoepkeldertje had, sliep hij voor een gulden vijftig per week, naast een bakkersknecht, die evenveel betaalde.

Het was zoo geaccordeerd — de kost en twee gulden vijftig per week, maar slapen buitenshuis.

Het leek hem lang niet weinig, wekelijks een heelen gulden voor zich zelf te kunnen houden, en dan nog niemand dankbaar te moeten zijn. Het beurde hem wel wat

op in de triestige vreemdheid van de nieuwe omgeving, nu voor zichzelf te kunnen zorgen en mee te leven als gewoon arbeidend wezen. En hij had allen moed, den eersten dag, toen de baas op hem toekwam en zonder aanhef zei: «As je geld wil geleend hebbe, zeg, voor witte jassies, dan ka-je dat wel krije, dan ka-je alle week wat af late houe.»

Dat was mooi van 'm — hij had 't aardig getroffen — godomme 'n goeie baas.

«As u 't wil doen» zei-ie met ingehouden blijdschap.

«'s Goed» zei de baas, «vraag maar aan de juffrouw of ze goed voor je koope wil.»

«As u 't misschien vrage wil, baas.»

«Nee, doe jij 't maar.»

«Goed, baas.»

Je kon toch niet zoo gauw over iemand oordeele — dacht-ie. s' Morgens, toen ie den baas voor 't eerst zag, vond-ie 'm 'n ploertig gezicht hebbe — zoo'n dikke kwabbes, vetklep, zou Joopie zegge, en van die kleine gemeene oogies in z'n glimmende smoel — nee, hoor, hij had gedacht, dat ie 'n smiek voor had — en hij gaf 'm ook haast geen hand — en hij knikte maar enkel zoo evè met z'n hoofd — 's jonge wat kon je je vergisse op de mensche — nee hij was goed angeland hoor — om zoo maar ineens te vrage — of ie geld geleend wou hebbe? — neé — 't viel 'm mee.

Bij de juffrouw in de kamer, achter den winkel, ging-ie toen en vroeg het. Schuchter klopte hij aan.

«Ja — klop jij Mien?»

«Nee, juffrouw, ik ben 't» ...

«O, Moos — is 't niet Moos — ja ommers?»

«Ja, mevrouw.»

«Ho god — zeg maar juffrouw hoor,» lachte ze, «we benne 't zoo deftig niet gewoon.»

Hij lachte ook even, z'n pet in z'n hand. Hij had nu zoo lang een vuil wit jasje van den baas in bruikleen, dat hem wijg hing om de schouders en zijn handen gingen schuil in de mouwen, zoodat ie telkens rekte, om ze te voorschijn te halen. Z'n hoofd had-ie nu heelemaal kaal laten knippen, zoodat z'n ooren wat droomerig uitstonden, en z'n neus wat groot leek. Maar zijn lieve mond, klein en zuiver, zijn groote grijze oogen, lieten hem het kinderlijk mooi dat in zijn wezen was en hij stond er even gebogen tegen de deur in een heel hem beheerschende schuchterheid.

De kamer was altijd in schemer achter de breede vleeschbouden die van de ijzeren roeden neerhingen voor de ramen en hij zag niet veel meer van haar dan de vrouwen-silhouet, waarin het hoofd in een wijze omwinding van haren-blond blankte tegen de donkering van den leunstoel. Maar zoo, in de halfbelichting der ruiten zag hij haar een knappe vrouw en 'r lieve stem zacht klankte naar hem heen in 't weeke vertrekduister.

«Weet u waar 'k voor hier kom?»

«Nog niet.»

«Nou, u, u man, meneer het gevraagd of u misschien goed voor me koope wou — goed voor witte jassies — ik zou 't u maar vrage».

«O — nou — dat wi'k wel hoër — maar je kan anders geloof 'k, tegenwoordig wel goedkooper gemaakte jassies koope.»

«Nou, dat weet u zelf 't beste, maar 'k heb nogal 'n lastige maat,» zei-ie en bekeek zich.

«Ja» spotte ze, «je ben nog al breed, dat zie 'k an de mouwe van d'at jassie.»

Ze lachten bei en kleurend bezag-ie z'n schouders die wegkrompen in de slordige omhanging van 't witte goed.

«Nou,» zei-ie, «maar zoo breed as u m'àn ook is.»

«Ja, hè? dan ka je ook nog aardig wat groeie, maar ik zal wel voor je koope hoor.»

«As 't u blief juffrouw,» lachte-die, terugschuifelend achteruit naar de gangdeur, «as u 't doen wil.»

«Vast hoor,» nikte ze 'm toe, «dag man.»

«Dag juffrouw,» groette hij, glimlachend van 'r daadlijke vriendelijkheid, «'k zal maar 's gauw aan 't werk gaan.»

«'s Goed hoor,» zei ze en boog zich over 't boek.

Met 'n teeren jubel in zich liep hij den winkel in.

Hij deed niet veel den eersten dag, enkele boodschappen naar klanten in de buurt, die de baas hem dikwijls uitlei en wat kleine dingen in den winkel.

's Middags viel hem stroef de eerste vernedering van in de keuken te moeten eten bij Anne, grove meid uit de Jonkerstraat, met popperig beponnyde hoofd en dik-vleezige lippen onder kleinen mopronden neus en groene oogen. Hij had eerst 'n poos gezweven — met tegenzin slikkend de brokken brood en een nurksch verwijt in zich tegen den baas en de juffrouw na hun vriendelijkheid van vanmorgen. — Zij had toen-ie aankwam versche koffie voor 'm gezet — had 'n goeien indruk van 'm gekregen — dat had-ie aan 'r kijken opgemerkt — hij dacht 't nu onbillijk 'm hier neer

te zetten bij de meid, weggeduwd naar 't achterhuis om z'n maal te nemen en weer aan 't werk te gaan, nadat ze 'm behandeld hadden als gelijke. Maar dan bedacht-ie daad'lijk nu dit gewoon te moeten vinden, 't hoorde zeker zoo — hij was nu slagersknecht — hoe 't die ging wist-ie niet. Hij hoòrde zeker in de keuken. En in de nieuwe onderwerping geslàgen, liet-ie z'n gedachten stil zijn, vond tegen de meid dan maar iets te moeten zeggen. Voor de rechtbank, half geschuurd, at ze staande haar brood, te groote brokken duwend in den mond, die onder den glimmenden neusbol, dikvleezig vooruitmummelde beneê den denkloozen kijk der oogen. Uit 't te nauw geworden, zwart-fluweelen lijf, gevlakt en gruizig ontglandsd, staken de lang magere, blauwbleeke armen, één geknuist in de zij, één dragend de koffiekop die tippte telkens scheutjes bruin tusschen de lippen, werktuigelijk, àl onder de leeflooze staring der groene oogen.

«'t Zal hier wel 'n drukke zaak zijn hè?»

«'k Sou 't denke man,» plots schoot ze op zij naar hem uit.

«'n Boel te doen, ja?» herhaalde hij.

«Sodemieters veel hoor,» blafte ze, als in ruzie, en weer, daad'lijk keerde zich het hoofd, zag ze voor zich.

«Wat?» zei-ie, meenend verkeerd te hooren.

«Wat?» keerde ze zich even langer en als met meer aandacht om: «wat is nou wàt? Sou je denke, asdat je in 'n slagerssaak met je poote ofer mekaar kan legge? nou hoor, 'n verrekte hoop te doen — en ze schenke je 't niet.»

«Nee dat zal wel,» vond-ie maar haastig te moeten afmaken, overrompeld van 'r vreemde grofheid.

«Je komt van buite hè?»

«Ja», zei ie kort.

«Sekers ook sláger geweest, he?»

«Ja».

»Ook in soo'n drukke saak? dan sel je 't gedonder al wel kenne».

«Jawel», zei ie met tegenzin en liep, klaar, haastig naar voren. Den eersten avond sliep hij in den winkel, omdat er nog geen kamertje gevonden was. De juffrouw maakte hem een bed op de canapé uit de kamer en de baas zei: «k zal er nooit geen gebrek aan hebbe, omein, en as je je verveelt, zal Anne wel 'n beetje bij je komme».

«Je wordt bedankt», zei z'n vrouw — «hoor je, je wordt bedankt voor de boodschap; ga jij nou maar heen. 't Zal zonder jou wel goedkomme».

«Loop jij naar de bliksem», zei ie nijdig.

«'s Goed», zei ze en zweeg. Met 'n «nogh!» liep hij minachtend vóór haar uit de kamer in. Tusschen de vleeschbouden in bleef hij liggen, glimlachend om 't naief gedachte gekibbel — hihi — 't zou 'n dubbele kuspartij geve — wel leuk as je eerst gekibbeld had om dan weer goed te worre — ze hielden wel veel van elkaar, dat zag ie wèl, de ruzie was maar aanstellerij.

Het zou wel goed met 'm afloopen hier — hij was bij lieve lui gekomen — als 't werk goed ging — was ie gauw thuis.

Rustig geloovend sliep hij in — láat, bij 't eerste vroege lichtstrep van den dag, die te grijzen kwam langs de gordijnkieren den winkel in.

Drentelend en scharrelend, met zeurig geschommel van hun manden, met luchtig opgewaai van hun witte jasjes, schuifelden de slagersknechten de Breestraat over.

Brutaal sloegen hun heeschgrove stemmen tegen de voorjaar-bezonde huizengevels, schetterdanste hun lach door 't gewoel van het ventende volk. Moos, schuchter nog, maar met wat moeite doen al om vrienden te zoeken, liep van den een naar den ander, al trachtend ze bij elkaar te houden, waar ze slenterend en sloffend dooreenliepen te schreeuwen, vooruithollend nu, achteraanluierend dan weer en uitwijkend naar beide trottoirs. Zij troffen elkaar dikwijls 's morgens en samen gingen ze dan verder, naar 't abattoir eenigen, anderen meeloopend ver voorbij de straat waar ze hun boodschappen moesten. En het werd een schaterlachen om bruut moppengepronk, een gegnuif met vulgaire grinnikjes om de gefantaseerde of historische vuilheden die ze uren te vertellen wisten. Hij wist dit wel beneden zich, en telkens had hij zich afgezonderd, maar er was een drang naar hun vriendschap, nu hij eenmaal middenin hen was en langzaam begon hij hun geplaag te dulden — hij verloor dan die uren het weten van zijn grootere leven, waar de

algeheele negatie zijn verbeelding den tijd benam tot bloemige wisseling. Het werd na dagen al, soms uren lang, een star bekijken van het alomme vuil, zonder hevig verzet; hij wist die tijden dan geen dingen meer daarbuiten, als het tot arme vervuiling verwordene leven, in onmerkbare afsluiting van 't lichtere mooi, hem omkringen kwam. Nu en dan kwamen zijn weiden en zijn boomengroen met 't grootsteedsche sloppenleven in botsing, was er een saterlachend gespot om hem heen, dat hevig pijnde de wegschuilende kinderfantasie. Ze waren hem nog zoo vreemd, die evenoude jongens òm hem, die zoo anders waren dan hij, en hem nu wat wijzer wilden maken. Hij was nog maar een boertje — ze zouden 'm wel anders leeren worden.

Brampie Mok, naast hem, redeneerde druk met verklarende handgebaartjes: «Och man, hoor tóe — schei uit — as je van die dinge niet hoore wil — éerstes bè-je geen jonge — tweédes, mot je geen slagersknèch weze — dèrdes, mot je bij jou baas heelemáal nie gaan — gekke man — stel je nou eris eve voor, as 'n jonge voor die éene avet in de twee, drie weke vrij is — vráag mijn, wáar mot je náááar tóe! — nou ja», vergoelijkte-die — «wadde ze allemaal vertelle, zie je, is nou nog welleris zoo'n heel klein pietsie leugetje bij — maar sallemanders man — je mot nerreges zoo gauw de neus voor optrekke, je weet niet wat je zellef gebeure ken.» —

«Och!» afwerend hoofdschudde Levie Fruit, «allemaal sjkorum ¹⁾, ja, hij is d'r vies van, ogh! wèet je wat is dat

1) Leugens.

nou?» en dan puncteerde hij de woorden, omlaag z'n twee vingertoppen: «hij wil gráag álles háarfijn wéte — dáarom houdt-ie zik zoo van de domme — ja, maak mijn wat wijs, die Sammie van der Hils is óók van buite, màr, 'n fijn lidje — ik gelóof — hij wordt alle veertien dage erreges de deur uitgegooi». —

Jaapie Blitz had aan d' overkant een sinaasappelmannetje staan treiteren — had eerst alle vruchten door z'n vuile handen laten glijen — toen een cent geboden voor vijf appelen en de pet van 't ouwe kereltje in de kar gegooid. Baantje-glijend kwam-ie nu de stoep afslieren, bonkte aan Levie met de leege mand tegen z'n schouder, tot die 'm 'n royalen duw in z'n zij gaf en allen lachten. Jaapie had twee kleine oogjes, twee enkel rooie veegjes, van dunne brauwjes en oogharen omgroeid onder z'n schuine petje, dat de zwakke sloppenooigjes tegen de scherpe voorjaarslucht te beschaduwen diende. Z'n puistige gezicht was geel van waterangstige onfrischheid, alleen 't snorretje boven z'n breed-open mondspleet was met aandacht verzorgd — pedant kleefden de fijne puntjes omhoog, door minutenlange draaiing tot vieze fierheid uitgekruld.

«Kom is hier dondersteene», vroeg-ie belangstellend, «waar hebbe jullie et over?»

«Ga jij nou maar heen», gebaarde Levie Fruit, «hè-je weer nebbiesch die arreme man motte terrege — we bespreke errenstige zake — hè-jij geen verstand van».

«In emmes», drong Jaapie, «waar hè-je 'n et over, 'k ben toch óók 'n jonge, die 'n beetje ondervinding het van z'n leve, wat méen je wat ik heb gevraagd an die ouwe — 'k

heb gevraag as-ie mee wil na 't konkoer in Luik — die ouwe het 'n reuzetenor, 'k heb gevraag as-ie voor geleende krach meewil met Onderlinge Oefening».

«Geleende krach?» gnuifde Brampie, «jij mag wel 'n beetje geleende krach — zal ik sterreve daar mankeert 't je wel an».

«Ga zoo an niet!» suste Jaapie, toen-ie ze allen zag lachen om Brampie's gijn — «je ben óók niet heelemaal frisch meer zou 'k zegge, 'k wil je nou niet kleure make, anders zou 'k wat anders vertelle».

Dan nieschte Brampie aan Jaapie in z'n gezicht: «Attiesch! — «we hadde — we hadde — 't attiesch! juis — over de — attiesch! over de zedelijkheid! met Moos!»

«O zeker over z'n baas, over de zedelijkheid van z'n baas,» zei Jaapie en stompte nieschende Brampie van 'm weg: »bè-jij bedonderd — kè-jij je fesoen niet houe — kòm — lazer op!»

«Daar zeg je zoowat» sloot Levie Fruit triomphantelijk aan, «hij is goed angeland — die Moos — addenommeget — hij had niet beter kenne treffe. Z'n baas ken 'm de eerste lesse in 't boemele geve. Zeg Moos, doe je welleris boodschappe voor je baas naar z'n vriendinnetjes?»

«Nee hoor» zei Moos, «ik heb niks bizonders gezien.»

«Nou 'k dàch soms — was niks geen meràkel gewees — maar hij zal wel wachte tot as-ie je wat beter vertrouwe ken, je ben nou nog te gevaarlijk voor 'm.

«Hoezoo?»

«Hoezoo? man schei uit,» hoofdschuddend van — «ik weet er àlles en àlles van», redeneerde Levie voort: «zeg Brampie wat meen jij, hoelang as-die 't vóór z'n gas-

sene met 'n mintenee gehoue het, ja an één stuk dóór van-zellef, en wát 'n gazzer van 'n meid was 't — 'n oud stukkíe modder — ze had míjn nog met geen vinger magge anrake, allemaal poeier en kleere».

»Rade?» lolde Brampie, »veertien dage!» Vijf paar wangen builden van de gijnigheid op en lieten de bruine tandenrijtjes zien.

«Zeve jaar!» verbluffend lichtte Levie in.

«En is-ie toén gaan trouwe?» vroeg Moos.

«Jazékers», zei Levie, »dat zie je toch — daarom tòch», vond ie, ook naar de anderen rondzeggend in dofferen wijsheidstoon, — «daarom tòch 'n schandáal van 'n vuile bedriegerij voor zoo'n vrouw — ze was 'n mooie meid gewees hoor je, die vrouw van 'm — zeg Moos — daar kè-je 't nog welleris mee probeere, verdomd 'n knap stuk werrek, die juffrouw van je, hoor».

«Och!» zei Jaapie, «leg niet te dondere — ja, mòt je nèt bij die jonge mee ankomme — ogh! ja hij durft met 'r beginne, het-ie geen lèf voor, wat jij Moosie?»

«Nethuurlijk niet», gaf Brampie Mok toe, «ja, hij het lèf, daar het ie ook geen gezich voor. Moos, doe je mond is opè — 'k zal sterreve — 't gras zit 'm nog tussche de kieze, komt zóo achter de boerewage vandaan — ja, in die negerije daar wete ze van 't lève niks af!»

«Och!» berispte Eli Cohen, vanachter hen met z'n sterke knuisten zich plaats brekend tusschen hen in — «make jullie die jonge niet zoo overstuur; d'r is 'n tijd gewees, dadde jullie zellef over niks hebbe kenne meeprate — heb nou dan òok zoo'n praats niet — wat wordt die jonge met dat

getreiter nou wijzer — Zeg, Moos, jij probeert 't maar wèl, hoor — 'k beloof je, je heb kàns bij 'r — geef de man dan tenminste moed, daar het-ie lòlem wat an!»

«Schep niet zoo op! Zeg jonges, zalle we 'n conjaccie neme?» vroeg Jaapie, «hier in de middelaan hebbe ze fijne cats!»

«'k Neem liever 'n fijne nekijwe,» bestiaal grinnikend, haalde Levie nòg eens op, met vooruitgespitste snuit.

«Hè» — zei Brampie, wat verveel jij me — op de vroege morrege — hè-je al koffie gedronke vandaag?»

Maar Levie, nog làng niet zat van z'n heerlijk apropos: «nou dat kan me wel vóór de koffie hebbe ook, wat zeg jij nou Moos — zeg óók eris wat — zou jij daar je koffie nou niet voor late staan.»

«Stik» — driftte Moos . . . ik spreek toch niet tege je — la mijn nou maar gaan!»

«Laaà mijijijn nouòu maar gaaàn!» langtongde Levie m' na — «och man 't mankeert je hìer — maar één ding zal 'k je zegge — as je Vrijdagavet nou eris niet met ons mee uitgaat — of 'k zal hier de dood in rooke — komme we met ons alle de heele nach ketelmeziek make op je kamer en we verpeste je je heele nach — nou mot je n' et zellef maar wete.»

«Nou» — spotte Jaapie Blitz — «schei dan nou maar uit, as-
«ie 't nou nebbiesch niet an z'n oore ken hebbe — laat m'
«dan nou maar gaan voor vanmorrege.» En dan met 'n vies geïmiteerd peulenmondje, begon-ie hoogmeisjesachtig preuts te gillen. «Hou U wel van doperretjes met jonge worteltjes? en houdt U niet van die vieze dinge — en zoudt U me wel evetjes effetjes wille zegge hoe laèt of 't is?»

Om zijn hevige minachting schoten allen in lach. Wachtend dichtbijeen, schreeuwden ze voort, rookend en spuwend voor de afsluitketting bij de Muiderpoort, tot de minutenlange kolentrein piepend en ratelend en schokkend voorbij was gegleden. Dan sprongen ze over de nog gespannen ketting heen, probeerend elkaar met duwen in den rug te doen vallen, wat hen deed vloeken met schorgekrijt tegen 't gewatel van den heenrommelenden trein in en de weer aanzettende karren en paarden die overreden.

Ze sjorden nu voort met gebonk en geslinger van hun manden, dartelend in hun vervuilde jeugd over de zonbeschenen breeden weg. Voor 't abattoir was het een blijde ruimte van zonnig buitenleven, kroop het blinkende zingende vaartje weg door 't jonge beboterbloemde gras, lijnde de groene verte naar ragfijn teeder blauw van zuivere horizon — daar achter was de zee. Het rood van de huisjes en het takkengewaaier stonden te stoeien tegen de zonbekrieldde lucht met vredig morgengespeel; het was een verrassende juiching van wuivende jonge dingen — als plechtig voorjaarsgelui. Plots sprong iets in hem op — aantikkend licht hoogzangerig uit de stilte van zijn weggescholen leven, jubelend naar zijn keel uit de doode diepte van dagenlange verstorvenheid — een kind sprong daar ijlings wakker uit de ongeweten sluimering en sloeg handenklappend aan 't kraaien om wonderblijke herkenning.

«'t Is daarom mooi weer» — zei Jaapie.

«Ja zeker» zei hij en zweeg daad'lijk, maar het geluk was in zijn hoofd.

«Gane jullie mee of niet,» haastte Brampie Mok, «legge jullie

niet te dondere — as me baas da kòmp, krijg 'k me portie da 'k nog niet wèg ben met me nière!»

«Nou gâ met je nière!»

«Geèn nière!»

«En jij 'n dubbel stel» zei Jaapie raákjes.

Lachend gingen ze naar de gebouwen, de groote plaats over, waar Levie een wachter «Geworregé!» toeriep, en ieder zocht z'n hokje op.

Met in zijn weeë hoofd de lachende verminking van zijn stil-nieuwen jubel, slenterde hij de slachtplaats op. Het voorplein over kwamen zij in de straatjes der runderslachterijen, rechts en links de open hokkenrissen, met binnen elk paar deuren een beest in phase van slachtarbeid. Voor de hokken, op de bloed-beklitte klinkerstoepjes, schuifelden en drementelden handelbabbelend en klappend, gijnlachend en schreeuwend naar d'overzij met handen om monden gekokerd, de slagers en kooplui in witte en gele jassen, met stokken in vetglibberende handen en tusschen glimbolle wangen knuswolkende sigaren. Knechten met bloote koppen en armen, de bovenlijven robust klimmend uit de verflarde broeken en bloedbespatte klompen, duwdend in haastdriftig bewegen de bazen opzij, grijpend naar bakken langwerpig voor 't leggen der beestenkoppen of openklappend de deksels der vuilnisbakken die wachtten op de stoepjes naast de afhaakte tipkarren. Snijers met blootstroopte armen gewichtig rondstapten in langgele jassen — de gescheede galven in plaatsvragen vooruit, haastgedrongen door de wachtende slagers, die riepen twee- driemaal en weer om den sjouget. ¹⁾ Beesten,

1) Van gemeentewege aangestelde ritueele slachter.

al weggehaald van de stallen of marktpaaltjes, stonden gebonden aan ringen in den muur, klagend beloeiend 't driftige moordwerk, en met koppen gebogen beknipperden goelijk de kleindiepe oogen de snelle bereiding der weikameraden, de lenden en ruggen verzetloos betast en geknepen en vergelijkend geschat door de handelende vleeschmensen. Daarbinnen, in de doorlopende lichtgedempte gebouwen, gebeurde het rapratelende werk: het binnenhalen en aanringen, het neersmijten en koppenschikken, het snijden en uitpersen, het stroopen en oprijten en uitplonzen en hijschen, tot weer nieuwe lijven rengelend en stommelend en schriksnuivend neerbonsden naar 't nog ongereinigde vloerenglad, als 't vorige offer al dampend uithing — een zwaarbreede neerhang van schuimblank vleesch van de wijdgespannen rekking der inhaakte, rondknottige pootstompen tegen de opening der achterdeuren. Het was een geschuur van aan te zetten messen, een grijpen van pooten en koppen, een handig touwengerek, een bespringen der neergeslagen lichamen en rondklompen in breedgultend bloed — en wen de koplooze dingen met losringde pooten dra lagen ontveld tot de spanning der ruggen, dan reten de mespunten, beneê de zoekende hijgbezweete hoofden — en groeven de naakt-harige menschenarmen in de trillende ingewanden der rookende lijvendiepten — tilden de wijdgrijpende handen de zware trossen stilgezette levensklokken en plonsden ze, doel-loos nu, neer in de wachtende vuilnisbakken.

Moos liep naar een der achterste hokjes, waar de vorige dag geslacht was, en-ie de longen en lever moest weg-halen voor z'n baas. Daarachter werkte Levie, en Brampie

Mok stond bij hen te luieren, zwetsend van den een naar den ander, tot hij hen ophield en ze hem wegsnauwden. Moos was blij, daad'lijk klaar te zijn; pas den vorigen dag was hij bijna ziek geweest van 't slachten enkele uren lang en een heelen middag rond moeten loopen op de slachtplaats. De weeig-zoete lucht van 't bloed, benauwend en doorgeurend tot in den smaak, het zien rondplassen en wroeten der handen, gaf hem een ziekelijkweeke beroering, een ontzaglijk nijpende benauwenis, die hem ál af dee keeren om ergens achter de gebouwen op den weg even te happen naar genezende frischheid. Hij had wel beesten zien slachten vroeger — een enkele maal bij slaggers of boeren, maar hier het dagenlange gemoord, de saambrenging van zooveel schreiend wee benam hem zijn wil en smakte hem neer in onzegbaar weeke ontroering.

Bij de varkens, de kalveren, de schapen en de paarden had hij kwartieren lang gestaan, met in zijn lijf een heel weeê rondwoelende reuteling, een heele verwording van zijn wil om weg te gaan van den moord, waar-ie onmachtig tot helpen naar te staren stond.

Bij de varkens had hij gezien — de menschenhanden grissen bij troepen de angstige beesten en de gepinde hamers dofstomp verbonzen hun gillende doodsschreeuwen, tot de messen in de keelen woelden en kettingen de twijfeldooden lijven haastig neerrengelden in de dampverwolkte heetwaterbakken.

Geween van schapen en lammeren had-ie gehoord — zachte kinderdieren, die broos bewogen — 't kreunversterkend opgekerm had smartelijk in hem rondgeschreid. Stil,

achteraf, in een der laatste gebouwen, had-ie 'n paard zien dooden. Afgemartelde verschoppelingen waren 't, de verminkte ploeterlijven zwaar gedragen door de verwrakte pooten, die van lappen omwonden uiteengesjokt en ontlijnd klotsschoven over de keien. Stom en geslagen hingen de koppen naar de staldeur genegen, stonden de groote lichamen beweegloos achterwaarts gebonkt in de felpijnende zon, waar de vergrofte menschenhanden hen neer hadden geduwd, en de staarten starmoe zwiepten naar de vliegen, die de dorre huid nog frischtreiterend beprieden. Verweerloos zag-ie de eerste bruin 't koordje volgen, dat hem voorttrok naar de staldeur, waar-ie geslagen zou worden. De blauwgrauwe oogen hadden een waas als doodsdauw in den naaktruigen kop en de pooten klepsloften met losse hoeven rustverlangend achter den beul. Dan werd de bruin aan de staldeur gebonden en laag geblinddoekt, zoodat 't voorhoofd bloot bleef. En met naakte armen uit zijn blauwe kiel was de kerel nàgekomen, dragend den langen gepinden hamer, die de bruin niet in z'n knuisten wist, maar bevend scheen te ruiken. Boven den doek mikten de polsen weifeldraaiend en niet beroerend — maar plots weken ze verder en aanzettender terug... en die het touw had vastgebonden sprong in doodsangst weg — de verleeftde bruin stond in krankzinnig schrikmartelgesteiger te beuken de vuurspattende keien, schraaptuimelend en weer staand — en de kerel vloekte — hij had misgeslagen. Met hun drieën besprongen ze het òm zich rameiende beest, dat achter zijn blinddoek den laatsten schrikmartel uit stond te lijden — de pin was naast het wit in zijn voorhoofd gedrongen. Na minuten

geweld was het getrappel tot sidderen verstild en de hooger aan staldeur gebonden kop stond er bevend te snuiven, tot de tweede slag, voorzichtiger mikkend berekend, aanflitste boven den doek en het reuzige lichaam in één klaterspartelenden val neer deê tuimelen naar de keien. Een tweede wachtende kerel besprong met z'n mes het stuiptrekkend neergebonkte lijf en onthalsde het wild en grof nu 't verzet was gebroken.

Verweekt was hij heengegaan — onmachtig tot haat, waar de snikking van zooveel saamgekropen wee hem in weening verwrong. In elke stal zag hij de diefstal van de weide — zaten de pratende menschen bij de stervende beesten en staken en sneden met zingende keelen en gleden eruit in het gestolene leven.

Hoog boven den schreienden moord, ver-wijd schitterde een weelde van lentebeloften in de fijne blauwe en turkooise luchten. Wild en hartstochtelijk had dit nieuwe in hem doorgesnikt — in nog ongetempered heftigheid van zijn eenzame leven. Er was nog geen geweest tegen wie hij dit alles geklaagd had, tegen wie hij al zijn blijdschap om het mooi, al zijn droefenis om aangetroffen wee gezegd had; geen die hem zachjes had aangehoord, om de toppen te snoeien van zijn al te groote vreugde, om de ziekelijke uitersten van zijn wee te verzachten en hem de weldadige be-rusting te geven van milder en wijzer dingenziening.

De hartstocht van zijn vreugde en de hartstocht van zijn droefenis die hadden hem maar vrij te vermeesteren en vast te schroeven in afmattende aandoening, zonder zwakste be-teugeling van logisch denkvermogen.

Zoo waggelde hij door de tijden heen — in jubelende joelende klaterende blijdschap, in smorenden, snikkenden weemoed, in angstige ledigheid, in zoeken naar emotie, als er uren waren zonder sentiment.

Levie, vóór hem, had een kalf uit de stallen gehaald en rende met 't jonge huppelende beest naar binnen. Moos zag het loeren met wijs-wijde oogen — het loeide met zachte neurie-geluidjes en zwakke ademstootjes uit de frische neusgaten en dra lag 't te spartelen in den ring, ver-rast door de tuimeling; trokken de pooten met heftig geruk aan de touwen, schuurde de kop door de roode glibbering der steenen, zoodat Levie die telkens terug moest leggen in den bak. De sjoûget, met langsnagelen van z'n vingers, onderzocht z'n mes en terwijl Levie, schikkend bij de horens den kop van 't beest, de hals blootlei, gleed er het blikkerend-brede staal met een sissende strieming doorheen, gulpte het uitgelaten bloed met spattende golven in de bijgeschoven bak, wrong zich krampend het lijf over den vloer, bollend en weer indeukend, tot het prachtige leven in rappe volheid weggleed uit de bijna gesplitste hals. Zwijgend wischte de sjoûget z'n mes af, gleed er weer langs, kalm, zakelijk, borg 't in de scheede, ging heen, terwijl Levie bedrukkend met z'n kniezwaarte het in- en uitbollende lijf, 't beest hielp uitbloeden. En even lag het, met wanhoops-sprongen en rukken, met het zwaarkreunende, scherpzagende gezucht van slachtbeesten die sterven gaan, toen Moos hem al 't puntige mes zag nemen en aanzetten op 't staal aan z'n scheede. Hij zweeg — en zag toe. Hij beloerde enkel z'n doen — als een die zich wreken gaat, die nu àl z'n

haat zou uit gaan spugen tegen tijdenlang onaangeroerde vijandschap — en hij trilde op zijn beenen, toen Levie de scheede terug liet schommelen tegen de vuil-witte sloof. Toen zag hij hem bukken over 't nog rochelende, bewegende beest, zag hem de korte horenstompjes vatten en terugschuiven over den bak. Hij greep zich nu vast aan de openstaande deuren achter zich — en in de wereld wist hij niets anders nu dan dit kleine hokje met 't kalf en Levie Fruit. Een opkruip van bonkige klitten kwam naar z'n keel geklommen, verdringend in hun saampersing de woorden die hij schreëuwden wilde: — dat 't kalf nog lééfde — dat-ie nog niet mòcht, Levie, dat ie wàchten moest — tot 't dóód was — héélemaal dood — kalm weggestorven... 't was mooi genoeg zoo — hij kon wel eve wachte — verdømmeling die ie was — kwajonge — om zoo vroeg te beginne . . . hij deê 't wel . . . zie je wèl zie je wèl . . . De punt van 't mes was nu heel dicht bij 't keelgedein van de laatste ademhalingen, de vingers betastten 't huidbegin bij de wijde halssnede . . . Toen wist hij plots niet meer — een bonschok van daad'lijk, — zonder tusschenruimte van denken — nu dòen — wrikte in zijn hoofd — en zijn handen lieten de deur los — zijn lijf schoot vooruit, en met een enkelen heftigen schreeuw die zich loswong uit z'n volle keel — wist hij niet meer wat gebeurde — maar zijn handen duwden Levie heen over 't beest en toen zijn oogen keken met 't weer even egaler meedenken van zijn hoofd, zag-ie hem achterovergeworpen in den bloedwaterbak, het mes in een hoek, en de schrikoogen met even woede-bliksemende pupillen in den opgezetten spierenrekkenden kop. Hijgend

van heerlijkluchte bekoeling stond hij een oogenblik te kijken in verblufte staving naar Levie's gespartel, nù pas wetend den giftigen drang van zijn doen — en even voelde hij een spijt nu wel — een plotse schuld om zijn weinige nadenken en hij merkte zich naar hem overbuigen: «Kom hier — za'k je de'r uithellepe» — zei ie zacht.

«Sódemierter op!» — moeilijk rekte zich Levie. «Pas op, blijf vàn me — hoor je — 'k steek je an 'n mes! Pas op hoor! Bij God!»

Van vóór kwamen in werkhaast weggeschrokken enkele makkers toelopen — «Niks, niks» — angstig zei Moos. — «Niks?», in verstikkende spijt zei Levie, wijl ze hem zoo onbeholpen vonden liggen — «niks? wach ik kom daar bij je — zal ik je niks leere!»

Opspringend met z'n bevuilde lijf, schoot hij op hem toe, smeed hem met een krachtigen drift dan tegen den grond, waar Moos — in nerveuse verrassing, zich daad'lijk niet te weeren wist, en spugend van woede schopte hij hem tegen zijn hoofd en zijn schouders en beenen. Met hun drieën sleurden ze hem weg en Brampie Mok hielp hem opstaan, droogde z'n hoofd met z'n rooien zakdoek, veegde 't vuil van z'n gezicht met 't schoonste tipje van z'n schort.

«Ga je afwassche!» drong Brampie — «ga ginder je afwassche — 'n schandaal is 't — kinderewerrek!»

«Niks» — hokte Moos — «niks is 't, la me gaan.»

«Nou neem me niet kwalijk», onderzocht Brampie — «'n aardige kink het ie je gegeve — je hoef bloedt maar niet — ga je afwassche — hoe is dat zoo angekomme — van strakkies nog?»

»Nee — Van strakkies — hoe meen je?»

«Nee? Waarover dan? — hè-je dan noodig zoo'n hijbel te make, wat is 'r gebèurd met je tweeê?»

Brampie, terwijl Moos, bijna schreiënd vertelde, stond luisterend, draaiend, schouderophalend, met minachtende mondkneepjes, z'n snor te bespelen — wist niet goed, wat te zeggen — die verschwartzte Moos mòst-ie altijd onrecht geve. — «Kom is hier» — zei-ie — » één ding zal ik je zegge — hoe 't is — is 't — jou gaa't 't niet an — èerstens niet — èerstens hè-je nie noodig je d'r mee te bemoeie — en dan — twèedes — versta goèd — tweedes — hè-je 'm heelemaal niè noodig daarvoor an z'n lijf te komme — wat is dàát? — en dan, doorredeneerend, hoog toeterend met de helle zekerheid van z'n algeheele overtuiging, met druk beweeg van z'n kleine vieze pootjes en interressant hoofdgeknikkel: «zie-je — mot 'k je eerlijk zegge — dèrdes versta nou — dèrdes — derdèes — hè je n'm toch in iedèer geval nog nie noodig in ze werrek achterover te gooie in een bak met bloedwater — hoor toe — ògh, messjoggaas — daar wórdt me woedend van — ik bezweer je bij me moeders gezond — ik had je n'et nèt zoo gedaan. — Jij ben 'n gròote nar!» begon ie nu plots ernstig te raden, «jij ben 'n heele groote ijzere Hein — maakt zich de sappel voor 'n kalf — was 't nòg niet dood? och me sjòof — jà 't is daar een mènsch — ogh! nou wi-jij 't hebbe, zooas 't hoòrt hè? — ga je gàng maar met je grappies mán — zie jij 't maar te krije zooas jij 't graag hebbe wil — ogh! wat 'n reuzenarrischkat! gaa'n eris effe de slachplaats rond en kijk eris of d'r nog welleris erreges anders oòk 'n pietsie

buite de regel gegane wordt — of — buite — buite zooas 't hoort — ogh! van jóu kan 'k geen hoogte krijge — dat gaat bove me herses — 'k kan 'n boel begriipe — 'n heeleboel — of 'k zal niet levet hier vandaan komme — maar van jou niet — daar kan ik niet inkomme — kom 's hier — mot 'k effe water voor je hale? wach dan effe hier.»

En na z'n vermoeienden ernsttoespraak, liep hij heen, kwam even later terug met 'n natte witte doek, die ie om Moos' bloedende hoofdwond bond — en saâm wandelden ze terug naar stad.

* * *

— «Wat is jòu gebeurd?» vroeg ze toen-ie binnenkwam. Ze stond in den winkel, met ééne blanke beringde hand op 't marmer van de toonbank, een hooge wijze schort met luchtig geglij omhing 'r mooie slanke lijf; 't donkere hoofd — met volle zijige wangen, een even geestig gebogen neus, levendig rondblikkerende oogen, veel zacht glinsterend-zwart opgestoken haar — stond genegen naar 't rumoerig beweeg van de schreeuwende Breestraat. Naast haar wiegde 'r tweede hand kleine Roos in lachend geschommel door den winkel.

«Mijn juffrouw? wat mijn gebeurd is? niks hoor.»

«Niks?» lachvroeg ze — «waarom hè-je dan 'n doek om je hoofd?»

«O nou,» zei-ie hoofdnikkend onverschillig «eve gestoote.»

«Gestoote? waar?»

»Och nou — op straat.»

— «Waar op straat?» tegen een 'n lantaarnpaal opgelopen of tegen 'n groentekar?»

«Och nou — ik geloof u ben niet nieuwsgierig, maar u weet graag alles niet?»

— «As je 't niet zegge wil. Zèker heb je ruzie gehad, wedde? bepaald ruzie gehad.»

«Misschien wel» — zei ie, naar achter loopend.

— «Zie je wel — as 'k 't niet dacht — nou kom 's eve hier,» zong ze.

«Waarom dàcht U dat nou» — zei ie, geprikkeld, om 'r velen aandacht — «heb u me dan al zoo vaak zien ruzie-make?»

«Och nee dàarom niet — maar jonges màke nou graag herrie — dòl op vechte — as d'r maar wat te knokke is hè? toe maar hoor jonge — knok jij maar.»

Lachend om 'r mallen spottoon, maar zonder lust haar van de vechtpartij te vertellen, al hinderde hem haar indeelen bij 't straatvolk, liep ie even toe op 't kind en kuste.

«'k Ben kwaad op je» — zei Roos — «mot je maar niet van die gekke lappe om je hoofd doen.»

— «Geef mij maar liever antwoord, zoener!» — drong ze nieuwsgierig naar z'n vechtpartij — met wie hè-je ge-vochte?»

— «Met de burgemeester — hij wou me geen slagerszaak geve.»

— »Nar! zeker met jonges op straat hè? hebbe ze je voor boer gescholde?»

— «Boer! Boer!» — lachte Roos en met hun drieën stonden zij te lachen in den stillen winkel.

— »La me is eve je hoofd zien» — zei ze — «as jullie d'r 'n doek om doen — dan mot 't nog al wat weze — doe eris af dat ding en kom 's eve hier.»

Ze kwam naar hem toe, knoopte de stijve doek los, die zich bij de wond had vast gezet en hield op, met den wat preutschen angst voor pijn-zien van 'n beetje verwende vrouw: «Toe zeg — trek jij 'm maar verder d'r af — ik zou je danke — dat zit vast daàr, maak lès — Roos, vraag an Anne — of neè, kom jij maar evê mee naar achtere.»

«Och nee,» weerde-ie met geweld 'r bezorgdheid af,» «hè god, doe u mij nou 'n lol en maak u d'r asjesblief niet zoo'n drukte van hè — gòd ja — ik ben daar ziek!»

— Jawèl jawèl — zong ze, en even lachend weer — in de blijdschap iets te doen hebben, nam ze hem bij de schouders, duwde ze hem voort en de gang door naar de keuken — 't kind, meelachend, holde achter mamma's rokken als derde mee in 't voortsjokkende stoetje.

«Anne 'n patient — de kraan los!» riep ze de meid toe. Anne zette een kniezerig gezicht van — ze het niks anders te doen, mot 'k weer ophoue van me werrek.

— »Hè-je gefochte?» verdomme wat 'n kraan van 'n kèrel seg! se hebbe sekens heibel gehad over de meide!« — aanhalerig-kwaad informeerde ze.

— «Zeg juffie» — kalmeerde de juffrouw — «zou uedele een klein weiniglie wille bedàre?»

— «Nou joa — laat-ie na sen àge late kèke!» — zei ze, 'r minderheid voelend beneé hun beiden.

— «Is 't waar,» lach-fluisterde ze hem toe: «hebbe jullie gevochte over de meissies? ja? je mag 't wel zegge hoor —

ik geloof dat Anne jaloersch d'r van is — dat je om haàr niet gevochte het.»

— «'k Zal 't u wellis vertelle» — zei-ie, »maar om de meissies vecht 'k niet — daar geef 'k te weinig om.»

— We zalle zien wat je doet» — zei ze «as je maar zoo'n praats niet heb — want die zitte d'r juist 't eerst bij — die zoo'n groote mond hebbe — Anne geef je eve de spons van de waschtafel?»

— Nijdig liep Anne naar binnen, reikte de spons.

— «Mag 'k me zellef hellepe?» vroeg-ie — «laat u me maar liever zellef begaan — 'k zal me wel redde — 't is anders zoo'n drukte.»

— «Ga je gang» zei ze, kinderachtig geraakt — »god, mot je zellef wete hoor . . .»

— «Och nee! — verontschuldigde-ie zich, «maar over die Anne — 't is zoo'n rare — u moet d'r niet kwaad om weze.»

«Heelemaal niet,» zei ze «hier heb je spons en daar hè-je neteldoek en ga nou je gang maar, kom Roos!» — riep ze 't kind en ging heen.

Spijtig zag-ie haar na — wat ware die vrouwe gauw kwaad — verdòmd — dat ze nou ook nooit de moeite name om je te begrippe. Driftig van nijd schuurde-ie met z'n schoenen over den vloer; maar dan daad'lijk berouwde 't hem weer, dat-ie 'r kwaad had laten heengaan — ze had 'm toch lief geholpen — straks zou ie 'r wel opnieuw bedanken gaan . . .

Zoó was zijn werktijd — op Maandag — tot 't bedtijd was — de andere dagen waren evenlang; alleen 's Zaterdags — als er niet nòodige dingen te doen waren: 's morgens even, 's middags even, en 's avonds even komen hooren — was-ie vrij en op den Zondag vanaf zes, zeven uur 's middags kon-ie rèkenen.

Hij hielp nu koeien slachten, kalveren slachten, vroeg en bediende klanten, duwde karren en droeg manden met vleesch van 't abbattoir naar de Breestraat, van de Breestraat naar 't abbattoir.

Zijn baas — was goèd, twee drie dagen — scheen hem goed een heele week. Het leek hem alles mooi: een goeie baas, een vriendelijke juffrouw . . . en dan was er nog dat kindje — klein, lief kindje, waar mee te spelen was als de baas er niet bij stond, en dat na enkele dagen hem om den hals pakte en kuste.

Ze kon zoo heerlijk met haar kleine oogjes lachen in zijn oogen, hem kussen op z'n groven mond; het was een weelde van bloemen en zon — daar was opeens een wondermooie wereld besloten in dien kinderkus.

Het vulde hem de uren aan na twee drie weken, het

werd nu een joelend lichtplekje in zijn bestaan; het scheen hem, dat hij daar altijd zou kunnen blijven, ook al was 't andere àl leelijk en slecht.

Het was hem in zijn leven nooit gebeurd nog: een lachend kind met lange blonde haren, dat kraaiend om hem spelemeide; dat hem haar dure geheimpjes ging zeggen met heel innig-zacht aanstellerig-vertrouwelijke fuisteringetjes — dat hem tèlkens en wèer en àl z'n knieën beklom en aaide en besmoesde met zoo zuiver-kinderlijk woordjes gespeel.

Dan kwamen haar kleine vingertjes op zijn lippen liggen, zag ze hem aan met 'r wijdblauwe kijkers, en 't blanke donskopje was er als een blank bloemenhoofdje voor zijn oogen: «Za-je nou niks zegge? neé — neé — je mot er niks van zegge,» fluistersmoesde ze dan wel, «maar ik hou wel van je — jaaà! jaaà! — ik hou wel heel veels van je — hihi! en hooris — en pappa die — die heeft nòg welleris een knecht gehad — jááá! gerust — vraag 't maar zellef an Annè — nòuou — en die was niks aardigs hoòr — en die wou nooit met me vrijertje spele — nooit — noóóóóit!”

Of ze drukte hem met het dwergwijsvingertje op zijn grooten neus, weér en weér — »neé hou je neus nou stil, dan za'k 'm zoo plat drukke, hè? jaha! hihi — kijk u is mamma — toe kijk u nou is — hè u wil nou eris nooit kijke — kijk u nou is, ziet u wel? nou is z'n neus heelemaal plaàat — heerlijk hè? mot je zoo voor de spiegel staan gaan met je platte neus!»

Dan nam hij haar hoofdje wel zachtjes tegen zich aan, tot de gouige haarbundeltjes krielden tegen zijn wangen en kust,

kuste stiekem, op de zijig-poezele koontjes, en weèr en nog eens, lang; tòch schuchter, angstig — ze moesten 't niet zien — de anderen — dat ie zoo van 'r houë ging, van die póp, van die kleine heerlijke meid — ze hoefden 't niet te weten, dat was zoo of-ie zich in wou dringen — en weer kuste ie op de lipjes, 't mondje, en vroeg stilletjes terug: «hè Roos? ja! hou je dan van me?» Ze knikte met rustige, klare oogjes — ernstigjes: «jaà — gerùst — vraag 't maar zellef an mamma eèécht! . . .» Tot-ie zich wiegen liet maar op iets heel teêrgelukkigis — een broosrijke bloemenadem.

Maar dan was het soms plots een bijkomen van den baas — en hij durfde dan niet, deed rùw tegen haar, probeerde haar voorzichtig af te weren: hij had nou geen tijd. En het pijnde hem, als-ie zag dat ze schreiend wegliep — ze vond hem gemeen doen nou — nou weer ineens zoo kwaàd tegen 'r — ze had 'm toch ommers niks gedaán — hè pappa — hoe vin u dat nou? hè? die nare Moos.»

— «Moos mot werreke — ga naar je moeder — vooruit, daar hebbe we hier geen tijd voor hoor!»

Huilend liep ze dan naar binnen . . .

En hij voelde wel, daar was iets hardis in dien man, dat hem dikwijls pijnen zou.

Al heel gauw zag hij, dat van zijn loon niets was over te houden. Zijn kleeren sleten en rotten weg in 't ruwe vuile werk, zijn schoenen vraten de beregende modderstraten, waar hij heele dagen in rondplaste.

En wekelijks hield de baas hem nu een kwartje af zoodat er nog drie voor hem restten.

«Hoeveel mot je nog betàle?» schreeuwde hij op Vrijdagmiddag door den winkel.

«Nog twee gulde baas.»

«Twee gulde? Is 't niet meer? — Laa 's zien» en hij zag in quasi-berekening omhoog, nikte even als met 'n plots gevonden zekerheid voor zich uit en zei: «o, jà jà 't is ook zoo — verlèje week heb je ook af làte houè, niet?»

«Ja baas, verleje week ook, alleen maar die eéne keer niet toen ik te kort ben gekomme an me briefie.»

«Ja, juis — je heb gelijk, twee gulde nog.»

Maar de baas wist nergens van, noteerde niets, zag niets na.

Het was hem de eerste keeren een teleurstelling geweest, als hij, na uren en uren te hebben geloopt, in kletterenden regen en striemenden wind, thuis was gekomen,

en 't geld van een zak vol nota's ontvangen, afdroeg met 't secure lijstje. Hij stond er telkens bij, zag den baas met vluchtige oogjes glijden langs 't moeilijk bekrabbelde papiertje, hoorde hem 't eindgetal fluisteren, zag hem 't geld nàtellen even, en dan uit zijn groote bloedige hand 't schuiven in de winkellade:

«'t Is goed, hoor!» — Want hij dacht: — nou — de eerste maand zal-ie me toch niet gappe — zoo secuur heb ik 't nou niet noodig nà te kijke.

Daar had-ie nou de heele dag voor geloope, pijnlijk bedacht Moos, en zoo prachtig opgetrokke allemaal en zoovàak nage-teld — nou zag-ie 't niet eens ève nà — beroerd.

Maar volgende dagen dan, onverwacht, kwam de baas op hem toe:

«Zèg — kom is hier hoe heet je — het Van de Kar betaald?»

«Jà baas.» Hij schrok ervan, zoo plots duwde hij het hem toe «kijk u maar op me lijssie.»

Maar de baas was er te lui voor: «'m 'm — o já — nou weèt ik 't oòk wel —jà —jà — 't is ook zoo.»

Of, als Moos, wat vaak gebeurde, geld vond in den winkel, dat de baas in slordigheid vergat op te rapen van den grond of weg te nemen van de toonbank:

«Kijk is baàs — 'n kwartje, daàr op de grond!»

— Wat? Ja — dat weèt ik.

— Weèt u dat?

— Jàjà — wat zanik je nou — geef hier!

En met open mond van verbazing gaf hij 't hem over.

— Wat was 't mal, dat de baas zoo deé... hoè kon hìj nou

wète, dat er 'n kwartje op de grond had gelége — dan zou die 't toch wel opråpe? — kòn toch niet — waarom zei-die dan — dat weet ik? god, wat 'n rare vent, dat weét ik — dat weét ik, dat zei-die altijd — laatst toen-ie 's éénmaal teveel geld had meégegeve voor 'n boodschap, en-ie terugkwam met 'n gulde over:

— «Baas.» zei-ie lachend — «u het me daar maar ènkel 'n gulden te veêl meegegeve.»

— «Dat wéét ik — zès gulde niet?» ried de baas.

— «Neé — neé — wat maàk u nou — vijf maàr — maar 't kostte toch ommers maar vier?»

«Jà ja — vijf — ja 't is ook zoo» — zei-ie zonder schaamte.

«'t Was net — oft-ie nou voór wou late komme dat-ie met 'n bedoèling zoóveel had meégegeve» — dacht Moos — gòd wat vréemd nou — hij — hij zou 'm toch wel vertrouwe? nou jézis dat geloofde-ie nou toch wèl anders zou die toch oòk wel secuurder z'n lijssies en z'n briefies gaan nazien wat? maar waarom zei-ie dan ook niet dankje Moos, as-ie wat vond, of wat terugbracht? òf — òf — neé — hij wou 't niet geloóve, was 't soms tòch — tòch — dat ie zóó dacht, de baas — as 'k em nou niet laat voorkomme, dat ik alles wèet, dan gaat-ie 't de volgende keer zelf houe en nou durft-ie niet zie... was 't zóó misschien? gòd! mis-schien wèl, maar 't zou zoo beroerd weze, as-tie 'm zóó weinig vertrouwde... hij zou 't wel 's zien...

Hij zag het in langen tijd niet. Hij bleef er een poos aan twijfelen, of de baas hem àl of niet vertrouwde.

En ieder kortste momentje van schijnbare intimiteit tusschen henbeiden gaf hem het blijde besef van tòch algeheele ver-

trouwelijkheid. De baas besprak dan lachend de voordeeltjes die door goochemen afzet verkregen waren en liet hem deelen in de pret. Maar hij sprak zoo zelden met hem, dat hij lachte om de gijntjes, die met kleine oogjes en glibberend-grinniken de glimlachjes gezegd werden. Want telkens dacht hij dan — dat 't tòch en tòch 'n aardige kerel was — die baas — 'n verdomd aardige kerel, dat-ie nou die dinge allemaal aan 'm vertelle ging — dat zou 'n ander niet doen, wat? en leéne — leéne — neé hoor 'n goeie vent hoor, 'n baas om te zoeke — 'n trèf — en hij lachte hem toe, oòk al grinnikend van gezelligheid.

»Verdomme, ja baas dat heb u 'm gelapt.»

«Já of neé?» — zegepraalde de baas.

En hij moest dan nog eens lachen en weèr zeggen hoè-ie 't nou vònd, hoé-ie ze nou te gràze had genòme, ze dáchte allemaal zoo bliksems goóchem te weze, hi-hi-hi — maar hij had ze toch maar fijn belazerd die vuilikke — die gauwdieve, of diè gauwdieve — of weèr àndere gauwdieve, neé liet-ie nou zellef zegge — ware ze niet allemàal dieve hier in de buurt? één ding — as je maar goèd oplet asjeblièf, as de lui hier in de winkel benne, want ze benne nerréges te goed voor, wàt ze jàtte kunne, dat làte ze niet.»

— «Neé baas dàt geloof 'k ook wel, ik weét 't natuurlijk zoo niet, maar geloòve doe 'k et wèl.»

— «As je maar asjeblièf goed uit je oòge kijk, hoor je!» — dreigde-ie wat grof-baziger al.

— «Ja, baas, netuurlijk, nou.»

«Tot zellefs de kòpere gewichies neme ze mee, azze ze maar de kans schoòn zien.»

- «Ja, baas — is 't waar? binne 't zulke gauwdieve hè?»
- «Werachtig hoor!»
- «Merakel hè?»
- «As je maar uit je ooge kijk, as je dât maar weét, d'r is hier nièt zoo merakel veel te doèn, maar je mot enkel altijd je ooge gebruike — en toèzien.»
- «Ja baas, dat is dan wel noòdig —»
- «Já, ze hebbe me al wel zóó de cente hier uit de lá genòme — jà — zou je niet wille geloòve hé?»
- «God jawel baas.»
- «Nou as je dan maar d'r op pàsse wil.»
- «Nou,» lachte-ie dan nerveus terug: »ze zalle 't werachtig bij mijn niet lappe hoor... vast niet»

De eerste keeren, dat ze zulke gesprekken voerden, voelde hij nog, daarna, plots, even al de kleinheid, waartoe hij zich ingedrongen, al de laagheid, waartoe hij zich alleen om maar even met de baas te kunnen praten, had neergebogen. Maar later bleef ook dât uit, volgde de eéne kleinheid de andere, verdrong het eindelooze gewerk de enkele mooiere opleving van berouw, over dat toegeven aan z'n zwakheid; besepte hij niet meer, als in 't eerst, dat hij 't toch eigenlijk zelf zoo niet meende, dat 't toch ploerterig was van de baas, om z'n leveranciers en z'n klante te bedondere, omdat-ie bang was, dat ze hèm anders te pakke zoue néme, omdat-ie dacht, dat iedereen 'n dief was, iedereen...

Dit voelde hij alleen maar in de eerste tijden. Zooals hij thuis gelachen had om de tafel bij zeldzame intimiteit van broers, die vuilheden vertelden, zoo warmde hij zich nu aan de veel lagere vertrouwelijkheid van den baas, wjl die in

dagen anders niet met hem sprak dan 't allernoodigste over 't werk.

Want hij geloofde nog aan wat goeds in iedereen, óók in den baas ; hij durfde hem zoo gauw niet veroordeelen, hij was hem zoo raadselachtig, zoo onverklaarbaar in zijn eeuwige onrust van doen ; in zijn vertrouwelijkheid nù, zijn loerende wantrouwen dàn, in zijn patserige bitsheid tegenover de juffrouw soms, dan weer aanhaligheid, die hem zoo eerlijk scheen ; hij kòn hem niet leeren kennen, omdat hij de eerste dagen altijd weer het geloof in zich voelde, het mooie ijzeren gelooven in menschenmooi, dat hem altijd was bijgebleven als iets zachts — als iets van God, Godzelf, die hij zich zoo wondermooi dacht, hoog, hoog, boven de zon, maar overal, overal ook, oòk hier, ook in hemzelf, in zijn binnenste, daàr was-ie ook soms Gòd... daar wist hij hem, een zachtwijde, ruime schoonheid....

Langzaam werden de dagen wreed.

Het werd nu een einde- en eindeloos gedùw, gesleép, geslof door de stad, in regen en zon, van den kriegenden morgen tot den laten nacht. Het werd een onmerkbare verglijding van zijn eigen leven in het hamerende gejaàg, gezwiep, gegrijns van geoorloofde annexatie, een algeheele negeering van zijn eigen bestaan, een gulzige naasting van zijn lijf, een betaalde vervreting van zijn geluk in de schreeuwende drijving van het alles vertrappende zaakjes-belang.

En als hij soms, een enkelen keer, iets in zich op voelde kittelen, een vlamrende woede, om alles stuk te slaan, de baas te grijpen in z'n nèk zóo zóo — fijntjes — fijntjes — en hem te trappen, te schoppen te spùgen in z'n gezicht, te ranselen tegen den grònd — verrèkkeling — die 'm geen stukje broòd gunde — neé, neé, hij wist 't nou, 't was allemàal voor hèm — hij gunde 'm nog geen vijf minute voor z'n éte — neé, neé, verrèkkeling — die 'm maar sappele liet, sappele 's morges sappele 's middags sappele s'aves — sappele 's nàchs soms, en dan Vrijdagavet met 'n gulde òver in z'n zak naar huis liet gaan: — hier, hier is geld — je gèld — waar-ie wel zoo twee kwartjes van

weg kon legge enkel voor z'n schoene!... as-ie 'm dan wel zóó dóód wou trappe...

Dan kwam plots een verlamdende schrik over hem — god! jezis! — neé neé — hou je kalm, toe! — asje wèg mot, dan, dan is 'r niks meer — dan kan je wat anders gaan zoeke — stommeling, hou je bedaard nou! hij was altijd zoo'n nàr geweest, ja thuis ook altijd, daarom kon-ie ook met niemand terècht, neé — hij moest zich stil houé — hoòr... hoor, toe nou, tòe...

Dan kwam die droeve blijdschap over hem, omdat hij nou zooveél verstandiger was geworden, zie je wèl — ja ja — hij werd wel goòchem, nou verbeel je — as-ie daar 's mòt kreeg en de deur uit moest — wat dan nar! niet? — wat dan? nou — nou — hij zou zich kàlm houé hoor — 't wàs nou éénmaal zoo, 't was altijd zoo geweest, nietwaar? Een baas en 'n knecht — zoo most je redeneère — ja ja — een baas en 'n knecht die benne niet gelijk — is 't niet zóó — nou — want 'n knecht die mot wèrreke en die mot zich stil houé — goòchem wèze en 'n baàs — die — die mot é — é — é — é — 'n baas die mot é — e baàs wéze... en às-ie briefies loope ging, en de baas gaf 'm de heele boel maar zóó meé, zonder de boel op te schrijve, nou dan most-ie toch zorregé dat 't geld in orde kwam — wat? al had-ie nou nòg zooveel noodig — 'n pet of 'n broek, of 'n paar schoene of kouse — of ondergoed, of 'n wit jassie of wat anders, nou nou, wat zou dat — d'r ware zooveél slagersknechte, die toch weinig meer verdiende, as hij — en ze kwamme d'r toch allemaàl, of niet? dan zou hij d'r oòk wel komme, nou...

Dan dwong hij zich weer tot devoter rust en zacht vreedigde hij den opstand in zijn denken.

* * *

Ze bood hem dikwijls aan, de juffrouw, hem te helpen met half afgedragen of verslingerde kleeven van den baas. Dan zei ze het zonde te vinden, ze daar te laten liggen of te verkoopen, want zij zag wel zijn lijfelijke ellende elken dag. Maar met fijn-vrouwelijke kieschheid vermeed ze er over te spreken en probeerde hem zoo te helpen.

Maar telkens als zij het vroeg, was het of er iets teeders was, dat hij wel tot zich trekken wou, maar met geweld van volharding af ging weren; was het, in de weeë moeheid van zijn lijf, in de dagenlange versimpeling van zijn verbeelding, of er iets overweelderig-zachts kwam aanwaaien van haar stem, dat hij terug wou stuwen, om zich niet bloot te geven; of zij hem kuste en trapte tegelijk.

Het pijnde hem tot een even fel flitsende marteling, als zij hem wel naderde met zachtheid in haar soepele weeke stemgeluid — hij wóu niet, née — hij wóu niet — wáarom zou-ie zich door háar late hellepe... was ze niet zijn vrouw? as er wat te hellepe was, dan moest hij 't doen... dan moest-ie 'm maar wat meer geve... wat gáf dat allemaal, misschien wel aanstellerij van d'r... misschien... misschien hij kon 't niet zéker zegge... want tòch leek ze 'n goeie vrouw, dat móest wel, als je zoo'n man had, zoo'n man, die je zoo treiterde de héele dag, die nachten uitging en je alleen thuis liet met je kindje — om dan bij ándere te gaan; als je zoo'n beestmensch naast je had — die geen oogeblik

met je prate wou — en as je dan nòg bijna nooit iets hárds zei, dan moest je wel goed zijn, já — já — ze meende 't wel — ze wou 'm misschien wel werkelijk hellepe... maar hij kón 't toch niet doen — o god! nee — hìj 'r trappe — en zij 'm hellepe — dat ging toch niet, dat wou-ie niet — nèe, nèe...

En hij ontliep haar, als ze aankwam...

Tegen den toonbank aan, vóór hem, leunde zij in den winkel en probeerde 't weer :

«Zeg Moos.»

«Ja juffrouw.»

«Nou mot je me toch is vertelle, waarom je nooit wat van me an wil neme.»

«Och — dat weet ik niet.»

«Nou — dat weet je wèl.»

«Nou — wat geeft dat ook.»

«Wat?»

«'t Geeft ommers niks, of u me daar nou 'n half afgedrage broek geeft.»

«Nou, da's flauw — wat wou je dán?»

«Ajakkès, niks juffrouw.»

«God, nou be-je alweer kwaad? mot je 't maar zegge, hoor.»

«Nee — gerus niet — gerus niet — maar hóór u nou 's — zou u 't dan anneme as u mijn was.»

«Nee, daar hè je misschien wel gelijk mee — maar wat wou je dan.»

«Och niks — ik heb toch niks an u gevraagd?»

«Nee, da's waar, zeg — maar je heb toch lang geen weelde — da weet 'k toch wel.»

«Och.»

«Hè — kom is hier — nou mot je niet zoo flauwe weze — wat geeft dat nou, al dat geklèts... zal ik is voor je om opslag vrage?» wist ze te overdrijven.

«Há há! saterlachte hij haar tegen.

Toen zijn spot begrijpend, lachte ze ook even, en intiempjes vroeg ze:

«Waarom lach je zoo, hè? zeg?»

«Nou, dáarom — vràag u 't maar 's.»

«Nou, wat dan nog, hè, nòu?»

»Nou, zal ook 'n boel geve.»

«O, nou dan zal 'k maar niks meer zegge, as je al zóoveel weet.»

«Och — ik kan me wel vergisse, zie — maar u moet er niet kwaad om zijn...»

«Zeg ik dat 'k er kwáad om ben?... maar as je dan zóoveel ziet, dan ben je toch zoo dom niet... waarom be-je altijd zoo stil?»

«Ik? — zoo stil?»

«Ja zeker, je kan toch wel aardig prate — nee gerust zeg — 'k dacht al die tijd dat je halfsuf was...

«Hi, hi, hi — meèn u 't?»

«Ja zeker — maar je doet ook altijd zoo, zoo geheimzinnig — zoo eventjes an de babbel — floep, en dan weer weg — te veel ijver is ook niet goed.»

«God ogod, hou u op asjeblief, dan dacht u zeker, dat dat ijverigheid van me was, hè? — nou — omda 'k zoo'n

plezier in me werrek heb zeker — née — dat is 't 'm niet hoor.»

«Nou, wat is 't dan?»

«Heel gewoon — as je zooveel te doen heb, dan he je geen lust in prate — behalve nog de tijd — maar de lust, da's 't voornaamste.»

«Och, kom zeg — je heb 't erreg, vent — pas maar op, je gaat hier nog dood van 't werreke — hahà, nou hè, nog lang niet hè? wat?»

«Nee hoor — dat niet — heb u bloeme binne?»

«Ja — hoe vin-je ze?»

«Manjefiek. — raje, wie die meegebracht hè?»

«Meegebracht? nou?»

«De baas!» spotlachte-die.

«Da's geméen,» zei ze, 'r lach verkrimpend.

«Waarom? Kon dat niet? Ik dacht zoo, de man zal 't uit lievigheid gedaan hebbe voor z'n vrouw — nou, is 't niet?»

«Schurk!» lachte ze — «nou, maar zonder gekheid, vin je ze niet mooi, heb ik gekocht.»

«'n Goeie keus heb u toch altijd gehad,» wou-ie weer plagen.

»Wat zeg jij daarvan hè? nee, maar ken jij die middenste bloeme.»

«Dat noeme ze nageltakkies — die oranjekellekies hè? en van die lange stengeltjes d'r in en oogies van binne.»

«Ja, ja, nageltakkies.»

«Maar die viooltjes die binne mooi — die rooie tulpe — jezis wat 'n kleùr hè?»

«Hou je van bloeme zeg?», lachte ze òp naar z'n in kleur-verrukking even verkleinend-tintelende oogen.

«Ja zeker, van bloeme en van gehàk rondbrenge.»

«Nee, nou niet zoo flauw hoor, ik hou d'r ook zoo van.»

«Maar waar hou u nou meer van, eerlijk, van bloeme op tafel of van bloeme op de hoed?»

«Naarling! van allebei! nou neemt-ie mij 'n beetje op de schop — pas òp hoor, ben ik dan zoo'n chiekert?»

«Nou dat kan 'k zoo niet zegge juf...»

«Juf! juf! waarom zeg je toch juf? wat is nou juf!»

«Mag ik niet? 'k wil wel juffrouw zegge, nou maar da's zoo eeuwig lang.»

«Nou, niet noodig hoor — ik vin 't juist zoo leùk — jùf, jùf — gòd wat leuk hè?» kinderachtigklein coquetteerde ze.

«O, 't is bar!»

«Nee, weet je wak nou zoo leuk vin — eerst hè-je me mevrouw genoemd, weet je wel?»

«O god ja!» riep-ie — «mevrouw, ja de eerste morrege!»

«Jà — nou, eerst mevrouw — toe juffrouw — nou jùf — wat zal d'r nou vollege?»

«Ik weet 't niet, hoor,» zei-ie schuchter «nou afijn... komt van zellef wel... eigenlijk, wat staan we daar nou zoo kinderachtig te redeneere hè?»

«Nou, dat zou ook wat...»

«Groote mensche magge óok welleris kinderachtig zijn,» begon-ie zich wat bedremmeld te voelen.

«O god — dan wou jij zeker zegge, dat je 'n groot mensch was, hè? — hà hà!»

«Hi hi — ja, natuurlijk — wat dan?»

«Och màn — je ben nog maar 'n broekie!»

«Nou, nou, u heb 'n aardige spotbui.»

«Ja, kan zoo 's gebeure — zeg, nou mot je zoo'n groote rooie tulp in 't knoopsgat van je jassie steke — en dàn de straat op.»

«Christes, hà hà! u maak me dol! — verbeel je, in dat vuile bloedjassie, ik steek d'r nog liever een op zoo'n jassie van de gemeentereiniging.»

«Hó hó hò — god, je laat me doodlache — mán — waar haal je 't vandàan — hà hà — van de gemeentereiniging — waarom?» bleef ze coquetteeren.

«Nou, dat vin 'k lang zoo vuil niet as 'n slagersbloedjassie — bah! — stel je voor — met bloeme d'r op! zoo'n rooie tulp — of zoo'n viooltje, bevoorbeeld — komt wel aardig mooi bij mekaar, vin u ook niet — 'n slager met bloeme!»

«Ja,» zei ze even dralend, met 'n scherpen blik langs hem heen — «zie, dat kan 'k nou niet heete liege — zèg, hè-je 'n hékel aan 't slagersvak? je mag 't gerust zegge hoor — flauwegeid —»

«'n Hekel? Och, wat zal ik nou zegge — ik wou alleen, dat morrege 't abetwaar was afgebrand.»

«Hó hó — wat sla je weer door — zeg, kijk dáar is — 't vuur vliegt uit z'n ooge — och jonge, wat géeft dat nou, jé mot alles niet zoo fèl bekijke, mallert.

«Kan mijn dat schéle — ik wou dat morrege de heele boel verrekt was.»

«Há hahá — bedáar toch... née hoor 's vent, gerúst, wat geeft dat nou, of je je zoo kwaad maakt om alles, motte d'r geen slagers weze dan? En je ben nog wel zoo dol met roschbief! Nou, heb ik je?»

Hij glimlachte, omdat ze hem tot kalmte dwong met de muziek van haar wat aanhalige stem.

«Nou já... da's wel waar... maar hoor u dan 's... ben u wel 's op de slachtplaats geweest?... nee, nou gerúst, ik zal me niet zoo opwinde,» zei-ie, toen ze om z'n heftigheid hoofdschuddend bleef lachen.

«Nou wil 'k met je prate — zie je — ja vent, we zalle je wel klein krije.»

«Poéh! nou! — wat 'n verbeelding.»

«Nee, malligheid hoor — maar je moet altijd van twee kante redenéere... of 'k daar wel 's geweest ben, jawel.»

«Nou, en hoe vòn u 't?»

«Nou — verschrikkelijk natuurlijk... 'k zou 't noót weer wille zien —»

«Maar waarom mag ik 't dan niet verschrikkelijk vinde, nou?»

«Nou — om de waarheid te zegge — jij ben 'n màn.

«O, já — da's waar — dan wor je altijd uitgelàche — jij ben 'n màn — 'n màn die mot flink zijn — flink — is 't niet? — òf jullie geloove 't niet, as wij erreges wat voor voele — òf jullie gaan 't bespòtte — de vrouw die magge alléen maar zenuwgillertjes hebbe — maar as de manne dan toch niet gauw wàter hale, dan vinne ze ze toch wel hàrd.»

«Ja, da's wàar, da's óók weer wàar — hoór 's von jij 't er dan ook zoo vreeselijk?»

«Welneé — ik von 't er wel leuk», ontweek-ie.

«Nou-ou, nou mot jij ook niet gaan spòtte.»

«Och, as 'k nou te veel zeg, lach u me straks toch uit...»

«Nee, gerust niet — dacht je da'k zoo kinderachtig was.»

«Dàt niet — maar u heb ook allemaal heel andere mensche om u heen, da'k 't niks geen wonder zou vinde. —»

«Ja, da's ook waar — jij heb wel 'n goeie kijk op de dinge, zèg —» zei ze wat ernstiger nu.

«Och, malligheid — wemotte maar niet zoo redeneere».

«En ik vin 't eigenlijk toch dubbel mooi, as 'n man oók 'n beetje gevoel heeft» —

«Nou — dat heb 'k nog niet vaak gehóord van 'n vrouw»

«Kàn wel — maar as 'k goed nádenk, zie, dan is 't toch heusch wel waar, dan hè-je wel héelemaal gelijk — maar je moet je d'r niet te veel an óvergeve» —

«Waarán?» vroeg-ie, bang zoo vertrouwelíjk te worden ineens.

«Nou — an je gevoél meen ik, an je drift ook.»

«Waarom dan niet.»

«Och, wat zal 'k je daarnou van zegge — hè?» zocht ze. «ik weet dat zoo precies niet uit te duie — maar je wordt zoo'n vreemde voor de mensche om je héen —»

«Ja, da's waar — ze wille je allemaal kranig hebbe — zie, 'n man die mag niet week zijn — die mot overal tége kenne — en as-ie dan, as-ie dan verrèkt van de pijn, dàn, dan mot-ie toch maar rechtop blijve loope — zoo'n kranige vent, weet je, zoo'n flinke kerel —»

«Och, kom, méen je 't?»

«Hoe bedoel u?» vroeg-ie wantrouwend.

«Já... zie... ik begrijp d'r wel 'n heele boel van... maar 't is lang geleje, da 'k met iemand over zulleke dinge gepraat heb...»

«O ja, dat kan wèl — nou, hé hé, maar u mot 't allemaal maar niet zoo precies opnéme hoor,» zei-ie angstig wordend, dat ze 'm tòch, straks, 'n gek zou vinden.

«Née, née, — dat snap 'k nou wel...»

Zij wist, na zijn even terugtrekken, niet meer te praten en kwam nu even dicht bij hem, lei haar hand op zijn schouder en zag hem liefjes-lachend aan.

Hij wist haar willen niet en 't even onoverdachte naad'ren, en vreemd-huiverend kwam 't in hem te bewegen, om de zusterlijke weekheid van 'r stem: «As je nou 's niks te doen heb hoor,» zei ze, tikkend tegen z'n wang, «dan kom je maar 's gerust bij me babbele hóór, za-je 't doen? ja? En hoor-is, beloof je me dan ook, bij me te komme, as je weer wat hindert? za-je 't echt doen, ja? Kom dan bij mij maar 's klage hoor, za'k wel 'n moedertje voor je probeere te weze — je ben toch ook nog maar 'n dreumesie», zei ze lachend weer, «beloof je 't me? ja? en as je wat héél noodig heb?» —

Hij worstelde tegen 't bewegende week in zijn van liefheid overrompelde denken, dat tergend zacht, hem de verkropte hardheid van dágen overwuiven kwam. Hij voelde even haar hoofd te moeten nemen en 't snikkend leggen tegen zijn schouder — zijn lippen aan haar mond tot eindelijken dauwbloei te kussen en z'n eigen verstroefd moeë hoofd dan te wentelen in de donzen teerheid van 'r wangen. Maar hij schrok voor 't groote begeerde hevig terug — hij wist wel — dit wilde zij niet, zij wou maar simpele vriendschap, wijl ze liefde kréeg, en hij kon er zijn kermen niet stillen. Toen zag hij haar even angstig aan en zei hikkend van já — hij zou wel 's bij haar komme — en vrage as-ie wat noodig had òók...»

Zij nam haar hand terug en 't was of de heele zwaarte

van haar wezen plots van hem teruggeweken was — iets heerlijk-moois, hevig begeerd, was daar nu weer van hem weggegaan...

«'s Goed hoor,» zei ze tevreden-eenvoudig, «nou za'k maar naar binne gaan, 'k geloof daar komt de baas an, niet?»

«De baas?» — zag-ie schrikkend om.

«Ja, op straat — schrik je d'r van? flauw!» —

«God née hoor,» zei-ie, licht nahijgend, »heelemàal niet, waar zou 'k van schrikke.»

Ze was al weg — toen de droefheid in hem neer kwam vlagen om wat daar sarrend-lichts voorbij was gegleden — en groot, en bruto-breed stond de baas daar vóór hem in 't daad'lijk schèl-schreeuwende rondomme.

«Zeg, Moos — doe jij m'n lòl — ga èffe na 't abbetwàar terùg voor me — 'k heb daar me nieuwe sigàrepèpie in me stommigeit late legge — eer ze me dat daar gappe, zeg — 't legt in 't portiershokkie — je wéet wel — da'k laats van me vrouw heb gekrege!»

Een klit vernedering stokte in hem neer: «op 't abbetwàar zeg u?» vroeg-ie, om iets te zeggen, — meenend dat de baas zou wéten —

«Já, bij de portier — loop gauw zèg!» —

«Ge-goed baas,» zei-ie hakkellend, en ging den langen weg, met in zijn lijf een gevecht van snikken en van háat.

De dagen waren wel wreed — wel afmattend in de koortsige stuwning van iets, dat hij nu haten ging — wel dompig-bruut in de grijnzende verstroeving van zijn verbeelden — waar alle mooi nu saterlachend van ontkend werd . . .

Het was wel een hollen nu door de tijden heen, simpel werktuigje maar van het geldbeestje, dat de wereld boven hem erkende, dat zijn lijf en zijn ziel gekocht had en nu rustig vervreten mocht, als hem maar 't allernoodigste voor zijn maag werd toegeschoven.

De velden en de luchten en de lachende zon van zijn mooie voorbijje verbeeldingsleven die flardden nu wel krakend uiteen, die vergleden nu wel tot de laatste glimming toe in den huiverenden regen van zijn starre bestaan — die overdompten nu wel de beestdingen òm hem tot één droeve leege hardheid van denken. —

Maar 't allerwreedst van pijnend weebevang, waren de lange nachten.

Wen hij in 't kamerduister zijn alleenzijn grooter wist en banger — zijn liefdehongrend leven zwart omdromd van dingen rauw en vreemd in grom'lendwijde stad.

De stad was vèr en wijd — en dicht van menschenlevens

die de liefde bloeiend rondgedragen; een web van menschen-spinnen die ze gristen heet en gulzig-star verslurpten, zwart-krieland leefde daar wijd rond zijn kamerkijn. —

De dag had lang gekreten, en gestriemd zijn arme lijf, hijgschor gegrauwd en zwiepend rauw geslagen — en in zijn moêe lijf weende zijn moêe ziel, om Liefde — kermend-heet.

Hoe was niet één daarginds in golvendwijde wereld — die zou er troosten zacht zijn schreiend bloemeleven — en tillen van zijn pijnend liggen weg zijn kreunend lijf...

Die zou in vrome handen nemen zijn heetbonzend hoofd, en zeggen naar zijn schroeiverweende oogen de simple woorden van zijn wild begeeren heen?

Die wou de dagsmart zacht verfluis'tren in den nacht; wen zonnepijn gemarteld heel den dag — stil-rijpe dauw doen scheem'ren langs de landen. —

Hij wist wel — zijn kinderverlangen was het, dat in hem bleef, maar in den groveren leeftijd was 't schrijnend opstaan groeien tot groez'liger menschbegeeren. Sam, die bij hem sliep, had al zooveel late uren met hem gesproken — hem eindelijk met den eigen kijk uit jòngensomgeving willen overtuigen — als man had z'n leven mannenver-eischten, aan mannenverlangens was niet dan toe te geven. Hij zou 't 'm wel vertelle, zei-ie, 'n gèk was-ie, 'n koppige gek, die altijd beter wist en zich voor kameraden onmogelijk maakte. Kon-ie ze niet opnoeme, die 'r hoofd schudde, als-ie over 'm sprak en zeie dat-ie 'n IJzere Hein was? Mocht 'n jònge wel uitgaan, — één keer, als-ie twee weke

gesappeld had? Wat wou-ie dan? Z'n triestige buie legge uit te vervele op z'n bed en voor doodgezwegen kerel verslete worre onder de lui, waar-ie toch mee om moest gaan? En denke vol te hou, altijd anders te blijve dan iedereen? Wou-ie alleen de wereld ondersteboue loope? Door thuis te blijve en niet uit te gaan? Was hij, Sam, een pàtser, wat je een pàtser noemt? een boemelaar? Mocht een jonge gewóon uitgaan? gewóon, nou en dan? Nee, hij mocht zich niet zoo blijve opsluite as 'n gek — terwijl de andere te minste hun beetje plezier waar ginge neme — waar ze recht op hadde... dede ze 't soms niet àllemaal? Z'n baas had 'n vrouw en 'n kindje, naar z'n eige baas moest ie kijke — wist ie 't niet, dat ie uitging? Hij was niét getrouwd — mocht-ie dan wel 's met z'n kamerade meegaan, om te profiteere van 't beetje rust, dat-ie kreeg? As-ie 'n grijntje verstand had, zou-ie zóó niet prate, vond Sam, zou-ie niet legge klesse, van niet mooi, niet goed, niet gezònd, — hij moest in 'n klooster gaan om rozekransies te telle, dan had ie niet noodig onder slagersknechte te leve — nàr, die-ie was — 't zou prettig weze, as-ie 'n gewone jònge wou leere worre en 'n ander zou óók wat an 'm hebbe. — Sam of 'n ander — één zou 'm altijd wel 's an wat geld wille helpe — hij hoefde toch nerreges bang voor te zijn, zou-ie denke, dat-ie 'm in 't water zou late loope? Wat zou 't 'm 'n plezier doen, as-ie meeinging — hij was werachtig-as-god wel te geniete — dat wist hij, Sam, wel beter, hij kende 'm beter as de andere — maar mée doen moest-ie, 'n frissche jonge kòn zoo èn buite z'n kamerade èn buite z'n plezier, niet om mee òm te gaan zijn. —

'n Morgen namen 'n troep kameraden hem tusschen zich in en maakten hem hoeraatjes, droegen hem op hun schouders de straat over in uitgelatenheid, toen Sam hen met berekening voorloog, dat-ie beloofd had, met hen uit te zullen gaan. Zij lolden en lachschreeuwden om zijn hoofd en, in de eerste nadering van hun vriendschapsjubel, plots deé hem alleen z'n voorstellingsvermogen iets moois zien een oogenblik, in 't zich inrijen bij hun heenstoeiend groepje... en beloofde hij, jeugd-roezig, mee te zullen gaan. Toen hadden zij wilder en dwazer gelold, hem over 't paard getild en pretdrongen getraceerd. Zij zouden met hun allen 'n vrijen avond hem komen halen, dàn, dàn zou 't gebeuren. —

Het duurde nog wel enkele dagen, eer hij 't nieuwe ru-moer in zijn denken had uitgevochten. Maar nu hij in 't aansluiten bij zijn makkers zich een verglijding dacht van zijn niet meer te dragen vereenzaming — zich een oorzaak vond voor zijn àl keerende wee, begon hij zich allengs te verzoenen met de eerste, komende tuimeling van zijn blanke leven — redeneerde hij de zachte stemmen weg, die nog wel even òp kwamen zingen uit verleden of uit enkele mooie rondomme dingen, en àl weer òp duwden een enkele wilscheut van starre volharding. Maar onder den strijd was week verlangen tot heftiger en gulziger begeerte geworden — en opeens was in reactie een haat in hem opgepurperd tegen 't nuffig klein-preutsche, was hij 't brute leven in ver-beelding als iets moois en sterks, stoers en massiefs gaan omvatten. Nee, hij wou nu dan maar nemen, wat vóór hem lag — nee, grijpen en grissen en gulzig betasten zou-ie,

een hoogen schreeuw zou-ie geven in groote, heet-dicht aanvoelende gelukswereld, die zijn lange ontbering tegen-saterlachen zou...

* * *

Een lichte zomersterrennacht was hij gegaan zijn eerste liefde halen. Zijn hoofd was heetrumoerig geweest, omlold van 't kameradengeschreeuw, dat aandrong op meedoen.

Jeugddronken waren zij de bordeelenwijk rondgegaan, hadden ze gedold en uitgejouwd, gelachen en gevochten, weggegeven en stukgeslagen. In de benarde geulingen der driftenstad, onder het gekrijt der schrille huizenlichten, hadden hun heete jeugdkoppen roodgedrongen gestaan in 't gezwelg van hun nachtvrij, van hun uitgelaten beestverwording, wen geen baasjesoogen gluurden naar de handen en de lijven niet aan arbeid vastgesjord stonden; hadden zij allen, met hoeden en stokken verheerd tot den morgen, zich opgewonden voor 't doel van 't vrijenavondfeest — den laten nachtroes, als elk, halfdronken, zich een halfdronken vrouw zou kiezen.

Hij had zich gedwongen tot meedoen-zonder-verwondering en heetgloeierend had hem de nieuwe nooit ondergane aan-doening omkoortst. Zij hadden over zijn vreemdheid niet gerept, zoo had hij zich inlevend gewrongen in hun kring, en in 't laatste huis was hij met enkel lichaam en benevelde oogen meegegaan, tot hij zich krankzinnig geworpen had in de hoogste dronkenschap die zijn leven had gekend.

Nóoit was het geweest zoo — vrouwenarmen naar hem

grissend en vangend gereikt, lachende mond en oogen en lichaam voor hem... Flitsen waren door zijn drankverscheemerd denken gegaan — het was nog nooit geweest, maar nu, nu wàs het er — heelemaal, àlles en àlles — flitsen van: hier was het hoogste, kroppingen van geluk — en grijpen wou hij — en tasten en woelen en drinken, gulzig en gek... een hoog hemelhoog-klaterschallend hartstochtlied wou hij zingen laten aan zijn lijf. Zóo was het even, bij den wilden weeldegreep — op den drempel van zijn donkeren denkhal, grijslichtend langsgevaagd: in hoog koepelrond stond hij nu, daàr nu, nu daad'lijk, zonder tusschenruimte van naad'ren, in koepelrond hoog en glasgestolpt met wijd-helschaterend zonnelicht en van witmarmer de wanden — en met handen en lijf en met oogen en wangen, stond hij zijn leven daar huivergrinnkend te schurken rond de pijnlichte wanden — en voort zou hij gaan en laten zijn levensoogen het licht verzuipen tot de leden zwaarmoe neer zouden tuimelen naar den zijnloozen slaap. Het was een haat in hem tegen den tijd dat hij dit niet bezeten had — haat die bij schokken rondschrøide in hem — en wilder graaide hij, drong hij, gulzigde hij — en zijn nacht zette hij in watelrumoer van zijn levensbegeeren...

Tot in hijgende omarming zijn eerste hartstocht geweken was....

Lamgeslagen zijn lichaam en denken, verloomd van beweeg en van afmatting gebogen, was hij naar huis gegaan.

In den aangrijzenden morgen hingen de laatste huizenlichten hun wildschrille kleuren te temperbleeken, lamp-

trillingen bewogen als vale stuiptrekkingen in den aandrivenden dag.

Een weifeltrillende huivering van nieuw bewegen sidderde over de straten, die uit den scheemer, met stil-goede raam-oogen, als logge beesten waren opgedoken — en voetstappen klankten hun lange echoën langs de luisterende gevels. Langzaam, uit de vertrouwelijkheid van den nacht, ontspannen zich zuchtend de stadspartijen tot het dagschoone epos — fijnteere grachten in zwaarkroezig boomengroen — widschallende pleinen met kerkkreuzen dreunend gerugd in 't verpurende blauw en de maagdranke torens met goude gelaten — straten enorm met brutaalschoonen opstand van gevels, granieten en marm'ren paleizen die rijden als reuzen met dagjeugd beschemerde hoofden — en groepen van kaden en grachten devoter: huizenrissen van eeuwen met rustdronk're tinten, gevels bruinrood gemetseld en geelverfde nokken, huizen met lieve verledens die rekten hun rustige lijven aan walloozen kant uit grachten met schijn golf-gebroken.

Uit den nachtscheemer bouwde zich de prachstad op — een rekking van huizenhoofden, donker en licht, uit sprokenge-neurie — straks bruter stoerend breed in 't dagalom — maar nu nog, even, broos en wijerwijkend van 't grijszwart lief omwonden — Hoog daarboven, aan turkoisen grond, stil uit te bloeien hingen de zachte hemelbloemen, stil-geel vonkelende, facettende knoppen, van 't rijkblauw nachtveld d'allerlaatsten, lichtsten, gouden. —

Hoe kwam het plots, dat door een nauwe plek in zijn afgematte lijf een groote wijde weemoed aan te pijnen en in hem ronde te klagen kwam? In de zware moeheid,

waarin hij zich voortsjokte, kon hij 't even bedenken, wreeder schrijnend, wyl 't met z'n afmatting sarrend spotte — wát had hij daar nu moois gedaan aan zijn leven? — Wat was er daar opeens, daad'lijk nu, anders over, dan een proefbaarmartelende walging van 't genotene, walging even hevig als de hartstocht, waarmeê hij zijn geluk gegrepen en omvat had en in zich gehouden. — Wat was het alles geweest daargindsch? Was 't niet opeens, of hij zijn gansche lichaamsaanvoeling verwenschte — een hindernis van onreinheid was in hem — in zijn lichaam verwrevelde zich zijn ziel — hij zou zich dagen moeten baden, om rustig te zijn. O, god, wat was het nietig daar opeens, nietig en onbezield, verwenscht en om te huilen walgelijk, wat hij zijn zwakke leven daar had laten doen — wat was 't ver van zijn groote prachtige willen gebleven, wat-ie den ganschen nacht daar hijgend doorleefd had... om Liéfde was hij heengegaan — maar hij was zonder Liefde teruggekomen.

Een droefenis schreide even op in zijn weevermoeide lijf, wrak en roezig, gebroken van hartstochtkoortsing, drank, ontzenuwende uitgelatenheid: zijn zelfde liefdeloosheid was nog in hem gebleven — in 't zwaar-neerbonzendmoeê kon-ie 't blijven voelen, al was voor wijer denken geen plaats in zijn dichte hoofd nu — 'n oogenblik ging 't naar 't kind, naar de juffrouw — en hij wist het nu schrijnend-zeker: het was niet gekomen, dat waar-ie om geschreid had zoolang; dat heel blanklichte, teerbrooze, om voor te bidden voorname godzachte levensgebaar was niet in hem geweest. — En iets even van neerwurgende schaamte drong er zich bij in — maar dan slapte 't daad'lijk weer neer in 't vol-

dreunend, topzwaar niet te dragene — en de denklooze vadzigheid grofde in hem van: eerst heel gauw rusten gaan nu. Z'n beenen sloffend versjokten hem door de stratenstilte, dat uitgemergeldmoeê deê hem haast huilen van tergenden spijt.

Koortsige dagstreepen bleekten aan starloozen hemel — langs de opperste lijnen der gevelsilhouetten een gebazuin van heesch-wit en loeiend-rood-ontroerde dagbeloften — toen-ie tuimelstommelend detrap beklom naar z'n kamerkrot, wanhopig verleegd en schreiend-wee — teleurstelling smartte in hem rond...

's Morgens, van een boodschap terug, kwam hij thuis, vond den baas met z'n vrouw en 't kindje in den winkel staan. De baas was bij 't eerste daglicht in zijn huis geslopen — zij had den nacht alleen veel huilend op haar bed verbracht. Hij ging zwijgend langs hen heen den winkel door, en aan haar zachtrood-omrande oogen zag hij, zij had staan schreien; hij, in den aandacht van Moos' binnenkomen, had met spottend ruzieën even opgehouden. Toen, zich buigend naar 't kind, sarlachte hij naar haar klagen, grijpend Roosje's kopje om te kussen:

«Hè — Roos — wat zeg jij d'r nou van — het je vader nou noodig altijd bij je moeder 's nachts te blijve — is-ie dat nou verplicht kind, nou? en mag-ie nou eris nooit een klein versnaperinkie neme, hahaha?»

Zij zag hem smartelijk minachtend aan en trok 't kinderkopje terug van zijn hoofd: «Toe,» zei ze eenvoudig, «doe me nou 'n plezier voor 't kind, en kus 't nou voor van morrege niet en laat 't nou met rust — 't is maar voor 't kind.»

Maar hij, geplaagd van haar fijnen meerderheidstoon, negeerend stiet zich aan 't treiterlachen, en scheurde Roosje van haar weg: Bè-jij bedonderd, ògh! — 'k heb geen schur-reft, hoor je — as 'k kusse wil, dan kus 'k, en as 'k jòu kusse wil, dan doen 'k 't oók — ògh! en as ik ùit wil gaan dan gaan 'k uit — verstá je — nou bè-jij me nièt gezellig genog altijd — verstá je? verstá je? leg me an 'n touwetje — heb 'k je werachtig-as-god niet voor genome, wat meén je?» — En grijpend 't kinderhoofdje, kuste hij, kuste, twintig maal, 't donzen wangetje met z'n rauwvleezige natte lippen.

Toen duwde ze haar zakdoek tegen den huilwillenden mond en liep naar achter, waar Moos haar in de gang hoorde snikken. Een groot medelijden kwam in hem, toen hij haar hoorde stil hokkend met haar hoofd tegen de gangmuur huilen — had-ie haar niet mogen troosten?

Een pijnenden berouwen woelde in hem rond — dat hij vannacht was uitgeweest — o, hij wou haar toespreken, 'r huilen stillen met zoete zachte woordjes: «kòm», — wou-ie gaan zeggen, — «kòm, kòm wees nou maar stil — huil nou maar niet meer, of kom hier maar stil uitsnikken tegen me schouer, zoó, zoó, — jij ben 'n goeie vrouw — ik hou wel van je, ik was óók uit van nacht, hoor je? hoor je nou? maar 'k zal 't nièt weer doen — 'k heb er zoo'n spijt van — 'k zal 't nooit weer doen, as-je nou stil wil zijn, as-je je nou door mijn wil late bepràte — as je 'n moedertje van me wil weze — of neé, daar bè-je niet oúd genog voor, maar me zùster kà-je weze — wil je? god ja, wil je? Ik weet niet hoe 'n zuster is, — 'k heb nooit 'n zuster gehad

— toè, toè, dan za'k nooit weer uitgaan — noóit weer dat leelijke doen, — zèg....»

Neé, hij kon 't niet doen — hij moest daar staan blijve, doen of-ie niks hoorde, — belachelijk zou 't zijn, as-ie naar 'r toe zou gaan — hij was krankzinnig — 'n kind!

Even later stonden ze saâm achter en hij voelde te moeten wegloopen toen de baas hem toesprak. «Kom eris hier,» begon-ie te gijnen, «kom jij nou eris hier, Moos — hoe vin jij dat nou, me vrouw is nou kwaad, omdat 'k nou welleris, afijn, je begrep wel, hè? je ben toch óók 'n jonge van de vlakke?»

«Hoe bedoel u», zei-ie angstig.

Zij, lief beschermend zijn sterk gedachteleven, wou hem er buiten laten: «As je nou maar asjeblief je mond wil hou», drong ze ernstig, «je het niet noodig hèm zoo goochem te make — dach je, dat ze allemaal zoo gemeén noódig hebbe te weze as jij?»

«Nou, wat zeg je me daarvan!» spotte de baas, «nounée ja, die jonge is daar gek, 'n jonge van bijna twintig, niet? Kom eris hier, Moos, jij houdt toch oòk wel van 'n knappe nekijwe, niet? Hoe vin je nou bevoorbold me vrouw? is dat nou geen aardig teefie?» —

«Treiter! Treiter!» hijgde ze gesard, «treiter! Moos, niks zegge hoor, geef geen antwoord, tòch niet, tòch niet!» drong ze hem tot zwijgen. Hij trok de schouders op, dribbelde de keuken rond, verlangend heen te kunnen gaan.

«Nou, je mag oòk welleris wat zegge», wou-ie 'm aan 't meesarren hebben, «me vrouw denk zeker as je fegetaris ben, die gebruike geen vleèsch, hihi! — kenne wij niet zonder, wat zeg jij, hè?» —

«'k Weet niet baas,» hakte hij, »wat gaat dat mijn nou an, hè?»

«Zeg,» — driftte de baas — «as je mijn nou leg te bedondere, «zeker wi-je zik stiekem hou, asof je daar nou heelemaal niet uitgaat — waarvoor leen je dan je cente altijd, voor niks zit je toch niet geregeld in de schwindel?»

«Och, 'k weet niet baas,» wist-ie zich met moeite te verdedigen, uit schaamte voor haàr. Zij, stond even met handen in elkaar gevouwen voor haar schoot, in pijnlijken aandacht te luisteren, verbaasd over 't leenen, waarvan ze nooit gehoord had. Hij zag haar daad'lijk zwijgend aanhooren — en feller schaamde hij zich plots, voelde zich kleuren — ja... zij zou 't gelooven — zij geloofde... De winkelbel redde hem even en in de uitkomst van 't weg kunnen loopen, stamelde hij, met 'n angstig naar 'r òpkijken: «Nou, baàs, u weet toch niet waar 'k dat voor noodig heb, da's toch ommers voor me kleere, dat weet u óók wel.»

Dichter bij den winkel liep hij haastig heen....

Er kwamen nu de eerste dagen, waarin hij 't gelooven verloor in zijn eigen kracht, waarin hij al 't sterk-lieve van zich geweken voelde. Want al was zijn zondige doen maar de schreiende zwakheid van zijn wrakke menschenlijf, het gaf hem nu een vernederende ontkenning van zijn hoogere zijn — wat was hij ooit beter geweest dan de anderen, als ie toch hun gelijke was nu?

En terwijl hij zich dwong tot meeleven in de kameraden-omgeving, bespote hij al 't verwaand gedachte vroegere leven met 't eigen fèl-sarrende van z'n nieuw ingekomen wereld. Hun innigste vriend werd hij daad'lijk, zocht hun grootspraak aan te leeren, en lachte gelukkig om moppen en kwinkslagen. In een halve week tijd hielden zij hem voor de geestigste onder hen allen — en met triomf-oogjes knipperden zij elkaar toe, zwijgend hem aanhoorend en voortgaand hem vertrouwelijk te zijn.

Het zaakgesjagger van zijn baas ging hij intiemer inleven, handig helpend met haastig-vooruitgeroepen raadgevingen en weer toejuichend de sluwe omweegjes van den baas; hij dacht zich heerlijk beloond met enkele minuten lachend bespreken en late herhalingen. Hij vond er

nu midden in te staan en daar te zoeken wat hem mooi te doen zou lijken — in het vuil van het rugg'lings genaderde rondomme zocht hij zijn nieuwe schoonheid.

En in het gansch zich geven aan dat willen, dat matte al zijn denken nijpend af — kwam de eerste sluimering van zijn zieltje, dat zich onmerkbaar verschool in de doode diepte van zijn neerwaggelende leven.

Maar dan, in de korte rusttijden, opeens, kwam daar als nieuw een lichtbeweeg langs 't leven heen gegleden — twee and're levens stonden daar toch blank en hoog dichtbij hem — stil en effen, als van 't rondomme onberoerd bewogen zij daar voort — de vrouw, en 't kind.

Want toen hij, enkele dagen later, na een wegzijn in 't drukjagend werk ze weer ontmoette, zag hij daad'lijk 't frissche zuivere gespeel van hun hoogere zijn en van even diepweg week naar boven in hem de herkenning van het gelijke, als een zacht-licht opbranden, hoog en blij. Daar hoorde hij weer even haar lachende stem, voelde haar door vereenzaming sentimenteel geworden Joodsche weekheid. Roosje ging wild met hem vrijen, bekuste en betastte zijn gezicht, drong zich tegen hem aan met wijze lieve woordjes: «Moósje — Moósje,» zong het stemmetje, «kom je nou weer is met me spēle? heerlijke lollige spelemanetje, ja? hou je nou weer van me, jà? ècht ja? zeg 't is — vin je me nou weer lief? jà, jà?» — en plots voelde hij zich zoo klein — zoo verzonken in laagheid van doen en begeeren, zoo zondig bij 't alreine van koperen kindergeluid, dat hij niet met haar spelen durfde, en met mamma durfde hij niet praten gaan — een grove onreinheid voelde hij opeens weer

aan zich, die hij ze toch niet zeggen kon, maar hevig wist hij ze aan zich, hinderendhevig, toen hij het kind omhelsde — haar toe ging spreken, waar hier, in de propere binnenkamer, niets van de alles verwalgende omgeving maar een grijns-lach blijvend kon achterlaten. O, zou zij 't, vrouw die veel ècht schreide, wel weten, dat hij, die daar vòor haar als gelijke nu te spelen en te lachen stond, gemakk'lijk rondgebaarde in 't vuil, dat dag aan dag, haar moordender omkringde?

Nee, zeggen kon hij 't niet aan haar — het was te hard van dingen rauw en leelijk hier te spreken, dat-ie zoo gauw had leeren kennen en meedoen. — 't Was zoo lief, te worden gehouden voor sterk daarboven en frisch gebleven, en toegesproken zoo met zacht gebarend onderscheiden. — Hij zou haar lāten denken zoo — en 't werd hem daarom ook gemakkelijker zich nog onovergehaald te wanen — de mooie wil van enk'le weken vroeger kwam in zijn verbeelden nu zich neerzetten en tegelijk met 't doorjubelen van dat macht'ge jeùgdmooi — 't stille geklaag van een heel nieuw berouw... dat 't niet zoo wàs meer...

Hij had voor hun drieën lekkers bij de koffie gehaald en tegenover haar in zijn vuilwit jasje was hij zijlings op een leerbekleede stoel gaan zitten, binnengevraagd in een zeldzaam werk'loos uurtje.

Zij lachten en praatten wat onnoozeltjes — een van heel vèr coquetteeren, dat geen van tweeën bij zichzelf zoo noemen durfde, giechelde er in hun beurtelings stoeiend geplaag. Zij had hem koffie geschonken en koek gegeven en in de ongewone weelde van haar lach, van haar blijde vertrouwelijkheid, voelde hij àl zijn spijt weer wijken, kwam een jonge bru-

taliteit bij hem op naar meer intimiteit. En als ze te vertellen begon van 'r kleine vrouwenbelangetjes, nieuwe te verzorgen dingetjes in 't huishouden, hinder met de meid, gevalletjes in de familie, lachplaagde hij spottend met de onbeduidendheid daarvan, alledaagsche sarcasmen, leukweg gezegd, maar die 'r terugplagend deêen dollen; en 't kind ging er haar dwaze malligheidjes in kraaien en liep van de een naar den ander 'r knijpjes en kusjes te geven. Toen, opeens weer, onder 't babbelen, vroeg ze hem, zonder ernstig denken :

«Heb je pret gehad van de week 's avends?»

«Wat?» vroeg-ie, geschrokken, meenend dat ze wéten zou . . .

«Jazeker prêt,» zei ze, «je ben toch úitgeweest.»

«We—wat—wanneer, van de week?» dribbelde-die, kleurend en met kleine oogjes van inspanning om kalm te blijven.

«Nou, je hoeft 'r niet van te schrikke,» zei ze, even weifelend.

«Hoe bedoel u nou?»

«Nou, heel gewoon,» lachte ze om te vergoelijken — «je ben toch uitgeweest van de week 's avends, tenminste je had 'n uitgangsavend, niet?»

«Nou ja,» zei-ie, zich gemakkelijker kalmeerend om 'r verbetering, «'n uitgangsavend heb 'k gehad — maar dat wil ommers nog niet zegge da'k uitgeweest ben.»

«Da's waar,» geloofde ze weer dadelijk — «maar waarom ga je dan is niet uit — wat doe je dan zoo'n heele avond?»

»Me vervéle,» — loog-ie — «met wie zal 'k uitgaan — waar 'k mee gaàn kan die staan me niet an en àndere ken 'k niet.»

«Mot je gaan, waar je geen gezelschap voor noodig heb,» ried ze, «ga naar 'n goedkoop concert of voor 'n kleinigheid naar de schouwburg — daar hè je oòk geen kamerade voor noodig — die volksconcerte binne wàt prachtig voor 'n dubbeltje of vijftien cente — in 't Paleis — mot je dan maar 's heengaan.»

«Ja, dat zou 'k wellis graag wille — maar dat mot je ook wéte, niemand zegt 't je ooit.»

«Dan weet je 't nou — hou je van muziek?»

«Dol!» zei-ie rustiger lachend — «ja, nou u 't zegt, daàr zal 'k is naar toe gaan.» — En 'n blij voornemen lichtte sterk door z'n hoofd, — hij zou stellig gaan en 'r vertellen van 't gehoorde — hij voelde weer opeens een krachtig-lichte schok door zich gaan, van nu weer beter doen gaan en veranderen.

«Komt u d'r oòk wel?» vroeg-ie, «of houdt u zelf niet van muziek?»

«'k Hou 'r oòk veel van,» zei ze, «maar 'k kom daar nooit, 'k zie de programma's in de krant staan — maar òch, ik kom nooit erreges — me man houdt daar niet van — we benne lid van Artis, maar 'k geloof niet, dat we d'r tweemaal same geweest benne, — 'k ga nou wellis 'n enkele keer met Roos, maar toen ze kleiner was, was me dat ook te lastig.»

«Och,» lachte-die, «hij zal denke, 'k heb meziek en wilde beeste genug om me heen.»

«Pas op hoor!» dreigde ze lachend met 'r mooie tanden-
vertoon — «praatsmannetje met je boel babbels.»

«Nou, is 't niet waar?» glimlachte-die op z'n mooist terug,
«ja, hij zal misschien niet zegge wat-ie denkt, maar afijn,
misschien denkt-ie ook wel heelemaàl niks — mag 'k is
brutaàl weze: heb u nog koffie?»

«Nou dat kè-je anders al wel zonder te vrage —
maar ga je gang maar, ouwe lurk — schenk je maar
's zelf in, 'k wil 's zien hoeveel je d'r wel overheen zal
gooie.»

«Poeh! of 'k daar nooit een stuk huishoudgoed in me
vingers gehad heb — ik heb misschien van me leve meer
huiswerrek gedaan as u.»

«Snij niet zoo vreeselijk op, man, — bè-je erreges huis-
knecht geweest, hier of daar? zeker bij de omroeper bij
jullie op 't dorrep, niet? Of hè-je knoope geteld voor je
zuster?»

«Die hè'k nooit gehad — 'n zuster» — zei-ie, «maar 't is
echt waar, 'k heb 'n heele tijd lang de huishouwing gedaan
bij ons thuis.»

«Thuis? meen je 't? «kon je moeder dat dan niet doen?»

«Jawèl — maar die ging altijd de deur uit.» —

«De deur uit? of was ze niet erreg voor 'r huishouwing?»

«Jawel hoor, nee dat niet...»

«Nou, waarom dan?»

«Och nou ja — mo'k zooveel vertelle...»

«Dan za'k d'r is voor op gemak gaan zitten,» lachte ze en
kruiste de armen op 'r schoot.

«Maar u mot me niet uitlache...»

«Hè man, zanik toch zoo niet — altijd met je uitlache — lach ik je dan zoovaak uit, mallert?»

«Neé, da's waar, nou afijn — me vader die was ziek en dan ginge me broers uit, en dan moest me moeder wellis verre boodschappe —»

«Wat voor boodschappe?»

«Nou, och ja — bestellinge naloop —»

«Bestellinge? o, hadde jullie dan 'n winkel?»

«Och neé, maar we handelde toch ommers, dat kan u nou niet schele, wat we deê —»

«Ajakkas, wat bè-je nog 'n echt kind.»

«Werom nou? Omda'k nou niet alles zeg? Wat kan u dat nou schele —»

«Zeg dan 't raakt je niet, dan za'k me mond hou.»

«'k Zal vertelle — we hadde 'n kolossale groothandel in vodde en beene en ouwe schoene en zoo, nou en dan moest zij hier of daar heen en ik bleef thuis om de boel te verzorregge — an vader drankies te geve en 't huis schoon houwe en ete koke — ja 'k was toen nog wel 'n jaar of drie vier jonger — 'k was 'n driftig huismoedertje, maar 'k liet de kachel wellis in de steek, dan kreeg 'k standjes — as de boel overkookte of de aardappele ware te dik geschild, of 'k vergat wellis 'n oliepit af te draaie — dan was 't dondere hoor.»

«Niet zoo vloeke —»

«Hè god wat flauw.»

«Och, 'k maak pret hoor — most je toen elkedag koke?»

«Nou ja, elke dag — behalve as d'r niks te koke wàs, dan was 't vanzelf niet noodig.»

«Gebeurde dat vaak, dat jullie geen éte hadt?»

«Nou ja — wellis 'n paar dage in de week — maar dat was zoo erreg niet.»

«Geneer je je nou voor me — wat bè-je 'n flauwert, waarom doè je dat nou in godsnaam?»

«Weet 'k niet,» zei-ie dof, «'k vin 't niks geen lol om 't u te vertelle — 'k praat liever erreges anders over — 'k heb daàr al genog beroerdheid van gehad — om 't nog is weer op te hale.»

«Daar mot je juist nou over spreke — vin je 't niet gezellig, 't an mij te vertelle? Echt niet? Je weet nou toch wel hoe ik daarover denk...»

«Nou ja, u zal 'n beetje anders weze as de anderen, u zal eris oggenebbisch zegge — wat wordt 't er beter van? Ze hebbe buite bij ons oòk wel oggenebbiesch gezegd, vaàk genog — maar hèllepe deêe ze louè!»

«Gaaf dat op mijn? Misschien woue jullie buite wel niet gehollepe wéze — misschien ware jullie wel te klein om te denke dat andere dat zonder minachting zoue doen,» zei ze scherp, met 'r kopje de tafel betikkend.

«Ze kònne 't niet zonder minachting doen,» zei-ie beslist; «as 't erg spànde, en je hadt 'n heele week, dat je tweemaal daags brood met uitgebrade vet most ete, dan gebeurde 't wellis, dat d' een of ander voor je rondging bij de Jode — dan haalde ze wel weer zooveel op, dat me vader 'n beetje handel koope en wat verdiene kon — maar 't most niet gebeure, dat je 'n half jaar later nieuwe zole onder je schoene hadt of errege noodige nieuwe gordijne voor je rame of zoo iets — want ze zoue d'r vast over spreke, dat

je zóo of zòolang gelede nog zoo diep d'r in hadt gezete, dat ze voor je rond hadde moete gaan — en oòk as je je erreges mee bemoeide — je was niks meer van je zellef as je eenmaal geholpe was — je bleef altijd een van de huishouwing waar ze voor ware rondgegaan.»

«Da's wel heel erreg,» zei ze begrijpend, «maar dat bewijst jou niet dat iedereen zoo is — je heb geen recht om alle mensche gelijk te denke — dat zou voor sommige dan toch wel 'n beleediging kunne worre — is 't niet? of ku-je dat niet begriipe?»

Hij zag haar ernstig-stil aan en zijn bitter verzet tegen àl medelijdende hulpjes voelde hij door haar kalmte wel breken — hij wist nu, dat iets groot-prikkelend-heerlijks van hem weggenomen werd, maar iets aparts, verteederends kwam daarvoor binnen en hij gaf haar even toe: «In enkele gevallen wèl,» zei-ie, «maar dat benne dan de weinige fijnere mensche, die bove 't gros staan — en daar hou 'k van — die doene goed voor hun eige mooie plezier — niet om te géve — maar voor hun eige plezier — en daarom bederreve ze dat niet door 'n verkeerde manier van hellepe.» —

«Je legt 't nog wat hard uit — wat ondankbaar of liever wat onbillijk,» zei ze lachend, maar afijn, 'k kan niet 't allermeeeste van jou verlange — mensche as jij geve niet graag daad'lijk alles toe.»

«'k Geef alles toe,» hield-ie vol, «da's 't mooie in die mensche — dat ze 't voor 'r eige mooie plezier doen — en dat ze 't daardoor oòk zonder bederrevende maniere doen da's 't toevallige goeie in ze.»

«O, 't toevallige goeie dan hè? je wordt bedankt voor

de inlichting dokter, dus u ben van meening dat over 't algemeen 't geve niet veel sops is, is 't niet?»

«'t Gevé?», driftte-ie opeens weer uit: «'t Geve? 't hellepe? hahaha! en dan onder ons Jode? bah! dacht u werkelijk dat de gehollepene daar nog dankbaar voor moeste weze?» Vaag zocht-ie naar iets, dat z'n hevige bitterheid verklaren zou, waar z'n te weinig ontwikkelde gedachten-gang een rustpunt zou vinden, vanwaar uit-ie z'n illusie wou zeggen; hij wou haar even iets laten voelen van 't mooie, dat hij zich gedacht had vroeger en dat hem nu een op-schrikkende saterlach scheen tegen al de dag aan dag aan-gezien en veel meegevoelde menschenellende. Onrustig schoof-ie z'n stoel heen en weer in de scheemring tegenover haar: er was zooveel meer gift in zijn keel dan in zijn zwakke woordjes: «ogh! ogh! barstte-ie uit: «armoe, jode, dacht u dat er iets gedaan werd voor de ellende onder de jode!... ogod mensch, vroeger toen 'k nog zoo krankzinnig was haha, da 'k me voorstellen kon, dat àl de Jode hielde van mekaar, da 'k dacht ze zoude mekaar wel hellepe, al die Jode daar buite in de groote wereld — wat dacht 'k 't mooi — zoo'n volk dat wordt uitgespuugd door alle andere, hier wat meer en daar wat minder, sàme getreiterd op de heele wereld... as je op zoo'n mooie jontefavend ze mekaar de hand zag geve in de Schoel: nogveel jàrè, met lachies, al die mooie bekende koppen bij mekaar, dan dacht je an de geschiedenis, ja waar was 't ook is weer... dáar en dáar en dáar in de woestijn hadde ze same dage en dage gereisd in de zonnehitte, en same ware ze gelukkig geweest en same hadde weer dezelfde

jode de tempel zien verwoeste en getrapt werde ze nou same, ja ze hielde veel van mekaar allemaal... ze zoue wel veel voor mekaar voele in die groote kristenwereld... maar nou, nou weet 'k 't wel, haha! 'k heb 't gezien hoor — 't licht in de ooge gunne ze mekaar niet... nee, werachtig as god niet hoor, 'n beetje cente maar, één eige huissie, één goed zaakie, dan kunne alle jode voor 'n kristeklant doodvalle, 'n zorrèg, alles is vergaan en vergete, 'n jood zonder cente is niet zoo lekker om mee goeie vriende te weze of om plezier-tjes te doen as 'n antisemiet mèt cente... verdómme, zeg u nou is, dat 't leuges binne!»

«Leugens binne 't niet» zei ze kalm-glimlachend: «maar eerstens zie je al 't goeie over 't hoofd, dat binne de mensche, die nog wàt goeds wille doen, nou ja 'k bedoel dan altijd voor hun eige mooie plezier» schoot ze in luider lach «en dan tweedes vergeet je dat 't altijd ellende geweest is, arreme jode ware d'r in de woestijn òok en zoue der toch altijd weer blijve, en derdes schijn je te denke, dat jij 't met 'n hoop groote woorde hier tegenover me an tafel wel weer in orde kan make is 't niet? nou, grappemaker? denk je dat niet?»

«Grappemaker! Hihi», lachte Roosje en sloeg hem op zijn knieën «Moos, je ben 'n grappemaker, zegt mama, is 't niet mama? jaaa? jaaa? mama heeft 't zelfs gezeègd!»

«Ja zeker is-ie 'n grappenmaker» schertste ze voort «heb ik je zellef wellis niet gezegd, da 'k 't oòk wel voel, da 'k 't eigelijk bespottelijk vind, as 'k wat weggeef... wat geeft 't allemaal denk 'k dan: der binne nog duizende,

die nou weer wachte, maar mot 'k me daarom zoo driftig make, hellept me dat wat? laa'k doen wat er voor me te doèn is, en niet legge te keer te gaan tege dinge waar ik toch geen eind an kan make.»

«Och nee» zei ie bitter. «U heb gelijk... och maar ik kan 't u ook niet kwalijk neme, vrouwe make zich nooit driftig om dinge die buite de keuke omgaan, wat gaat 't ze an hè? Ze gane liever doen as de poesies: uit de slagregen blijve en achter de kachel legge spinne, as d'r dan 's 'n muis komt, dan zal die wel zellef dicht genog bij komme om 'm te kunne pakke, dan zegge de mensche dat 't 'n echte muizekat is.»

«Dank je» zei ze: «zie je zooveel luiheid aan me, dat alle vrouwe daarvoor lije motte? Nou? je ben nou eenmaal an 't vertelle, ga nou je gang maar. Zeg maar wat je op je hart hebt.»

«Nou ja! u kan vanzellef goedkoop kwaad worre.»

«Da's nou flauw. Zoo zitten we nou toch niet tegenòver mekaar wèl? 'k vin 't naàr da 'k je zegge mot: ga gerust je gang.»

»Is 't dan soms nièt waar,» zei ie, haar ontwijkend: «dat de vrouwe te lui benne om zoo goed voor zichzellef uit te kijke, dat ze èn niet naar beneê worre geschopt, èn dan niet te zwak zullen zijn om weerom te kunne slaan?»

«Dat ligt d'r maar an hoe de vlugge manne 't bekijke wille... èn hoe vooral de prachtige manne hun vrouwe kieze en behandle», zei ze veel zwakker door zijn brutaal-rake vraag.

Hij lachte haar toe, voelend hoe dichtbij hij haar getrokken had zonder persoonlijk te zijn geworden. Maar dan weer heftiger indenkend hoè 't was, hoè 't geworden zou zijn — rondom in de Jodenbuurt zag hij 't elken dag: «'n Wonder, schamper lachte-die: «dat 't zoo gebeure gaat, is 't de schuld dan niet van de vrouwe soms? Hùnkere doen ze naar 'n man — of ze van 'm houe, da's 'n vraag die gedaan wordt nàdat ze op 't Stadhuis geweest benne — maande later wordt dat pas besproke: èerst of-ie 'n broodwinnikie het, of-ie goed sjàchere kan, hoe viezer hoe voordeeliger, as d'r maar 'n mooie zije goppejapon en 'n ruiker fijne roze van over kan schiete en dan geregeld 's morreges de melk en de eiere en 'n mooie luiermand, zeg ik leuges? 'n man, 'n man, 'n kunst om 'n man te krijge, ze vermoorde zich met plezier d'r voor, nou is d'r niks te doen hè? nou is d'r heelemaal niks anders te doen voor 'n vrouw dan om visites te make met de gosen en verpeste wittebroodsweke door te brenge, nou is d'r heelemaal niks anders voor 'r te doen, niet?»

«'s Waar» zei ze nadenkend, toch even overbluft door de kittelende heftigheid van zijn stem, door de heerlijke opwinding die in z'n grauwe, half toegeknepen oogen tintelde, door heel 't bruischende beweeg van zijn adem, dat een nieuwe vreemde siddering van geluid bracht in haar gansch doode omsfeering — een brutale golving van mooi jong leven leek 't, dat haar op deed schrikken als uit een vadzige namiddagsluimering waarin zij niets anders zag dan 't alles verslobberend bestiale egoïsme of 't slentergeleef van meejakkerende sufheid.

«Bè-je voor emancipatie?» vroeg ze, kinderachtig-denkend, dat-ie vraagstukken bestudeerde.

«Wat is dat?», — vroeg-ie, «hoe noem u dat?»

«Emancipatie» zei ze «da's geloof 'k 'n partij vrouwe, die zegge dat de vrouw niet het noodig te trouwe, dat ze voor zichzellef mot zorregge en vrij blijve.»

«O» zei-ie «he 'k nooit van gehoord, nou maar die kenne me zegge hoe laàt of 't is.»

«Nou, nou» lachte ze berispend.

«Vier uur» riep Roosje: «is 't niet mama? is 't nou niet vier uur?»

«Ja schat» zei mama «voor haàr is 't altijd vier uur is 't niet? dan hoeft haar ook niemand te zegge, hoe laat of 't is, is 't niet pop?»

«Nou ja» zei-ie kleurend: «god daar moet u nou niet over valle, u zal wellis méer zoo iets hoore, niet? tenminste ik meen da'k oòk wellis zoo iets hoor zegge, dat erregesanders niet gehoord wordt.»

«Afgeloope» zei ze, «maar waaròm vin je dat dan òok weer niet goed? U ben niet gauw tevrede meneer?»

«Daar heb je nou de luiigheid weer,» zei-ie, niet begripend dat ze 'm wou laten uitspreken: «der is toch ook 'n middenweg niet? 'n mooie middenweg zou 'k denke: kan 'n vrouw dan niet zich zoo sterk make, dat ze alleen blijft tot de tijd, dat er een gevonde wordt, die bij 'r hoort? 'n vrouw is 'n vròuw — die bij 'n màn hoort — mensche die dat tegespreke motte opgeslote worre in 'n hokkie, die binne gevaarlijk, maar waar is 't dat ze zich maar weggeve, zoó van de groote school af, zonder eens te wete wat

'n màn is, laat staan hún man te kenne, die ze eenmaal of soms nooit hebbe gesproke.»

«Ja ja» aarzelde ze kleurend, «of 't soms niet tege kan valle hè? weet die vrouw dan alles vooruit?»

»Verdomme mòt ze dat dan niet vooruit wete? Is 't dan 'n grappie? En as 't dan tegevalt moet ze zich dan blijve late trappe en bespùge en zich alles late doen wat vuil is en beestewerk?»

«Jij ken goed prate dokter, wat mot ze dan doen?»

«Wat ze dan doen mot? ... òf zich betere door weerom te schoppe òf 'r eige weg gaan: 'k hoor niet bij je, je bent 't niet die 'k heb wille neme, nou wi'k me zellef weer weze, ajuu!»

«'k Feliciteer je» zei ze dof «je ben weer prachtig an 't doorslaan... heb jij daar de macht toe?»

«Waartoe nou...»

«Om zoo sterk te weze, meen ik» zei ze met klem, «dat je zou kunne breke met iets dat je d'r onder helpt — dat je wil sterker zou kunne zijn dan je noodzaak?»

«Ja», voelde-ie zich kleurend liegen, weer meenend om 'r toon dat ze iets wist van z'n uitgaan — hij had toch straks nieuwen wil tot verbeteren gekregen, nou zou-ie z'n toon volhouden en 'r striemen: «as 'k wist» zei-ie hartstochtelijk, «dat 't me mooie leve vermoddere zou, dan zou 'k om me heen trappe en slaan en bijte en schreeuwe en alles doen wat maar verweere is, of heelemaal brèke jà, wat u noemt brèke jà, dat zou 'k ... tot 't knàkte zou 'k breke!»

Zij schoof met haar stoel en lachte hem toe met zoekend gedoken hoofd: «Haha! heb 'k nou niet gezegd dat je door-

slaat?» zei ze bitter, «'k zal je daadlijk bewijze, dat jij dat niet ken, dat zal je dan misschien wat verstandiger make — ja, je denkt geloof 'k dat je 'n boerin voor hebt, niet?»

«Nee heelemaal niet hoor,» slikte hij, geschrokken, «zeg maar op...»

«Je heb zoo'n hekel an 't abbetwaar,» zei ze, «je walgt d'r van, van 't heele slagersvak walg je, en gistere heb je drie kalvere en 'n koe geslacht en elke morge ga je d'r haast heen, nou? nou jij? sterke man die je bent?»

«Da's flauw,» zei-ie, zuchtend van 't geruster raken na den angst, dat ze weten zou, dat schrik'lijk leelijke nu, dat wat ineens al 't mooie zuivere tusschen hen gebroken zou hebben: «das flauw, u weet natuurlijk, da 'k anders niet leve kan as 'k geen betrekking heb, 'n jonge as ik van arreme lui die kan vanzelf geen eische stelle maar 't hindert me dan ook genug — ja 'k walg d'r van, zeker 'k walg d'r ook van, maar dat zeg ik dan ook eerlijk tegen u is 't niet? He 'k dat niet eerlijk geklaagd tegen u, nou?»

«Jazeker» glimlachte ze coquet, begrijpend hoe-ie 'r wou doen biechten, «nou en heb 'k je niet in dank en barmhartigheid angenome voor je gulheid? heb ik je niet beklagd, hè?»

«Jazeker», lachte-die, «daar zou je heel wat voor doen om door u beklagd te worre...»

«Daar zou je de waarheid zelfs voor wille zegge, hè? jà, en wat wou je nou?»

«Nou wou 'k, dat andere ook eerlijk de waarheid zou zegge» zei-ie brutaal weer teruglachend: «dat schijnt 'n heele toer te weze niet?»

«Niks geen toer» zei ze, «en dan wou jij mij zeker beklage gaan hè? maar 'k doe 't niet» zong ze «haha dacht je da 'k me dan door jou beklage liet? door zoo'n klein broekie?»

«Misschien hebbe we mekaar niet te beklage», zei-ie zachter, «hè? wat denk u daarvan...»

«Kan zijn» ontweek ze, weer kleurend, en speelde met Roosje's hand.

Hij zag haar aan en van haar meisjesachtig ontwijken, haar schuchteren toon en 'r kleuren, sprong hem een jubel naar zijn keel, jubel, die, hij wist 't, nog dadelijk niet zeggen mocht, maar door heel z'n hoofd speeljoelde 't golflichtend rond, zijn hoofd stond volgeschept met zon en in z'n keel orgelde de teer-hooge vreugde...

«'k Zal maar gaan hè?», zei-ie plots zoo vertrouwelijk, dat ze onbeholpen in 'r als noodig-geweten tegenzin zei: «Och ja, as je niet blijve kan meer, je mot 't zellef wete...» Maar den ontwijktoon voelde zij opeens ontglippen.

«'k Vin 't zoo ellendig,» hakkelde-die, «as 't weer zoo gebeurt as laatst...»

«Wanneer,» zei ze quasi.

«Nou, toen-ie net binne kwam...»

«O bedoel je toen we te prate stonde?», vroeg ze, àl met 'r hoofd in hoogrood van zich-wel-mòeten-geven.

«Nou já dan...»

«Nou wat kan mij dat schele», hoofdknikte ze, opeens zich een oogenblik vrij voelend als 'n groote meid die ondeugend doet.

«Och ja,» gaf-ie toe, zonder bedenken meer van

wat-ie zei: «'t geeft ook niks...» en dan, om nog wat te zeggen, hoorde-ie zich kinderachtig, ontijdig herhalen:

«'k Zal is na zoo'n concert gaan . . . in 't Paleis zeg u?»

«Ja, in 't Paleis... 'k zal je wel waarschuwe as 'k 't zie... maar 't staat ook altijd angeplakt geloof 'k.»

«Goed... nou 'k zal maar is zien of achter wat te doen is...»

«Ja, gà maar,» dwong ze zich, in 'r nerveus bewegen, tot lachend gestoei: «gà nou maar gauw wèg jij, hoor.» Ze liep op hem toe en duwde hem bij z'n schouders de kamer uit. «Ziezoo,» zong ze verlegen, «ga jij maar gauw an je mooie slaggerswerrekie hoor en wees jij maar sterrek...»

«En beklag u me maar en laat u maar niet door mij beklage» — zei-ie en vond zich ellendig-flauw. Hij keerde zich om vóór in de gang en greep haar polsen, met quasi saamgenepen handen om 'r pijn te doen, en achteruit duwde hij haar terug de kamer in. Oòk de lippen bebijtend met 'r mooie egale tanden, stond ze vòór hem met in haar wangenplooï de stil verbeteren lach van hun stoeien, en een nerveuse angst was tusschen hen toen zij stil bleven staan, dicht bij elkaar, de handen om elkaars polsen en armen . . . maar in hun hoofden was iets lief opzingends, doorneurieënd-moois, om zoo te blijven staan wat, een saamwiegende kinderlijkheid. En toen de winkelbel ging, en hij, beiden geschrokken, naar voren liep, maar terug kwam met een aangenomen krant, stonden ze plots tegenover elkaar met hoogroode hoofden. —

En ze ging gauw wat spelen met Roosje...

Door klein-burgerlijke, bemiddelde ouders opgevoed langs stijfrechte lijntjes van fatsoen, was haar jeugd beklemd geworden in de geëerbiedigde dompigheid van het geaffecteerde joodsche meisjesbestaan.

Vanaf haar kinderjaren al had haar omgeving haar doen voelen een afstand tusschen arm en gegoed jodendom, tusschen Jodenkeizersgracht en Jodenhouttuinen, tusschen weelde van door-de weeksche-zijjaponnetjes en 't schorschreeuwend, eerlijk gesloof van de Breestraat-jodinnetjes. Waren haar principes opgedrongen van «stand» van «Joodsche aristocratie,» alsof er stand geweest ware onder 't volk, dat eerst eeuwen gehongerd onder den trappenden voet van giftbrakenden rassenhaat, en nu rustig elkaar besjaggert, de grooten aan de kleinen, de joodjes van de Sarphatistraat aan de joodjes van de Houtstraat, in het krijtende gestuip van een allengs verstervend, rochelend bestaan. Alsof er schijn van aristocratie was in het intellectloos geleeft van goocheme handelsjoodjes in Plantage en Sarphatistraat en de zijgordijnde grachtenhuizen; die sinaasappelen koopen in 't groot en heel duur omzetten aan 't sjokzwoegende Jodenvolk, dat naar de synagoge gaat met hongerige magen, maar in

zijn prachtige denken d'eigen aristocratie draagt.

Die zich bejuweelen en belikken en in rijtuigjes rijden laten en zich deftig behangen met pandjesjassen van officieele modernerigheid Waarvan de àlkerknipsten zich candidaat stellen voor gewichtige zeteltjes in kamers en gemeenteraad, om licht mee te mogen gnuiven met en groetjes te ontvangen van andere kamerende cententroepjes — en eindelijk nog koninkje te spelen onder 't uitgemergelde Jodendom, dat voor den Jehoede de hoedjes af nemen en buigen blijft: 't is 'n heele toer voor 'n Jehoede om 't zoover te brengen.

Haar omgeving was maar van heel even rijkgeworden luidjes, met pafdoode fatsoenbegripjes en ziekelijke lauwheid van denken. Met veel afschuw van onnette eervergeten meissies en veel vergoelijking voor nachtoppende jongetjes. Die hadden haar grootgebracht met overvloed van dure sjabbeskleertjes, met dure hoeden en 'n kast vol baljaponnetjes. Die hadden al het mooie van haar werkelijk geestig-Joodsche wezen afgebrokkeld, elke impulsie neergetornd, elke natuurlijkheid gladgeschuurd tot walgelijke bestudeerdheid. Zoo was al het bloemige van haar jeugd verstorven in al te vroege ouwelijkheid, werden al de zuivere neigingen van haar meisjeswezen vastgesnoerd in het aanbeden klatergoudgodje van hun afgeloerde conventie.

Maar toen het ventje kwam om 't beeldige Jodenmeisje, patsertje beestig verleeft maar met stevig restant nog van centjes die Paatje gespaard had uit Kaapsche tijd — 't vak ging achteruit en de werklui vroegen te veel, hij liet z'n zoon nu een slaggerszaak beginnen — toen 't meneertje kwam om 't deftig meisje, mocht ze niet weigeren; 't was een

prachtige partij. Moe zei: alle jiddische kindere. Hij had wat uitgehaald, werd er gefluisterd, maar in de laatste tijd was-ie veel bedaard — 'n man moest wat achter de rug hebbe, dat had de vrouw niet meer met 'm mee te make. Paatje had lang en met hartstocht verdedigd: 't was 'n aardig verschil, 'n mán of 'n vrouw: as 'n vrouw wat doèt, zoòn streèpie buite de regels gaat, wat wordt gezèg? Me smoèst, me praàt en me babbelt en me smoèst — maar 'n jonge? 'n aardig verschil, 'n jonge màg wat uithale, mòet wat uithale, van 'n man wordt niks gezegd. Dat ware dinge van God, die-ie je zoo toestuurde, zoo'n sjiddesch is van God, dat binne mazoletjes, daar is me voor gebore om z'n kindere zulleke huwelijke te zien doen...

... Zij, door te weinig ontwikkeling van eigen denkkraft meeglijdend in 't bleeke redeneerinkje, bijgewarmd door raad van japonnevriendinnetjes, en door strenge onthouding grooter begeeren voelend naar een mán — dat was 'r aangeleerd als ál-veroorlovend doël van 'r zestiende: 'n mán, 'n mán — zij nàm hem, in haar pover idealisme zich mooie jaren naast hem denkend. En bevrijen liet zij zich door zijn glimmenden snormond, àl kleintrotscher werd zij op den knappen vent met de goeie zaak die den doorslag gaf. Dan bedwelmde haar de verlakte dingetjes van verlovings en huwelijks, de dure bloemen van den bruidegom; de partijtjes royaal aan beide huizen, kostbare bruiloft en groot-doend huwelijksreisje.

Er kwam geen enkele stem uit heel haar omgeving van Joodsche families die haar waarlijke wezen beroerde en naar

liefde vroeg. Het was al prachtig zoo: hij was haar eerlijk komen vragen zonder sjadjen. Dat werd in de familie veel besproken, met vertrouwelijk weggefluisterd gepòch op Kalle's mooie figuurtje: wat was-ie verlief geweest die kerel — z'n moeder had verteld hij had niet kenne slape, voòr-ie 'r gevraag had.

't Was ook een aardig meissie om daar te hoeve gesjadjend te worre — 'n pràch van 'n sjiddesch was 't, rèch echte liefde, zij was gauw dól met 'm, uitgelaate — zeien de Moeders.

Zij — zag het wel komen, het leven, de stràf; en 't gaf eerst wat heftigheidstooneeltjes, waarin hij al zijn vuil kwam uit te spuugen over haar blanke leven; waarin zij al haar zachtheid toonde, die-ie bruut negeerde.

Maar langzaam, na 't eerste kindje, dat hem even liefde spelen deed — zij wist die liefde al gehuicheld nu — kwam een ouwelijke matheid over haar, een ernstige berusting en de kleine levensgenoegentjes, 't makkelijk materieel bewegen, leek haar al 't levensgeluk dat bestaanbaar was; zij wist geen schoonheid meer daarbuiten.

Maar in het allerdiepst van haar innigste wezen trilde nog een enkle zenuw wel van popeljoelend meisjesleven, dat sprong er bij de naadring van een jonge nevenziel licht op en sloeg aan 't lachen.

En al was het heel, heel zwakjes maar, het gaf haar toch even het wreede weten van een ál licht en goud en purpren geluk dat haar voorbijgegleden en ontnomen was door de verwaterde levensplannetjes van een brutaal-overheerschend omgevinkje.

En het sloeg haar even met àl de schrijnende smart om voorbij zwakheid, met àl het pijnende wee van klaterend-lichte illusie, die nu aankwam lachen, lachen voor haar nu pas plots rijpende verbeeldingsmooi, lachen met àl het sarrende schoon van ongrijpbare dingen — zij zat daar in het fatsoen beknelde, dat was haar lief te hebben aangeleerd — en de zonde dacht zij 't opwiekend wijken.

Maar dan — zij wist zich nog zoo jong, een meisje nog... 't verlangen was daar spelend in haar opgebloeid in lachen en in schreien...

* * *

Zij had op de wandeling een kaartje voor 't volksconcert voor hem meegebracht en 's middags had hij 't van haar aangenomen, toen ze volhield, dat ie 's avonds aan de zaal anders geen bewijs meer had kunnen krijgen — ze had er toevallig aan gedacht. En weer hadden zij gebabbeld saàm, lief-glimlachende gesprekken maar van schuchtere sympathie, maar die er beefde in de teêr-ontvankelijke ledigheid van hun liefdelooze levens. Zij had hem van muziek verteld, simpel en hakkend had zij willen zeggen hoe mooi zij 't vond, muzik, en saam hadden zij 't programma met den tekst gelezen, tot hij popelend verlangd had naar den avond, als ie vrij zijn en nieuwe schoonheid ontvangen zou gaan. En over Joodsche historie hadden zij gesproken, puurlieve dingen van Bijbelschoon, heel verre dingen op school geleerd — wist ze 't nog?... Ja, alles wist ze nog... en hoe mooi vond ze 't alles, wat ze elkaar bevochten te volmaken aan de verhaalfragmenten. In 'r naiefste zich-géven

had ie 'r gezien, ja, zij beiden wisten 't alles nog zoo goed — sprookjes waren 't, die verhalen, sprookjes als maanlicht bij zomeravond — van sprookjes vond hij haar houden en van 't voorbije... wat was een vrouw ook zonder herinnering? En over kinderen hadden zij om beurten verteld, hoe ze stoeiden als jonge vogels, Roosje met 'r vriendinnetjes, en de kinderen op straat ontmoet, met hun prachtig woordgestamel, hun heerlijke ernstdoeninkjes, hun subliem nabootsen van 't groote-menschenleven. Over àl wat er moois was in de wereld hadden zij in één uur gesproken, met gelukzware hoofden en oogen vochtintelend, àl levensextaze nerveusroepend uitgezegd — en eenvoudig ditmaal, zonder klein gestoei of coquetteeren, als wachtend met een uitgelaten einde, om de heerlijke opwinding onbedorven in zich te houden, waren zij van elkaar gegaan.

In het Paleis — op 't verre podium diep in de zaal tegen 't orgel op, was een festoen van licht, dat de engelbeelden droegen om de hoofden der witgedaste mannen. En een heerlijk vreemdwondere optilling was het geweest, toen de violen om 't zachte gaslicht te zingen begonnen en over de luisterende menschenhoofden. Hij was achter gaan zitten op de tribune tegen de muur en als ginds,, vèr over de in afwachting beweeglooze menschen heen, een man opstond en z'n hand bewoog, dan bogen zich als verstomd de mannen gedaanten rondom de lessenaars — en een golf van verteederende geluiden wierookte op naar 't feestende licht. Wat was dat opeens voor hem, daar heel binnen in hem — op 't programma had-ie gezien: Beethoven, Beethoven... wie, wàt was Beethoven... hij wist niets

daarvan... was Beethoven iets van God? — O, wat was het daar . . . geluidsgolven van ginds heel ver 't lichthooge dreven naar zijn lijf . . . en zij bewogen en wrikten daar aan het laatste zwartomwikkende in hem . . . zij joelden en jubelden er omme en omme en weer en weer, stil nu, nog eens en weer met sterker wil en heviger krijtjubelden de vioolstemmen, en lossen en lichter en ijl-gloeiender rood werd het daarbinnen, en met 't wijken van 't allerlaatste beklemmendzwarte vlammerde 't aan tot dageraadspurper, en plots was het zijn ziel alleen nog, die daarbinnen sloeg aan 't hoogjubileeren wijd en wijduit, en kraaiend en hemellachend en zonneshaterend bewoog zij daar in hem als een wild wikkende hoogbloeiendroode vogel, omjoeld van violen die kwamen daar stil van het verlichte als lokkende vrouwen die rijden er fleemend en lachedansend in hem rondom. Stil, stil moest hij zijn, en houden zijn denken en hoofd onbewogen en drinken den jubel met zachtvolle dronken, die kwam er van ver van het lichtstil zoo puurgoud gedragen, en tilde hem hoog in het godblijve blauw.

Stiller en verder werd nu de vreugde, de koperen vreugde, nu zacht in den dansmaat temperend neergedwongen — gordijnen van 't omme weken van z'n oogen weg en in den rustigdravenden violencadans — wijd lagen opeens voor 't verbeelden te zingen stilgroene morgenlanden in teerblauwendag.

Warm glijden de weiden naar zongroene verte, van slootjes doorkropen het zachtmat geglim; gedartel van dieren doorhupp'lend het licht, 't maagdschuchter licht, waar de dauwliefe als nachtzang nauw ligt in vergleden.

't Fijnbroos gekartelde boomenborduursel, d'uiteerste kruinen

in zonlicht geheven, van goudlicht bedropen, fonklende druppelingen als klatrende kirretjes, beroeren er bevend ál zuiverste blauw. Vogels bejoelen 't ijlwijde goude — tril-sidderende gillertjes, kindergegiechel, zilveren sliertjes beslepend het blauw, marmervoetjes van vrouwen in dans-zwenk bewogen.

O, nee, het was met zijn oogen niet te volgen, niet te omvatten met z'n aandacht: violen nimfdansten en huppel-jubelden over zijn hoofd en in zijn binnenste rondsprongen er lichtfonkelende watervalletjes...

En dan werd het kalmer van beweeg weer — een plechtiger cadans kwam van 't lichtginds aangeorgeld en vroom en blij werd het in hem, heel zachtruim en wijerlichtblank, als een godsopenbaring van straallicht, dat kwam aangezongen rond zijn biddend bestaan.

Wat was er nu te doen voor hem — wat moesten zijn handen, zijn oogen, zijn voelen nu doen — zou-ie god danken daarvoor, voor 't nooitgewetene... God ik dank je, God ik dank je... zoo was nog nooit zijn leven in het alòm hooglichte geluk gedompeld, hòe kwam het... was daar niet nóg iets in hem, dat oorzaak was?... iets was er nog — já iets was er nog dat had meeg geholpen van het drukkendzwarte ontruimen zijn binnenste, om dit zoo vol en wijd en hemelzuiver te ontvangen, en denken deed hij... een opdieping uit het daar vèr achter het geluklichte weg-geweken wéten — en hij wist het nu, als met een klaterende paukenslag sprong het naar zijn begripen: Liefde, Liefde, zijn Liefde was daaringekomen — en met zijn Liefde was het muziekgeluk daar saamgejubeld. Een zachtlicht ontroerend levensgebaar had in hem bewogen

o god, was het niet om met zingende keel God te danken... hij kon het niet zeggen... nièts had hij om te zeggen zijn oppersthooge geluk — van geluk zat hij te trampelen en met hoofd en handen te wiegelschudden en tusschen zijn vingers door zagen zijn brandende oogen de lichtwitte gaslampen bloeiend gedragen hoog naar 't koepelwijd getild, vèr in 't zaaldiep bij de murmelend weggezwegen violen. — In zijn keel was een schrijnend prikkelzwellen van kropingen die riepen en kreten tot een dàad — een dàad moest er zijn...

Een geklapper van juichende menschenhanden wiekte door de zaal naar 't podium en de man keerde zich onder het licht en boven het breede frontwit neeg zijn hoofd naar de marionnetterig opgezeten menschen. In den uitgelaten jubel ging hij mee opstaan en met klopbonzend hoofd applaudeerde hij en waanzinnig rauw riep hij zijn ho's naar den buigenden man. Toen liep hij zwaar van het afmattende gelukbevang de zaal door en in het even weifelend omkeeren, bedacht hij: wat deed-ie nu... heengaan? nu àl, pas één nummer was er gespeeld. Maar dan plots keerde hij zich weer naar den uitgang: nee hij wou nu weg naar 't frissche buiten, ogod hij wou haàr haàr hebben nu... nu dàdelijk wou hij haar bij zich... en zeggen, en zeggen wou hij, van zijn groote uitspattende, onzegbaar zalige geluk... van zijn liefde wou hij zeggen, jà, jà, jà die was in zijn leven aan komen zingen, nu wist hij het, nu wist hij het zeker... dat ze was aangekomen in zijn verwarde wachtende voelen. Bij haàr wou hij nu, en zeggen en zeggen wou hij, zich zelf niet meer

weten, zijn heele grove wezen verweken, zijn hoofd naar haar buigen en zijn ziel wou hij laten wiegen op 't lispelend gegolf van 'r mooie geluid. Straks wou hij weer spreken, zenuwachtige stamelingen in de omsfering van haar bijzijn. Een angstige ootmoed werd het in hem, een bevende overgave, een verstorting van zijn gansche willen in haar kleinste begeeren. Wat was het alles zacht en blank en goed aan haar, soepel en lief en zangerig mooi. O, hoe gebeurde daar een tempering van zijn hartstochtelijke doen, een wondere kalmte was er nu eindelijk aangekomen, waarin zijn heftigheid zich ter ruste zou leggen, zooals het wildgloeierende kinderengespel wel schalklachend gevangen in donzen rust van namiddagsche sluimering.

Het kwam heel zachjes, zachjes aan, de luchtte wording van een nieuwe emotie, zooals na droeve winterdagen de schuchtere, weifelende beving van Lente komt in de teere temperende luchten. Zoo werd het daar plots in den harden mokkenden werkdag een joelend geluid, zilverlachende beroering, die deed hem met den stillen twinkelen den levenszang in zijn borst, voorthijgen langs de avondstraat, waar 't zoekend gedrom van de menschen hem bruutrauw kwam tegen te koortsen. Even stond hij stil: wat moest hij nou? naar huisgaan? naar h  ar gaan? en w  t w  t zeggen ... hij had zijn vrijen avond, zij zouden zich verwonderen, dat-ie dien niet gehouden had voor zich en zijzelf wist, 't concert kon nog niet afgelopen zijn, 't zou nog geen negen uur zijn als ie thuis kwam. Maar voort liep hij nu maar, 't was hem onverschillig w  t ze denken zou, als ie maar even met 'r spreken mocht nu, 'r even 'n

hand geven, of die hand beroeren, door 'r iets aan te reiken. Hij zou zeggen hij had iets vergeten, en in de pauze was-ie 't even komen halen, ja — z'n portemonnaie zat in z'n werkbreek nog. Wat gaf ie daadlijk om die andere nummers van 't programma, dacht ie in 'n kinderachtig-mal goedpraten van z'n heengaan en z'n wilde extaze voor den componist, die 'm daar 't eerst van de wereld hemelhoog had opgetild, daar was toch niets meer van die Beethoven bij... nou daadlijk wou-ie 'r spreken... hoe zou 't gebeuren... wat zou-ie belachelijk doen, misschien niks durven zeggen. Maar 'r dichtbijzijn wou-ie aanvoelen, 'r stem voelen tot 'm gaan, als ie z'n gehunker maar even mocht stillen nu aan 'r bij zich te weten, ogod, gelukkig, zachtgelukkig...

Vreembewegend liep-ie de halfverlichte winkel binnen, bang dat de baas er zou staan, maar niemand vond-ie hier en hongerend-gretig zochten zijn oogen met een flitsenden blik tusschen de gordijnen door de kamer in.

Zij zat aan tafel onder de gaslampen haar krant te lezen en naast haar snurkte de baas onder z'n pet wakker van zijn voetstappen in den winkel en rekte zich, tot zij haar hoofd een vuiststomp ontwijken deed en Moos ook zag binnenkomen. Hij zag den baas iets gapend zeggen; zij keek met lichtpijnlijke oogen zoekend den winkel in, verbaasd hem te zien en keerde zich om naar de reguleurklok in den kamerhoek. Dan zag ze weer even naar haar man en boog zich opnieuw over de krant, toen hij van den winkel in de gang schreed.

«Bè-jij daar Moos?» riep hem de baas binnen. «Kom is hier effe.» Hij had zich daad'lijk wrevelig voelen

schrikken en weifelend maakte hij de kamerdeur open, waar-ie z'n hoofd omheen boog, zoekend haar oogen van den kijk af naar den geeuwenden man. Zij zag hem aan en even zacht beroerde hem haar glimlach: Bè-je niet uit vanavet?»

«'k Heb me portemené vergete in me werrekbroek,» lachte hij, daadlijk toch ontwijkend van haar naar den baas.

«God zal beware!» spotte de baas, «ga maar gauw kijke, of-ie d'r niet is, zou aardig wat weze, hihi!»

Zij lachte even minachtend-afwendend en hij dacht nu daadlijk al wel een begrijpen te merken, toen ze hem een seconde, als in herinnering-zoeken, aanzag met fijnen speellach om den mooien mond. Heerlijk-blij werd het in hem, een vertrouwelijk gelooven van — o, ze begrijpt me wel... ja, ja het zou komen... het zou wel gebeuren... eens, eens, morgen of misschien nog vroeger, maar beiden wisten zij 't... en den baas voelde hij opeens als noô gedulde tusschen hen tweeën in.

Een sarren voelde hij al van uit zijn oogen naar dien man gaan: wat leefde een walgende haat in hem tegen dat glimmig-beestbrute snorreng gezicht, dat van levensverveling daar wijd den beestmuil dee gapen naast de jonge leefvolle vrouw. Maar een komende zegepraal meende hij daar aan te voelen rijzen, iets... iets... hij wist nog niet welke en hoè... maar hij zou sterker blijven dan die man, zij zou van hem houden gaan... jà, jà ogòd... en hem zou ze haar walg zeggen voor zijn liefdelooze leven! Hij zou hem overwinnen met zijn sterk wordende mooi, dat modderkruipende insecten-ventje, vetvies baasje, dat dacht hem in zijn lichtloos bestaan gansch te vervreten... neé, hij zou zich wel boven

hem tillen en hem neersmakken in zijn vuil! Een brutale vreugdewaan kwam weer in hem tintelen, zóó dat hij al meende die in zijn oogen te voelen priemen naar den gaapkijkenden baas...

... Tot het plots weer kwam, de trap van het baasje naar zijn knechtschap, neerrameiend zijn onvaste idealisme, dat uit één gebaar, een blik, een geur, tot paradijzen verbloeien deed een simpel geboomte, en met één enkel gebaar verflardde zijn schoonheid weer naar 't schreiende twijfel-donker...

Zij bleef stil aan tafel zitten zonder opzien van haar krant en de baas dempte zijn geeuw met z'n hand en nikte hem naderbij te komen: «Kom is hier, je heb nou toch niks te doen zeg, en die meid het zoo'n pesbui, doe me effe 'n lol van je en poets jij effe onze schoene en schuier eve onze kleere af, ze hebbe nie noodig zoo mooi te glimme hoor je, maar we motte nog met permissie een fèssiète make» gijnde-die, «bij de mama van me echtgenoot, van me geliefde echtgenoot,» wees-ie met z'n grooten dikken hand naar haar zij, «en nou kanne we zoo niet gaan, want daar komme al die fijne lui van me echtgenoot 'r schlèp, jà dat mot me allemaal doen as me getrouwd is hoor je, denk d'r maar om as je je niet an 'n touwtje legge laat.»

'n Zachte, naar spijtig verwrongen schreien brekende draaiing was in hem losgewrikt bij 't huichelverzoek van den baas.

Zij had even opgekeken en met 't hoofd naar de tafel neergebogen zei ze: «Och, as-ie 't niet doen wil, zal ik 't wel effe doen.»

«Nie noodig» dadelijk nijdiger zei de baas «hij zal 't wel effe doen, hij het toch niks te doen, hij wil dat wel graag effe doen, niet? voor z'n meneer en voor z'n juffrouw, en anders doet ie 't maar òngraag».

Vaagdompig voelde hij zijn oogen van ingehouden haat en geslagenheid naar hem heen gaan; naar haar met een hevig verwijten om haar quasi ontwijken, toen ie zei:

«Welnee... 'k zal 't wel effe doen hoor, waar stane ze?»

«Vraag maar an Anne» zei de baas.

«Waar is die?» vroeg ie bedremmeld, om z'n hui-lende teleurstelling niet te doen hooren in z'n toon.

«In de keuke», zei ze opkijkend en lachend, tot-ie onwetend meeglimlachte: «wat docht je dan, onder de toon-bank? In de keuke zit ze en hier binne de kleere.»

«Goed», zei-ie met verstroefden lach en ging de kamer uit. Vermorzeld lag 't geluk in hem neer, toen-ie naar achter schuifelde om voor de kwaadgehumeurde meid de schoenen te gaan poetsen in z'n uitgaanskleeren. Weg-getrapt naar de keuken wist-ie zich daar weer, door hem en door haar weggetrapt, zijn knechtschap gebruikt voor 't in leven houden van hun leugen. Met een schrei-klit in zijn keel deed hij zijn werk, langzaam, zonder voortkomen en met tusschenpoozen van afkeer en aarzelen tot het uit de handen te smijten. Uit de kamer had-ie hun dure kleeren mee-genomen en toen-ie eindelijk klaar was met nagelkrabben aan de spatten en 't schuieren, met 't hoofd naar de gang gekeerd om de in kniesbui zwijgende meid zijn gezicht niet te doen opnemen, liep-ie haastig weg en om de kamerdeur zei ie: hij had schoenen en kleeren maar in de keuken gelaten.

«De schoene moet je me effe dadelijk angeve» zei de baas, zonder te weten waarom. Terug naar de keuken haalde hij 't eene paar schoenen en zette ze binnen voor hem neer.

«Prachtig» complimenteerde de baas «kijk daàr is vrouw, hoe jà knech kan schoene poesse».

«Jazeker» lachte ze zonder opzien «hij kan meer as brood ete». Maar hij zag haar niet aan en met 'n zwak goeienavond liep hij de deur uit naar huis.

Op zijn bed bonsde hij zich neer — een smartelijke onbeslotenheid verweerloos kreunde in hem om nu, moe en wrak bleef hij liggen in 't kamerdonker, zonder lust tot de daad van 't lichtje opsteken. Hij wist niet, wat was nu sterker in hem gebleven — z'n vernedering of z'n begeeren, was zij nog te bereiken dan? of had ze hem al weer weggeduwd... Of was het alles waan geweest straks en al dien tijd — waan van enkele uren en zou er heel niets tusschen hen zijn? Moest ie zoo weer terugtuimelen in zijn martelende leegte? En blijven lachen om de liegende saamgang van hun twee vreemde levens, die daar voor hem brutaal huichelgebaarden dicht langs zijn snakkend en snikkend verlangen? o, dat gansche negeeren nu weer van zijn heele zijn daar straks, van zijn groote prachtigwijde willen naar haar bijzijn, naar 't willen geven van àl de heerlijke liefde die in 'm te wachten hield... Dat nu weer ineens niet naar hem omzien; was ie niet in 'r huis geslopen om 'r even met bevende handen te beroeren, z'n stem even tot 'r te doen zingen in liefste intonatie, 't stille geheim van z'n heele geven er in neer te leggen?

Zou 't dan altijd zoo blijven: 's avonds laat met z'n moeë lijf naar z'n krot te mogen gaan, zich neer te moeten rengelen op z'n harde bed om voor 't jagende werk morgen weer frisch te lijken, terwijl zij de gelogen liefdenacht leving, hem de pracht van 'r lijf liefdeloos zou doen ver-slurpen? Heetschokkend behuilde ie z'n kussen, temper-wrijvend met de handen langs z'n bonzende hoofd; als 'n kind dat om speelgoed dwingt, wist ie zich plots weer vernedering en woede vergeten en te snikken, te snikken naar de weelde van één enkele nacht te mogen slapen in haar armen. Zou 't nooit, nòoit dan zijn, dat ze 'm ook met mond en handenzacht lief-koozen ging, nou ie toch gedacht had, dat ze op 'm lette, dat ie iets moois was gaan beteekenen in 'r vertreiterde leven? Bij Sam mocht ie den nacht verbrengen, hier op 't lichtlooze kamertje, bij Sam, die straks naar boven zou stommelen, als gisteravond en eergisteravond, om zich moe als hij, neer te smijten en ronkend in te slapen tot den te vroegen dag. 's Avonds zond ze hem naar huis, als ie in den middag lieve woordjes en lachjes van 'r gekregen had — hij wou zich 't niet indenken — hoe ze bij elkaar kwamen om den grooten liefdeleugen te doen daarginds waar de menschen ze vonden te hooren bij elkaar. Ja, zij zei hem wel haar minachting voor dien man, maar zijn armen mocht die toch om haar leggen en z'n vreemde mond mocht haar kussen ontvangen, elke kus gestolen van zijn begeerbevende lippen... als hij kwam om haar oogen mocht ie haar schoenen en de zijnen poetsen... nee! — nee! — alles was dan gelogen van 'r... laf coquetteeren... hij zou niet weer intiem met 'r zijn... Als 'n troostgebaar wees 't in zijn marteling: hij

zou niet met zich spotten laten; en ze zou zien hoe ze hem weer terug deê gaan naar 't bruuweweg genieten, nemen wat z'n recht was en bereikbaar... Daar waren immers kameraden die eerlijker waren dan zij en bij wie hij 't geluk, hoe anders ook, tastend bezitten kon — 't geluk, dat-ie zich hier maar spotlachend zag voorgehouden, om 'm te pijnigen met den trap, als-ie toe wou grijpen. Hoog en trots zou-ie zich keeren en weer omvatten wat 'm gewoon-effener zou doen zijn voor 't arbeiden en bewegen met wie om hem waren...

En met 'n hard afmakend voornemen, als met stuggrimmigen driftnik van z'n gedachten, om terug te gaan naar z'n makkers, en dat voornemen al gauw tevreden en blijer door 't herinneren van z'n vorig genieten, wierp-ie z'n zware zenuwmoeë wezen in den koortsigen slaap.

Ja, hij zou zich nieuwe rust gaan geven. Moeilijk, met veel gescharrel weken en weken, had-ie z'n leening afbetaald aan Sam. Telkens waren nieuwe kleeven noodig en meer dan eenmaal durfde hij van den baas niet bij te leenen, sinds die eens, toen-ie op Vrijdag bij uitbetaling niets af mocht houden, dralend gezegd had, dat-ie 'n tweede keer dat weigeren zou. «Begin je nou al te scharrele?» had-ie gevraagd, «as je nou maar asjeblief de volgende week geregeld begint af te betale!»

«Nou baas, da's goed», had-ie teruggehakkeld, niet voorbereid op zoo opene grofheid in diens tegenwerken, «maar nou hindert 't toch niks, 'k kan 't vanmiddag echt niet misse.»

«Dat weet 'k wel», zei de baas «dat 't nou niet hindert, maar 'k zeg je 't nou maar.»

«U zal 't toch wel krijge» probeerde-ie 't nog, geslagen lachend, te vergoelijken.

«Zal wel waar weze» gaf de baas toe met overduidelijke gebaren: «maar hoor nou 's toe,» lei-ie uit, «jullie denke wel altijd om je zelf, maar jullie denke om òns niet, verbeel je nou eris, je zal van me weggaan

kan toch makkelijk gebeure niewaar? kan makkelijk gebeure, nou, kijk toè, dan zit ik toch maar met vièr en 'n hálve gulde an me bròek, niet?»

Angstig had-ie teruggelachen: «ja, da's wel waar... nou, as u 't af wil houe... dan zal 'k me nou wel rède zie, da's 't woord niet...»

«Nee nie noodig», had de baas, om royaal en goed te lijken, toen afgewezen: «voor eenmaal zal me dat nou me zorreg zijn, 'k zal je nou niet dwinge, zoo beroerd verlang ik nou niet tege je te weze, maar 'k wil maar effe angeve, hoe 'n gammer as je ben, en hoe ver as je doordenk, nou?»

«Ja 't is wel waar,» had Moos dan toegegeven, met 'n knik van pijn-gelogen toejuichen, die den baas den goochemen zet nog eens herhalen deê.

En weer, toen 't afbetaald was, terwijl-ie kameraden wachten liet op geld voor uitgaan geleend, had-ie nieuw gevraagd van den baas voor schoenen, dàn voor witte jassen en broek; 't werk in stad en op de slachtplaats vervrat zoo gauw z'n kleeren en àl bleef hij leenen, tot hem 't geld verdeelen àl lastiger en pijnlijker te plagen begon; op Zaterdag kon-ie niet meer uitgaan, omdat-ie de beste kleeren bij gebrek in 't vuile werk had aangetrokken.

Na lang aarzelen had-ie eenmaal 'n ouwe broek en 'n paar schoenen aangenomen van den baas, die liet ze maar verslingeren en hij had blaren aan z'n voeten.

Maar honderdmaal had-ie 't hooren herhalen; wat pasten hem die broek en die schoene goed. «Zal ik sterreve,» — zei de baas: «jij kan ze best afdrage, nou zeg, je mot me

niet voor kwalijk neme, maar 't was noodig, wat? of niet?»
En hij zei van: ja baas.

En weer 'n anderen dag: «Hoe voel je je nou wel in je baas z'n kleere? toch maar makkelijk hè, as je d'r maar zoo in kan schiete, jij draag op die manier niks as kefèksie hè? hihi!... verdomme, 'k wou da'k 'r ook zoo makkelijk an kon komme zonder 'n cent koste», en tegen hâar met 'n spotknipoogje van — die benne in de zevende hemel met 'n ouwe broek — «nou jullie hebbe 't werachtigesgod nog zoo schlemielig niet, dat binne van die voordeeltjes die jullie krije allemaal op jullie beurt.»

Daarnà had hij telkens geweigerd. En 't bestaan werd hem er moeilijker door, wijl-ie, ook in de korte rusttijden, zich nu door kleeengebrek nergens durfde vertoonen. Hij schaamde zich ook voor hâar dan weer, als z'n schoenen gaapten en zij zijn kousen daar d'oor kon zien, en dieper trok 't hem omlaag, en zijn gedachten hielp 't verkleinen tot het tijdvrage, hinderende centenverdeelen.

Maar den aalmoes van haar hulp wou hij niet nemen. Zij sprak hem bij oogenblikken nog wel lieflachend toe, maar al was ondanks z'n ander genieten, nog veel van z'n wijding altijd weer in hem opgezongen, hij wou haar, door 't ontvangen van haar kleerstukken, niet opmerken doen zijn sjofelheid; hij dacht die wel telkens voor haar verborgen te kunnen houden, nu de baas in haar bijzijn niet meer sarrend pochen kon op z'n gulheid. En nu 't leven rustiger werd, vond hij 't goed voor zich uit te maken: wat zij van hem dacht, wist hij nog niet; in de dompiger denkloozere dagen was naar haar zijn begeeren minder

pijnendheftig geworden; maar even, heel even nog altijd bleef hij haar doen bespieden — en den ganschen leugen kòn hij en wou hij nog niet gelooven . . .

En hij sjokte voort van Vrijdag tot Vrijdag, z'n loon ontvangend geteld aan kleingeld in z'n handen, en elken vrijen dag vroeg 'n andere kameraad om afbetaling van voorgesloten geld, zoodat-ie al enkele malen z'n kamerjuffrouw moest laten wachten en dan dubbel betalen.

Maar door zijn handen rolde iederen dag het geld van zijn baas; het gleed door zijn vingers, het rinkelde in zijn zak, het zwierf om hem heen, op de toonbank, op den grond, op 't hakblok, het bleef liggen op 't marmerblaadje van 't kantoortje, het was overal te grijpen, het kleefde aan 't vuile vet van zijn handen. De baas, wantrouwend maar slordig, liet het zwerven, controleerde slecht, vergat hem te vragen naar geld dat ontvangen was, briefjes te noteeren, waarmee hij uitging, bedankte niet als hij eerlijk terugbracht.

Toch bleef hij sterk, maanden, hij wist, dit zou 't laatste zijn. Hij deed 't nooit... nee!... nee!... al zou-ie verrèkke, al liete ze 'm met hande vol alleen... hij zou volhoue — as-ie dàt deé, was-ie naar de bliksem... dat deé-ie niet, dat had-ie nòoit gedaan . . .

En hij dacht na over de voorbije jaren en herinnerde zich de kwartjes, die Joopie hem wel gaf van de winst. Niks toch, niks... dat was niks... neé... kom... flauwe kul... en dàn... dat was voorbij... dat was gewèest... al was 't niet zuiver an de graat... hij dacht er nou niet an... hij moest sterker blijve dan de andere — hoe liepen ze d'r

niet in?... iedere dag?... hoe was 't mogelijk hoe ging 't altijd maar goed?...

Een morgen had-ie met de jongens geloopt toen hadden ze 't er over — over 't gappen. D'r waren er zoo'n boel die gapten. — Brampie zei: Ze gappen allemaal!

«En gappe de bazè dan niet?» had Joopie gevraagd. «En as jou baas je nou geregeld onder 't wich vleesch laat wegbrenge, of as je liege mot tege de grossiers, elleke voet vleesch raàk!»

«Nou,» zei Levie «dat mot je niet rekene, want de grossiers die rekene daar weer op; ènkel maar de vraag wie 't éerst gegap het, maar zal ik je nou eris wat vertèlle, de baze èn de knechte, die gappe allemaal, de baze die gappe 'n boèl en de knechte die gappe 'n bèetje!»

En Levie had hem gevraagd: «Zeg, Moos, kom is hier: waar gap jij nou van, van de wins of van de keère.» — — En ze hadden allemaal gelachen.

En Levie, met wie-ie al maanden weer goed was, zei: «Misschien wel allebei, ik mot je zegge; ik kom d'r rond vooruit, ik gap van allebei 'n beetje, ziè, dan loopt 't 't mins in de gâte!»

En ze hadden wèer gelachen.

Brampie, vertrouwelijk, kwam naar hem toe en fluisterde achter z'n hand: «Neé, bedonder me nou niet, van de wins of van de keère, of van 't vèt of van de mager, dat dòndert niet, maar je waarheid, maak jij nou werachtig as gòd nooit eris zoo'n heel klein foegelarijtje? zeg!»

«Verdòmd kèrel, gelòof me nou!»

Toen zag Brampie hem zijlings- onderzoekend aan en trok z'n schouders op: «Maar godverdomme kerèl, hoe plooi je n'et dan in godskristenaam, kom hier» en hij telde op z'n vingers: «je kleère, je slaapgèld, je gèwwrecente, je schoéne — mag 'k bij òns toch wel apàrt rekene, wat? — dàn je duizend jassies in 'n jaar, en dàn nog zoo eris je khleine versnaperingetjes... as jij d'r van komme kàn...»

«Noù» redeneerde Levie overtuigend «och in èmmes zit-ie ook altijd in de schwindel, ògh, 'n miràkel, op zoo'n manier weet je ook niet, waar je zik rèngele of smijte zal, en as je nou heèlemaàl 'n paar kwartjes of 'n gulde meér verdient in de weèk, ka-je d'r dan nòg rond van kòmme? ògh, èer verseilt eppes, 't binne àllemaal bèste, goèie bravè bazè die we hebbe, maar we mótte maar verstandige weze, en maar hope, dadde ze op 'n goeie dag sàme de kòuwe kòors krijge!»

«Wat geeft dat nou allemaal», zei Brampie, «bedien jij je d'r nou vàn, as ze de kouwe koòrs krijge, ògh! wat zeg jij nou Moos, gap jij maar niet hoor jonge, hè-je oòk geen kans, dat je nog is an-e-Sjabbes met 'n fetsoenlijk stukkje kleère wèl op de straat ken kòmme, ha, ha! nee, kom nou eris hier, zal ik je eris 'n goeie raàd gevè, as mijn baas mijn 'n gulde door de neus ken hàle dan doet-ie 't, verstà je? Maar elleke keer as-tie 't nou probeert, en 't lukt 'm niet, dan denk ik: wacht sodemieter, dat kost je d'r twée, en wat meen je? as ik zeg: 't gebeùrt, dan gebeùrt et, maar wat ik je nou rade woù: as je nou eris zoo'n voordeeltje hèt, dan mot je d'r zuinig op weze, en dan bewaar je al die voòrdeeltjes bij mekàar —

en sprèek me dàn eris làter, met betere kleêre an je lijf as nou!»

En ze waren van hem wèggegaan, lachend...

Hij dée 't niet, dacht-ie, al was 't nòg zoo erreg, mán... nog èens zoo erreg... maar 't was nou anders oòk al erreg, de vraàg of 't ooit erreger zou worre... Jezis Christis, ze sprake d'r allemaal schande van, geen stùkkie kleêre, geen stûkkie kleêre an z'n lijf... op sjabbese-middag bòve op 't kamertje met z'n door-de-dagsche kleêre an... en geen straat op durreve gàan... wat ware 't grap-pemakers die lui — wèl gemeèn, zie-je... maar ze kenne 't toch maar verdomd leùk zegge.

* * *

Toen kwam de eerste maal, dat hij tot stelen kwam.

Het was enkele weken later, dat hij uitgezonden werd om vlug een stuk gereedschap te halen voor den winkel: een mes dat hoognoodig was.

Het waren drukke dagen. De baas gaf hem een rijksdaalder mee en met gehuicheld vertrouwen, wijl-ie 'm hoognoodig had in de drukte, zei hij: «Kom is hier, Moos, hier is 'n riks, ga maar gauw heen en zie maar wat 't kòs, hoor je, maar breng asjeblief 'n goed stukkje mès mee, geef liever 'n kwartje meer, en breng wat goeds, gauw nou maar.»

«Gòed baas» zei-ie, en hij ging heen.

Het mes kostte twee gulden; hij hield twee kwartjes òver. Toen hij binnenkwam, riep de baas hem van vèr

al toe: «Godverdomme, je ben weer aardig lang uitgebléve... an 't uitsnije, vooruit! leg niet te sodemietere, kom, de mensche staan te wachte, voor te slàpe ken ik er wel duizend krije!»

«Ik slaap niet baas, ik kàn toch niet gauwer as gauw.»

«Och gòdverdomme, leg toch niet te ouwe hoèòere, maak vooòort, ogh! hellep de mensche, wat doen ik met je smoessies, anders ka-je voor mijn part opdondere; zéve uur uit te blijve voor 'n boodschappie, dat 'k op me sloffies doen kan in 'n kwartier... maar je stinktvan luiigheid, jij...»

Hij sprak niet verder tegen en ging aan 't werk, scheurend, priemend, hakkend, zegend in de glijdende brokken vleesch, tot 't zweet van inspanning en schaamte op z'n voorhoofd stond, onder 't lawaaierig gevraag, gezoek, aangemerkt van de lastige vrouwtjes. En de heele dag in enkel drukte ging voorbij, zonder dat de baas 't mes zelfs te zièn vroeg.

's Avonds werd er niet over gesproken en hij had nog de twee kwartjes in zijn zak. En toen de baas vergat, bleef vergeten, begon hij 't idéé al prettig te vinden, ze bij zich te dragen en de kans te hebben ze te kunnen houden. Het was al zoovaak hem gebeurd zoo en als hij dan eerlijk overgaf, de baas zich eensklaps óók herinnerde, werd hem het geld uit de handen gegrepen zonder glimp van vriendelijke dankbaarheid. Nu deed hij het niet. Hij wou 't eens anders probeeren. Wachten tot de baas 't zou vragen. Maar hij begreep dat dat niet gebeuren zou. Toch drong hij 't zich zoo op aan z'n verbeelding, en bepraatte zich ermee. Maar toen weer een dag verlopen was, werd hij angstig, dat de baas 't werkelijk zich herinneren zou. Dan zou-ie vragen:

«Waarom hè-jij me dat niet eerder gegéve, mot ik d'r om vràge?»

Maar zijn angst week niet, toen-ie bedacht dat de baas dat oók zou vragen, als-ie 't hem nu uit eigen beweging zou geven. En voorzichtig hield hij het nieuwe mes in 't oog nu, lei het telkens weg en wèg, als-ie bang was dat de baas 't zou ópmerken, bleef-ie 't aldoor zelf gebruiken.. En hij begon zich in te denken, wat-ie zeggen zou, als 't licht toch ter sprake zou komen. Dan weer nam hij zich voor, 't vergeten te heeten en 't tòch maar gauw af te dragen. Maar toen de baas bleef zwijgen, nòg een dàg, en nòg een, er waren zóoveel messen in den winkel — besloot-ie, als er gevraagd zou worden tòch maar te laten voorkomen, dat-ie geen geld teruggekregen had. Hij leefde het oogenblik àl helderder vooruit; de baas, in bekijking van 't mes, en vràgend wat 't gekost had. En dan hij: nèt wat u me gegéve het, baas...

Zoo gebeurde het. Den volgenden dag zag de baas hem er mee bezig: «O, jà, kom is hier, snijdt 't goed, zeg?» vroeg-ie plots.

«Wat bedoèl u?» beefde hij even uit «ò 't mes?» en vooroverbuigend over 't vleesch: «noù, 'n fijn messie,» en hij maakte even quasi gauw af, om 't de baas dan even over te reiken: «zeker al wel geprobeerd, hè?»

«Neé, 'k heb 't nog niet gezien, lijkt wel 'n goed stukkie wèrrek, wat het 't ook is weer gekòs?»

«'n Rijksdaalder ommers,» zei-ie, alsof 't al eens besproken was «u heb me toch ommers een rijksdaalder meégegéve?»

De baas begon te lachen. «Godomme, zeg, je ben nèt 'n kind. En as ik je nou 'n tientje meégegeve had? hàdt je d'r zeker een van 'n tientje meegebròch, niet? há, há!»

Een angstige benauwenis gleed van hem weg, en met moeite z'n blijdschap verbergend, zei-ie, met even weer opgeheven hoofd, schunnig glimlachend:

«Nou, nou baas, gekheid, zóo stom ben 'k nou niet.»

«Nou ja» zei de baas «daarom niet, 't is niet te duur, 't is 'n goed messie, 'n zorg, 'k heb altijd maar liever, dat je 'n rijksdaalder betaalt voor wat goeds, dan twee rijksdaalders voor wat slèchs, hi hi!» en hij grinnekte om z'n gijntje.

Toen lachte Moos ook maar even, al vond-ie 't flauw. Maar alles om hem heen werd hem eensklaps zoo gezellig, zoo warmpjes-intiem, zoo alsof alle kwaad maar liefjes gegeven werd, de lach van den baas scheen hem plots zoo wèl gemeend, zoo innig vertrouwelijk, dat hij alles voor hem gedaan zou hebben, wat gevraagd werd. Hij vergat, dat hij het geld gestòlen had, het was of het hem met een gullen lach gegeven was. Het was hem, of de baas het wist, dat-ie ze had achtergehouden en nu maar uit louter liefde de leelijke dingen overglippte. En het werd hem àl blijdschap en warmte toen de baas zei:

«Kom is hier, hè-jij Blitz bediend vanmòrre?»

«Ja, baas.»

«Twee pond het-ie gekrége, niet?»

«Ja, twee pond lappies toch? en 'n stukkie vet van 'n hallef pond.»

«Kom is hier zeg, je het 'r toch zeker niet te ruim gewòge, hè? je weet wel, dat stuk pès, die

betaalt met alle geweld 'n halleve stuiver minder.»

«Nou», lachte hij terug, «of dàt 'n stuk pèst is, baas, ik geloof ook, dat ze aardig de broek an het thuis.»

«Méén je 't? Ja hé? 'n spektakelmaakster, niet?»

En schoon hij er niets van wist: «Nou, asjeblief, 'k geloof verdòmd, alle dage ruzie thuis en met de bure om de minuut overhòop.»

«Hi, hi, hi! as je d'r maar niet te ruim gewòge het, zeg! je het toch wel de halleve stuiver d'r weer uitgehaald, niet?»

«Nou!» loog-ie, «kan u begrijpe! ik gelòof, as ze 't goed gaat óverwege, verdomd! dan het ze wel 'n pond min 'n ons bij mekaar!»

Het deed hem goed en blij aan, toen ze samen lachten.

«Dan is 't in orde!» zei de baas, «as je maar altijd zorregt, hi, hi, dadde ze voorál en voorál niet meer dan tachtig percent krijgje, anders verwèn je ze, is 't waar of niet?»

«Nou, daar heb u wel gelijk mee!... as me ze de vinger géeft, dan neme ze de beide hande.»

«Ha, ha!» lachte de baas opeens, en z'n kleine oogjes werden begraven tusschen 't glimmend gebòl van z'n wangen... «Kom is hier! kijk daár is evé op straat, die meid... ze gappe zóó, zal ik sterreve de sinesappels uit d'r mànd, godverdomme, kijk toe, en wat 'n stuk ete, jesis! ze mot werachtig hièr weze, da's de meid van Izaks niet?... «dag juffie...»

«Goeie morrege,» zei hijgend 't meisje en zette de mand met appelen op de toonbank.

Het was een knappe, frissche, blonde meid, met hagelwit van schort en mutsjesplooiën bij 't heldere blokjesblauw van 'r krakende jurk.

Kuchend van z'n nog ná-kittelende lachschudding, slurpte de baas met z'n kleine, gnepige beestenoogjes de rozige frisschheid van haar wangen en met 'n bliksemend langsglijden van 'r gestalte: «Hi hi hi, juffie, kom is hier, binne ze d'r an gekomme bij je? hà hà, kan 'k me best begrije!»

Toen draaide hij gauw zijn snorren op voor 't gespiegel in de deurruit.

Moos, nog altijd in herinneren van de nu zékere twee kwartjes, lachte, schuchter onderzoekend 't gezicht van 't eenvoudige meisje, dat strak bleef, en iets in zijn wezen was er toen wel, dat den baas een vuile vent vond.

«Wat mot je hebbe?» probeerde de baas nog eens: «hè? hè? zeg, Mina, wat mot je hebbe?» En hij gnuiflachte vet tegen Moos, die nu toch voelde mee te moeten lachen.

«Wil u zoo gauw mogelijk vleesch late bezorrege?» vroeg ze, strak-boos, maar rustig en van z'n vuilheid niet gediend, met 'r vingers nijdig 't marmer van de toonbank betrommelend.

«'k Zal lekker voor je zorrege hoor juf», zei de baas.

«Asjeblief dan» bleef ze geplaagd antwoorden.

«Denk d'r om Moos.»

«Ja baas.»

«Goeiendag,» zei 't meisje en in 't voorbijgaan tikte haar de baas tegen de ronde kin, tot ze woedend terugtrok.

«Smous!» — Met 'n kletterslag wierp ze de deur dicht, tot de glazen rammelden.

«Wat is die d'r vreemd van?» lachspotte de baas, «ogh? wat zeg jij daarvan, wat 'n stuk serpent.»

«Hi hi,» lachte Moos z'n tevredenstellend grinnikje, en hij wist wel voort te gaan nu met 't glippen laten van iets, dat-ie ondanks z'n uitgaan lang in zich bewaard had.

«Weet je wat het die d'r meneer gedaan?» zei de baas, in z'n praatbui.

«Nog niet.»

«Die het is z'n vrouw 'n gât in d'r hoof geslâge, jà verdomd hoor, toen ze 'm getroffe het met de meid... ja, niet dië meid, 'n ànder, 'n vorige.»

«Is 't tòch waar?» zei Moos «het die 't dan met de meid gehoue?»

«Nou, dat is me wat 'n patser, godverdomme, ze hebbe 'm wel meer as vier, vijf maal 's nachs bezòpe thuis gebrach bij z'n vrouw en verscheie male getroffe met de meid, maar nou voor 'n hallef jaar zoowat geléje, het zij 'm zellef gesnàp, en toen het ze zoo'n hijbel gemaak, dat-ie 'r met de hak van z'n schoen, hi hi! ja verdomd, 'n gat in 'r hoof het geslage!»

«Godomme, nou, dat is me wât, «zei hij met vage vergelijkingen in z'n hoofd, terwijl-ie de baas van terzij aanzag : «en is 'r geen pelitie an te pas gekomme?»

«Nou, eerst wèl, omdat ze op 't laàts op straat stonde te schreeuwe, maar òch man en vrouw, mesjoggaàs... ka je toch wel begrijpe, wordt ommers toch weer bijgelegd, d'r valt ovèral welleris wat vóor in 'n huishouwing.»

«Och ja... da's ook waar.»

En hij voelde hoe hij nu niet de macht meer had hem te sàrren, te tràppen met de verwijtende toespelingen, die hij zich zoo dikwijls in walging had voorgenomen.

«Nou, maak maar gauw as je wegkòmp.... kom is hier, hè-je geen àndre pet as dat vòd? Zit godomme heelemaal geen klèp meer an... ga is de juffrouw vràge, of ze nog niet een van mijn voor je het... of durref je niet?»

«Waarvoor zou 'k bang weze baas?»

«Of je wel durref vràge... nou? ha, ha!»

«God jawel hoor,» zei-ie, nog even dralend met binnengaan.

«Of,» lachte de baas, schuddend met z'n handen in z'n broekzakken: «of be-je te grootsch om 't an te néme.»

«Nou baàs», loog-ie «god, òok niet hoor.»

«Nou, ga dan vràge... 'k geloof, d'r is nog 'n heele goeie....» maar toen hij de gangdeur losmaakte: «Of godomme, neé... die het Roos laats verscheurd, hi hi! neé, neé, 'k heb gedàch... maar die is 'r niet meer, nou, niks an te doen, mot je maar in godsnaam een koópe, je ken werachtig as gód zoo niet voor schandaal bij de klante komme!»

«Ja, baas... hè!... hij ziet 'r wel erreg uit.»

«Hè-je nog cénte? of mot 'k je leéne?»

Toen zei hij, zich verbeeldend, rood te worden:

«Nou baas... hi, hi... 'k geloof, da 'k nog wel zoo-veel heb.»

«Nou, vooruit dan maar, maak as je gauw weerom bén, hoor je, je mot nog na de slachtplaats en nog met 'n paar briefies uit, en van avet mot je in gosnaam 'n uur làter

blijve, zeg, want die twee lende mótte nog uitgebeend worre, vooral.»

«Jja, baas», slikte hij z'n zwakke verweer-willen in.

En hij werkte tot diep in den nacht. Maar van de twee kwartjes van 't mes kocht hij zich een nieuwe pet. Even dacht-ie ze aan een van de jongens in mindering te geven ... maar wat zou 't helpen ... en hij kon toch zoo niet voor schandaal bij de klante komme?»

Toen is iets zwarts over hem gekomen, langzaam aan, iets zwaarsombers, dat hem omkringde in dompige benauwenis, waarin hij als in weeë overzadiging voortsloenterde door de dagen. Het was of iedere dag hem een nieuwe tip was van aanwikkelen sluierszwart, dat zich rouwend plooid om grommender bestaan. Het was of zijn verleden werd afgesloten voor zijn verbeeldingsoogen, zoodat hij niet anders zien kon dan de dingen daadlijk rondom hem.

Dat was het abattoir, waar nog gedempt geschrei was van stervende dieren — in 't weggulpend leven gleden zijn voeten nog uit — en elken dag was er nieuw rumoer van hijschen en kettinggerinkel, messengeschraap en bonsgetuimel van beestenlijven, in weezoete lucht van water en bloed warmdruipend; en de gijnlachende slagersleventjes wurmkrioelden er wel voort, maar walg en droefenis en geweldig verzet waren uit hem geweken en hij deed er elken dag zijn werk, lachend en pratend en rondsloffend de gebouwen, al 't aparte verspoeld in de dromming van 't klein-gewoone.

De weg naar huis was de afstand tusschen werk en werk: als buiten de stad partijen van groen en van water en verte

zich te wijden kwamen, zoo vaak een laching van troost, een herleving van wereldmooi, dan dacht hij: zie zoo, daar hebbe we nou de Zeeburregerdijk al weer; en bloemen of boomen die waren daar niet, en er was geen luchtblauw en geen zon, het waren doode dingen nu, zelfde dingen van elken dag.

De stàd was er... met dondergeratel van karren over stratenhard, met koppen-neigende paarden en schreeuwende koetsiers... die joègen je uit de weg: vort! en hoi!... de paardenbekken stieten tegen zijn mand; de stad met 't koortsig-trillend menschengeleef, dat rumoerde àl wijer en heviger elken dag, op de straten en in de steeggangen en op de breedopen pleinen was het een bonzend polsbeweeg van drifthaast naar het Einde. Het schoot hem wel spotglimlachend te binnen: hadde ze zoo'n haast om dood te komme allemaal? Hadde ze 't dan aliemaal zooveel drukker dan hij? wat hadde ze dan zoo roezig te zijn? Had hij soms niks te doen? Zooveel uit mekaar te houe met al die soorte bestellinge in z'n mand, àl dat vèt en dat vleesch en die beene... of hij soms geen zorreg an z'n kop had; zooveel beene voor Jàn, en 'n mager stukkje voor Pièt, en mevrouw Pots een hallef pond gehak en as 't niet genog gekruid was wéerom... en juffrouw Parrech die kon geen randje vet gebruike, en hier weer 'n biefstuk van 'n kilo, en wat is-ie licht, gooi eris effe op de schaal achter... en strakkies weer 'n nieuw vrachie ogh! die hadde allemaal zoo'n haast... meneere met gouwe kettinge en bruine schoentjes, waarvoor haddie die haast? zeker om naar de vrouwe te komme, haha! haha! en uitgevrouwd... óók in een kisse, en heelemaàl

niet gevrouwd, óók in een kissie... haha! moè, doodmoe werd ie van die krankzinnige stad, 't lawaai, de herrie om niks... karregeratel om niks... geschreeuw achter de wàges om niks... ruzie op de strate, voor niks... allemaal meneertjes en juffrouwtjes en politieagentjes, voor niks... en weer lui die 'r tege schèlde ginge, óók voor niks... n' heele wereld die zich de sappel maakte, waarvoor? klage dede ze, de mensche, klage hoorde-ie ze, opvrete deeë ze mekaar van de honger.... 'n wonder as je ze nog niet gauw met mekaars oore of neuze tussche de tande zou zien loope! haha! haha! wat 'n mesjoggene wereld leek 't 'm... en dat-ie 'r over dènke kon, was óók gekkewerrek... wat ging 't hèm aan? haha!... zijn brute negatie kwam in hem te saterlachen door 't stadsgegrom en alle menschen zag hij spottend aan — —

Dan was er in zijn leven de winkel, de toonbank, en 't kantoortje, vleesch en vet en lastige klanten. — De baas die 'm treiterde, met allemaal gouen ringen aan z'n dikke vingers en 'n vetbuik met vetwangen, met altijd opgestreken snorren die borstelden uit z'n glimmende kop en flauw liefloos wazende, of gnuifgiechelende kleine grijze oogjes. — De baas, waar-ie de pèst aan had, de baas waar-ie vriendelijk tegen was, de baas, waar-ie mee lachte om vuiligheden. Toch 'n goeie kerel soms.... makkelijk, dat-ie 'm niks verder gevraagd had over dat mès — jà jà makkelijk en lekker.... twee kwartjes verdiend, 'n nieuwe pèt... was noodig geweest mèn... allemaal gewone dinge... had-ie geen cente om 'n nieuwe pet te koope... liep voor schandaal — had de baas 't niet zelf gezegd? — wou-ie niet

lééne — wat-ie leende moest-ie betalen — was 't zóo gekomme, wat gebeurt, mót gebeure, daar was niet over te redeneere hihi... hij was 'n slagersknecht, 'n ander was weer wat anders, die beleefde dan weer andere dinge. Z'n baas, die was 'n baàs, 'n baas met cènte, die ging uit, die kwam overal man, in de duurste huizè, hij kon 't doen, hij lachte ze allemaal uit en hij dee 't... de jonges hadde 't erover... lietè ze 't 'm dan afneme hè? Ken-je niks an doen, mensche met geld doen wat ze wille... al ging je op je kop staan.....

Rosje met mamma...

Dat was het eenige nog licht-zangerig geblevene, maar dat zoo moeilijk te bereiken was. De baas was er immers en het wèrk...

Als Rosje spelen wou, hem knuffelen met kleinmollige pootjes, en ernstig vrijen met vochtige kusjes op z'n wang in 't^o bijzijn van den baas, dan durfde hij niet. Dan stond-ie ook zoo te kijken, de baas, dan zag-ie àl maar toe, of-ie ook soms weerom kuste... godogòd, of dat nou zoo erreg was, als-ie dat nou 's deed... maar dan bleef-ie àl maar staan, en zocht wat, zocht wat, een boodschappie voor 't kind, iets voor hèm, iets anders, om Rosje van hem weg te krijgen, er was altijd werk genoeg.

Dan was het, of zij van hem weggetrokken werd, wat zoo pijn deed toch wèl... En dat ze 't nou ook nog niet begreep, dat kind, dat ze nou maar aldoor aan 't kussen en babbelen bleef, dat ze 't nou niet snapte, dat pappa 't toch niet hèbben wou, god! wat vreeselijk... hij kon 'r toch niet wegschoppen! — —

«Toe Roos, toe poppie, meid, là me nou gaan, hé? Ik mot nou an 't werrek».

Dan kwam de baas er schielijk tusschen :

«'k Zou dènke, dat 't tijd wordt, wat?»

«Nou, of 't tijd werd,» dacht-ie, hij had wel minstens vijf minute daar met 'r staan babbele, wat waar is, is waar...

En ze liep huilend weg.

Hij niet, hij hilde niet.

Zij, mamma, was er...

De vrouw van den baàs.

Van de baas, waar ze niet van hield.

Maar waar ze de vrouw van was.

Als, na zijn eerste diefstal, zijn véle uitgaan, iets, waar hij weer schuchter omheensloop, iets heerlijk-moois, dat hem niet toèkwàm..... Zij, een vrouw, een mooie vrouw, de grond te hard waar ze opliep — mooi als ze lachte, mooier als ze schreide... maar een vrouw, de vrouw van den baas...

Hij — een slagersknecht, een slagersknecht nù, die uitging, naar een kast sjokte, of meiden ansiste op straat; een slagersknecht met de volle kost en 'n rijksdaalder in de week, waar 'n daalder slaapgeld afging, behalve de kwartjes van de afbetaling. — Een slagersknecht... die... gapte... eenmaal of honderdmaal... was precies 't zelfde, flauwe kul... ze gapten allemaal... hij gapte — nou, nou... wat anders, wat anders... en of ze alleris vrindelik was... hij was en bleef 'n slagersknecht.

.

Zij — geloofde nog in zijn droeve vereenzaming.

En waar zij hem zag, nu eenmaal gedacht als iets moois, iets dat groot-alleen stond in de brallende wenteling van levensvuil rondom, iets van eenvoudige kracht, om rein te zijn in diep-wegschuilende kinderlijkheid, die zij enkele malen gezien had; waar zij hem zag alle dagen, met haar kortelijk oplevende phantasie hem beeldend tot iets aparts, tot iets stil-gekomen lichts in haar leven, werd hij even een groote attractie voor haar; en zijn doffe moeheid, de allengs aanwarende versimpeling van zijn verbeelding, werd haar een mysterie, dat heviger prikkelde tot inniger vertrouwelijkheid. Zoo lachte zij hem toe, in de korte oogenblikken van hun samenzijn; zij verweekte haar stem tot meerdere teederheid, zij voelde dat zij hem aanhaalde...

En zijn jeugd, de frischheid nog van zijn jonge wezen, het dons van zijn snor, het zuivere rood van zijn kleine lippen, alles mooier en frisscher gedacht nog door de gewaande wilskracht van zijn onthouding, die pijnden haar telkens en telkens tot dichter nadering. Tot zij 't zich niet bekennen wilde eerst uit preutschheid, maar, maar... hem welis kussen wou, kussen, hem zachte lieve woordjes zeggen, hem toelachen als 'n kindje, hem wiegen in haar armen, hem geven àl wat hij vragen zou, alles... god! haar mond en haar oogen en haar hàar... haar heele mooie lijf... tot ze hem overstelpen zou met weelde, tot zijn stille oogen zouden lachen... tot hij òp zou leven... zoo'n mallert, die zich nooit wou laten helpen... zoo'n stille jongen, maar goed, maar zàchjes, maar lièf en stèrk....

Dien avond had-ie met de jongens afgesproken uit te gaan. Maar 's middags in den winkel, schoon hij nooit met z'n broers briefwisseling gehouden had, ontving hij een briefkaart van Joopie, die hem herinneren kwam aan den jaartijd van z'n vader: de verjaring van diens sterfdag. Nooit had-ie Kaddiesch gezegd in dien tijd, door niemand was er over gesproken en hij had er niet aan gedacht, ervoor naar de kerk te gaan.

Onverwacht, werd hem daar 't berichtje van buiten een schrijnend verwijt. Het was plots even de aanraking van àl wat dof-zwijgend in hem neerlei, allengs in hem te versterven scheen en een schokking bewoog in hem van schreiend berouw.

In den winkel, waar hij 't aannam, las hij het gekrabbelde kaartje moeilijk door en even bleef hij starend staan, tot een wazige vreemdheid voor zijn oogen kwam, de rondomme dingen uiteenweken, menschen en stàd, àlles en àlles, 't verstikkend-stroeve gleed weer even van hem weg, 't zware, 't hard-donkere, en alle wondere zachtheid van zijn wezen kwam op schreien uit 't diepst van zijn lijf, heel diep-weg naar boven, naar zijn keel waar het

saampropte, naar zijn hoofd, waar 't gloeiend te beefwrikken begon, en daar... snèl kwam het verleden in lichtende tafereelen voorbijdrijven, als in één wending van zijn oogen zag hij het alles; en dan vervliesde het plots door heete tranen die sponnen zich voor zijn oogen, waar-ie tegen de toonbank leunend te huilen stond.

Waarom had-ie ook nooit Kaddiesch gezegd àl dien tijd... had-ie 't niet kunne doen? vanavent had-ie weer afgesproke om uit te gaan... uit, uit, dat was om te walge, bah! op de avond van z'n jaartijd nog wel... jà, vandaag was 't jarig dat-ie vader had hellepe begrave... moest Joopie 'm dat komme herinnere? nooit dacht-ie meer an buite tegenwoordig... en dan, dat gappe... dat gappe... o, als er maar andere bij 'm ware, dan zou-ie 't wel beter late worre, vast wèl... nou vast wèl... Huilend liep-ie de gang door naar de keuken, de baas haastig voorbij en Anne was achter, die keerde hij weer den rug toe, moest-ie 'r z'n tranen laten zien? Op 't plaatsje ging hij staan en droogde z'n oogen met z'n mouw, dronk wat water en ging terug naar vóor.

«Wie was daar» vroeg de juffrouw.

«O, niks juffrouw».

«Niks?» zei de baas nieuwsgierig: «niks is niks, wat was èr, nou?»

«Och baas», suste-die: «'n briefkaart voor mijn!»

«Ei ei,» spotte de baas afgunstig: «me knech het aardige kherespendentie!»

«Zeker van z'n meissie», glimlachte zij.

«Och nee», zei-ie, «'n briefkaart van me broer.... u mag

't wel wete . . . niks geen geheime . . . 'k heb vanavet jaartijd».

En hij zonder verder te vragen, maar in één adem, om een fatsoenlijke baas te lijken: «Nog veel jare!»

Maar zij: «Jaartijd, waarvan Moos?»

«O, ja», grinnikte de baas: «godomme, da's waar ook, dat vergat 'k te vrage, nou doe jij 't maar voor me.»

«Nou?» vroeg ze.

«Van me vader», zei-ie, nog dôf: «vanàvet, dus morrege pas.»

«En waar steek je nou je lichie op zèg . . . of doe je dat niet?»

«Nou, thuis van zellef», zei-ie, wat warmer door 'r belangstelling: «jà 'k steek wèl 'n lichie op.»

«Wàar thuis dan?»

«Nou in de Zandstraat hè.»

«Wou je 't hier soms neerzette?»

Maar de baas aan tafel tegenover haar — Moos stond in de deuropening van de kamer — stiet haar tegen den voet.

«Och nee, dank u juffrouw.»

«Nou, zooas je wil hoor.»

«Jij ben stapel», zei de baas, toen Moos naar de winkel teruggegaan en de deur uit was: «haal je toch godomme niks àn! laat hij jaartijd houe van z'n rommel waar ie wil, hè jij daar zoreg over? ik wil 't niet hebbe in me huis.»

«Nou, nou», minachtte ze: «wees nou maar stil, hij doet 't ommers niet hier, wees maar stil, dat ongeluk is je al weer bespaard geworre.»

's Middags sprak hij Levie met Jaapie Blitz op straat, die zouden 's avonds meegaan.

«Zeg», hield hij ze aan: «kom eris hier, je het nie-noodig me vanavet af te hale hoor.»

«Nou», zag Jaapie naar Levie teleurgesteld: «wat zeg je me daàr nou weer van? of 'k 't zóó gedach heb, weèr de spelbreker.»

«Waarom nòu weer niet?» vroeg Levie.

«En wàt hebbe ze op je gereket!» was Jaapie 'm voor: «verdòmd hoor, Brampie Mok het oòk gezeg: één ding, as die Moos d'r nou maar weer bij is, daar hebbe we zik de vorige keer àardig mee geameseerd, zeit-ie nog, is 't waar of nièt Levie? zeg maar of 'k leuges zeg!»

En Levie met de hand op z'n vuile jassie:

«Bij me moeders gezond as-ie de waarheid zeg, hoe we op je gerekend hebbe!»

«Nou maar ik gà niet.»

«Maar wàarom dan niet? oj! 'n afspraakie? zeg maar gerus hoor, maar met zoo'n twee drie jonges kenne we niè gaan, teminste zooazze wij dat wille doen — nièt, dat weet jij toch ook, ja of denée?»

«Och neé... as je 't wéte wíl... 'k heb jaartijd vanavet.»

«Jaartijd, nog veel jare!»

«Nog veel jarè, waarvan?»

«Van me vader.»

«O, nou nog veel jare... nou afijn dan ken ik je geen onrech geve, da's waar, wat jij Levie?»

«Nou, netuurlijk», gaf Levie daadlijk toe, afwerend met z'n hoofd: «nee dat zou 'k ook niet doen. as 'k godbewaar jaartijd had... nou dan motte we je maar voor deze maal ekskezeere, nou adie dan! 'n volgende keer!»

«Aju!» zei-ie en liet hen gaan.

Tegen vijf uur liep hij naar den baas.

«Baas, zou ik strakkies nièt effe 'n hallef uur weg kenne effe?»

«Wèg, waarvoor?»

«Om na schoël te gaan, baas.»

«Na schoel? mot je daàr doen?»

«Effe kaddesch zegge.»

«O god ja je heb jaartijd niet? nou ga jij eve na schoel, bid òok 's voor mijn zeg en geef de complemente an de Rebbe... as je maar zoo lang niet blijft smoeze daàr, doe me één plezier, want d'r is nog 'n mach te doen voor as je weg kan gaan vanavet, 'n mach.»

«Neé baas, 'k ben gauw weeròm, mag 'k effe 'n hoed van u te leen, 'n ouwe hoed maar, anders mo'k weer ekspres naar huis eerst en daar is geen tijd voor.»

«Neem jij 'n ouwe hoed eve, vraag maar binne.»

«Asjeblief baas.»

Hij zette vlug 'n ouwe stijve hoed op, trok over z'n werkkleeren 'n jasje aan en liep naar 'n gewwereschoeltje in de buurt.

Het was een klein sjofel vereenigingsgebouwtje, zaaltje als even-groote kamer; de vloer was er met wit zand bestrooid, 't was midden in de week en de tapijten waren opgenomen, alleen voor ingang en Biemah lagen nieuw-frissche cocosmatten. Verveloos smoezlig bruin met dorre grimmels en kale vlekken, stonden voor de harde klapbanken de doorloopende lessenaarstafeltjes; langs de witte wanden dwaalhingten als slonzig neergehaakt de vale schoeltjes-

attributen: oorkonde van oprichting met de intieme letters op mummelgelen grond, 't zwarthouten bord voor aanduiding van den Pyrek, die met witte letters op blokje werd ingeschoven; groote ronde klok, zwartomlijst 't witte hart van de wijzerplaat. Voor 't bewaren der wetsrollen stond achter de Biemah, oostwaarts, een mahoniehouten kast: met voorhang blauw fluweel aan koperen roe, de koperen Chanoekohkandelaar, 't stukje roodbloemde tapijt, daarvóór alle kleurenweelde dien middag. Een dertigtal mannetjes met even opgezette hoeden, of met petten op achter 't hekje gehouden, zoo weggeloopt van handel, kaatsten hun roepen al op den voorzang van den Rebbe die onder z'n hoogzij te krikkelbuigen stond voor 't hooge tafeltje, wolkjes adem krinkelend uit den hortenden, nasaal zingenden mond. De Sjammes, floszwartharig, slordigvies, met pincenez aan veel aangeknoopt koordje en stevigen baardgroezel om dikrooie lippen, met gedeukte fantasiehoed en groenig kamgaren demi, dribbelde boven z'n boekrestantje rond in z'n tewijde slofschoenen, waarvan de lussen òploerden boven den modderklitterigen broekspijp; en z'n zwarte colletje droèg-ie van voren boven 't knoopje uit, van achter met 't eind over 't kraaggroen, als was-ie weggeloopt uit oud-ijzerkelder. Hij zag Moos staan, met z'n ongewonen hoed, en over 't witte slagersjasje z'n zwarte gegooit, en even loensde-ie langs z'n bril, 't vreempie herkennend. Van de Biemah-trapjes kwam hij naar hem toe en fluisterde over 't tafeltje heen: «Meneer, is u owel?»¹⁾

«Nee, meneer, jaartijd», schuchter zei Moos.

1) Owel: treurende; die in de treurdagen is.

«Mot u 'n talles hebbe?»

«O, as u wil.»

«Zeker, kan u krije.» — Daadlijk bracht-ie hem een vergeeld bidkleed, waarzonder ie geen kaddiesch mocht zeggen en groot-ernstig werd het hem, toen-ie alleen luid op ging voordragen, vooreerst sinds lang, en nog wel hier bij allen vreemden in 't kleine holkaatsende lokaaltje. Zijn grove stem werd er schuchter van en 't eind brabbelde hij slordig-schielijk af, den slotzin verslikkend in geeneerdheid. Bij 't eind van den dienst had hij 't nog eenmaal te doen, nadat-ie uit z'n tefello devoot had mee gebeden, ongemakk'lijk-plechtig 't staande gebed met z'n voeten bij elkaar geschoven, vòor en zijbuigingen en passen achteruit — vandaag was een dag van herinnering. En toen allen op z'n laatste Kaddiesch hun omein gezongen hadden, wierp-ie z'n tallies af en vouwde 't op. Veel mannetjes kwamen langs zijn bank, en schoon-ie hen nooit gezien had, belangstellend negen ze naar hem heen hun donkere koppen en fluisterden glimlachend hun «Het u jaartijd? Nog veel jarè!

'n Oudje, strompelend over den schurenden zandvloer, vriendelijk herkennend lachte op hem toe en deed zijn vraag: «Heb u jaartijd, jongeheer?»

«Jawel.»

De bevende rimpelhanden leien zich om den rand van zijn bank en in 't smalbleek gezichtje pijnde de verleeftde glimlach, toen-ie van heel dicht bij vroeg:

«Van wie, a-as ik vrage mag?»

«Van me vàder», zei-ie verwonderd.

En onder 't gedeukte hoeddopje hoofdschudde 't kereltje z'n verbazing, half toeknipend de roodomrande oogjes:

«O-jà... is 't toch waar? van uw's vader? wanneer is die dan gesturreve?... Ik meen 't was van uws moèder geweze... is uws vader dan òok olewesjole, hè? nou-'k meen hij was nog nie oud, wat? 'k heb 'm jare gekend — jà, hij het menige snoepecent van me gehad hoor je... hè hè, òch, óch.»

«Neé neé, u zal wel de verkeerde hebbe», glimlachte Moos.

«Ben u dan niet van Eli Soep? Ik meen u ben toch van Eli Soep van de Zwanegrach niet?»

«'k Ben van buite.»

Tot breeden glimlach trok 't oudje z'n mond en liefjes-hoofdschuddend, dreunzong-ie 'n: «o, o hè hè.... neemt uws me dan niet ferkwàrik... dan heb 'k me vergis... nòh, 't is zoo erreg niet hè? 'k heb 'r toch niks geen kwaad an gezèg... nòh, nog veel jarè dan, wie u dan bìn, hè...»

«Dank u» zei-ie en bracht z'n tallies terug naar den sjammes, die hem «òok nog veel jare» wenschte en hem weifelend aanzag: «Kom u morrege ochtend bij gezond?»

«'k Denk 't niet... 'k weet niet», zei-ie, bemerkend, dat-ie 'n fooi had moeten geven.

«O — nou nog veel jare dan», herhaalde de Pedel.

Hij bedankte en keerde zich snel om, om heen te gaan maar bij den uitgang zag-ie 't mannetje tegen de gazzen de schouders ophalen: dat was 'n boèr, hij wist natuurlijk niet beter.

Tuis stond koffie met koek voor hem klaar.

«Met koek?» zei-ie «nou nou!»

Toen zei ze, met lieven glimlach: «omdat je nou naar schoel ben geweest.»

«Zal u zorreg zijn, òf 'k daar jà of neé naar schoel ga.»

«'k Vind 't toch wel aardig», zei ze eerlijk, «dat je voor je jaartijddag nog zoo'n uitzondering maakt, 'k vind die dinge wel lief, jij dan niet?»

«Ik vin alles lief, vooral as u me koek bij de koffie geeft», zei-ie, den ernst nu ontwijkend, wyl 't te ernstig mooi nu in hem was.

«Nou bè-je weer flauw, bè-je morregeavond vrij?»

«Ja, hoe kom u daarop», zei-ie nerveus, denkend aan iets bizonders, om den eersten concertavond.

«Nou, dan mag je nerreges naar toè gaan hoor, dat weet je zeker wel hè? en dat zal je dan toch ook niet doen wel?»

«Welneé, vanzelf niet», vond-ie 'r weer lief: «u ben nou weer 'n moèdertje... mot 'k nog zoo geleid worre?»

«'n Beetje wel», coquetteerde ze met 'r hoofd en oogen, en hij dacht: jà... ze kon wel gelijk hebben, als ze alles wist.

«Mag ik dat dan niet weze, nou?»

«Och, as u d'r plezier in hebt, waaròm niet», liet-ie zich weer aanhalen, «as u d'r kans toe ziet, om 't vòl te houe, dan heb u permissie.»

«O, anders niet, hè? niet zoo dilettanterig bedoel je hè?»

«Niet zoo nou en dàn eris, jà», zei-ie scherper dan zij begripen kon: «daar geef 'k niet òm.... dat hindert maar.»

«'k Zal om je denke, jongeheer», lachte ze, om iets te zeggen: «maar om over wat anders te prate, me man het geloof k 'n boodschap gelate, van Roos, daar moest je geloof 'k gaan vrage voor morrege of zoo iets, kan dat?»

«Jawel» zei-ie, opeens weer stroef naar 'r opziend om 'r daadlijk spreken van, «me man» nee, ze voelde niets van zijn brooze trots, dacht-ie en hij liep weer naar de deur: «'k Mot dat daadlijk effe doen . . . dan za'k maar heengaan», zei-ie, nog zonder mogelijkheid tot onvriendelijk tegen haar zijn.

«Ga maar gauw uit me ooge dan», stoeide ze voort, «prachtige werkezel.»

«Kon wellis waar zijn», zei-ie met durf.

Maar zij, toch heel gauw klaar, om zich tegen ontevredenheid te verzetten, waar ze geleerd had bang voor te zijn — personeel moest niet ontevreden zijn dàt was leelijk — «nou, zoo erreg as je 't hier heb, zalle ze 't nog overal hebbe; met de behandeling tenminste, zal 't nog zoo gezocht worre.»

«O jazeker», voelde-ie haar dadelijk als patroonsvrouw niet tegen te moeten spreken: «dat gaat wel goed hoor, koek bij de koffie en 'n geleende hoed.»

«En zooveel verlof om praatjes te make», lachte ze, «nou ga dan nou maar heen en doe de complimente en zeg ze zalle veel vleesch ete.»

«Zal me zorreg zijn, of ze veel vleesch ete», lachte-die met ingehouden spot.

«Mot je toch oòk van meeëte, bè jé nou nog nie weg?»

«Ja, 'k ben al weg», zei-ie en bedacht het, dat zij even

klein was als de anderen soms, ja soms was 't toch maar, hij wist het niet... hij kon haar niet voor zich verklaren...

Na den langen werkdag bleef hij 's avonds stil op zijn kamertje, waar de twee lampjes brandden met vreemdveel licht tegen 't muurwit en 't latwerk van de rooie pannen. Een sobere wijding was 't daar op 't wrakke waschtafeltje, op èenen hoek 't gewone oliepitje, op de andere 't ganglampje van de juffrouw geleend voor jaartijdlicht.

En enkele uren, tot Sam thuis kwam, bleef hij zitten daar, waar de suisstilte zoo zijn verbeelding rustig leven liet en hij vredig-zacht, zonder 't omrumoer van den dag, zijn verleden overdenken kon. — Zóó had 't eene lichtje gebrand op Vaders kist, zoo bij Moeder. Het kwam lief en ernstig in hem ruischen, en hij merkte verlangen naar Izak en Joopie, die van alles alleen geblèven waren. Het was wel 'n vreemde avond, een vreemde dag, 't was in langen tijd niet geweest zoo... zóó, dat hij zich weer alleen voelde, zóó dat hij behoefte had aan heel bekende stemmen, aan stemmen uit zijn huis. Zijn huis met de lieve sjofelheid, met den lieven honger, 't lieve gezwoeg, zijn huis met alles liefs, zachjes zon-overgoten door overziening van 't voorbije, lãng in de jaren vergledene leven.

De tijden hadden vermooid er aan àl wat hoekig en hard was in de doorleving zelve der dingen; al wat leelijk grof en pijnlijk was toen, was zacht en goed en effen geworden... Hij vond zijn jeugd wel mooi zoo... hij had wel 'n gelukkige jeugd gehad... had-ie niet? — ja-já het was toch wel alles mooi geweest...

En hij schreide nog eens even, nog 'n poosje, zachtjes

in de nachstilte, schreide als vrøeger, met heel de kinderlijke beving van zijn zieltje, met heel de overgave van zijn groven leeftijd: alles goed, alles stil, alles zacht...

En hij ging dien avond rustig slapen, zuchtend als een moe gespeeld kindje, zonder minste pijn van grover willen.

* * *

Maar 's morgens, heel vroeg, toen hij weg moest, werd het een pijnlijke neerval in 't havelooze leven.

Toen-ie wakker werd, aandachtig luisterend, hoorde-ie den najaarsregen jagend kletterend tegen 't ruitje en een gedempt gespetter nurks begromde de dakpannen boven hem. Geschrokken van 't eerste heftige windgeluid om 't bovenhuis, dan daadlijk bij 't in z'n slaapzware denken ontmoeten van 't kniezerig weer, sprong-ie triestig uit bed en toen-ie uit 't dakraampje naar diep beneê in de Zandstraatgeul zag, voelde-ie kille huivering van dagregen. Menschen gingen al droefgebogen door de straat, waar de plassen spiegelden tusschen de glimnatte keien, karren overzeild schoven voort met moè gesjòk van groentenmannetjes die hieven den boom met kopjes gedoken in de heffing der schouders. Over de huizen klaagde 't huilend gegier van den herfstwind, waarin de uithangborden kletterend rinkelden boven 't geknapper der uitbuigende ramen. Wind zwiepte striemend-wreed den regen naar de afketsende keien, schreiend-somber hing de luchtstrook boven de huizenbanen, zwartfronsend als levenhatende menschegezichten, met trieste voorspelling van regen den heelen dag. Een groote

teleurstelling nijdigde hem toe, het leek of 't nooit weer droog zou worden, zoo nam 't even allen moed tot verdergaan van hem, na dagen mooi weer, waarin hij aan zijn doorgesleten schoenen niet gedacht had. Daar kwam opeens die verwenschte treitering der kleine dingen weer, dingen niet geteld en vroeger onberoerd door zijn verbeelding, maar die hem nu altijd 't mooie wurmend te verpeuteren kwamen. Het was al enkele malen gebeurd dat-ie heele dagen geloopt had, zijn schoenen zogen de plassen in, die drongen door zijn kousen en elke stap werd er een ellende, een marteling van. Kinderachtig hopen, dat ze nog wel goed zouden zijn, nog wat meevallen zouden, nam-ie de schoenen op en bekeek ze. De belàpte dingen, lang en breed, stoffig van zonnige dagen 't in de hittelaaiing verharde leer, nam hij in z'n handen, en als treiterende schuinkijkende gezichten waren ze, die hem loens toegrijsden. In spottenden lach plooiden de wreven, sarrend-lang-dom en onsmakelijk staken de neuzen vooruit, uitgezakt over de doorsleten zolen heen, met diepharde begruisde rimpels en ruigroode ontvelde stootplekken bij de enkels. Hij zag 't modderwater er al binnendringen, hij voelde z'n voeten al nat en klittig in 't àl aangehoorde regengekletter, in de àl geziene glimstraten met spetterende blaasjesplassen, waar de eene na de andere voet in neer zou plompen. Een gewrok, een haat grimde weer in hem, kittelend, tot hij zijn nagels in 't elastiek van de bottines griste en lippenpijnigend met z'n tandenrijp aan de lussen rukte: beroerde ding — hahaha! — zou z'ëm wat doen? hahaha! voor de schoenen, voor twee schoenen stond hij daar machteloos, hahaha! Als iets

heel zwaars tilde hij ze in driftspanning omhoog tot boven zijn hoofd en slingerkletterend smeed hij ze, bons! in een hoek van 't kamertje als om ze te bezeëren. Sam rekte er van wakker en zag hem staan in den hijgenden vloek.

«Wat maak je voor 'n spektakel?»

«Ik?» stamelde hij beschaamd-bedarend, «niks!»

«Nou-ou!» rekte zich geeuwend Sam om weer in te slapen. 't Zwarte haarbosje tipte op t blauwstreepte kussen; dan waren er twee donkere wenkbrauwstreepjes, 't geelbleek van z'n beenig gezicht onder branderig oogenrood, vocht-puntig snorretje boven breedvleezige lippen en een kinbolletje; twee blauwe boezeroenmarmen omcirkelden 't hoofd in wijje spanning en met 't gerengel van de ledikantijzers bolden de dekens op van de uitzetting der knieën.

«Mot je nog niet wakker?» vroeg Moos, bang dat-ie weer slapen ging.

»Neé, wat mot je.»

«Hoòr nou 's évé.»

«Wat is 'r dan ... hèèè? ... leg nou niet te klesse, la me nou slapeè.» —

«'k Mot je wat vrage.»

«Strakkies, la me nou met rùs ... jij altijd.»

«Sàm!»

«Nou?»

«Zeg, hè-jij geen paar schoene vandaag voor me?»

«Schoene? nee 'k heb niet.»

«Och, verdomme.»

«'k Zal je toch niet bedondere, là me dan gaan!»

«Hè-je ze werachtig niet?»

«Nee, waar benne jouwe dan?»

«Kapòt, 't slagregent voor de heele dag!»

«Beroerd, 'k heb niet hoor.»

«Toe zeg doe 's moeite... zèg.»

«Hê, leg toch niet te donderjage!», snauwde Sam, kregel in z'n eerste nuchterheid: «'k zal toch niet zegge as 't leuges is!»

«Nou, wees maar niet zoo bijs... 'k dacht dat je 't maar zei om door te kenne slape!»

En Sam, één vinger bezwerend neerstekend buiten 't ledikant, riep vóór z'n eerste koffie: «Dan zal 'k niet gezond opstaan daar strakkies, dah! as 'k ze voor je heb nou! 'k zou ze je toch nie weigere!»

«As je niet heb, ka-je ze nie geve», dof zei Moos en naar den kamerhoek liep hij, nam de neergeworpen schoenen weer op en trok ze aan. Door één voorschoen tippte een blauw kouspuntje, hij wrong het op en bezag het: dat zou daar straks 't allereerst doordrenkt zijn. Maar bei zaten ze hem onvast en uitgezakt, hij voelde geen stevig neerzetten van zijn voeten, in een akelige losheid woelden zijn teenen, in de weeke neerzetting van de dunne zolen was de grondhardheid aan te voelen. Voor z'n heengaan zag hij naar 't tafeltje, waar 't jaartijdlichtje, dat niet mocht worden uitgeblazen, nog te branden stond. Ja... jà... het was prachtig... 'n zoet ventje moest-ie weze... dan zou 't wel meeloop... hij had toch 'n lichie opgestoken voor z'n vaders sterfdag-verjaring... daarvoor mocht-ie nou is fijn vandaag met z'n poote door de regen sjouwe. — Toen-ie in den winkel kwam was-ie al nat,

kleefden z'n kousen al aan z'n voeten, kletsten ze al neer met nalating van plekjes nat op de blauwe en witte tegels.

Hij sprak niet meer dan noodig was dien morgen, niet tegen hem, niet tegen haar en met 't kind had-ie geen lust zich te bemoeien, mòkkend liep-ie hen voorbij. Hij vertràpte 't, aan de baas 'n paar ouwe schoenen te vragen, — drie weken zou-ie 't moeten hooren — neé, neé hij deé 't niet... en as-ie d'r nèt over sprak? às-ie ze gaf en niks zei? Dan was-ie lief, 'n goeie baas, liet z'n knecht niet te veel verdienè, maar, zie je, hij gaf nog welleris 'n paar ouwe schoene weg, weet je, en òok nog welleris 'n oud stukkie kleere, wat nog wel te drage was, wat zoo'n baas aflèg, is voor zoo'n jonge, zoo'n knech die niet veel gewoon is, nog wel te gebruike weet je...

Den heelen morgen laaide tegen alles de bitterheid in hem door, tegen alle goeds en moois een schrille verwensching, en tusschen zijn tanden vloekte hij voortschuifelvoeterend in zijn werk: nou wàs-ie gisteravet niet uitgegaan... was-ie thuis geblevè, stíl, had z'n kamerade late lolle... fijn gezellig, was-ie 'n goeie zoete jònge geweest en na schoèl gegaan en had Kaddiesch gezegd voor z'n vader, — licht opgestoke bovè en zich opgeslote, zitte soeze over vroeger jare, vreemd als in geen tijde gebeurd was toen andere hoeraatjes maakte in de Nès; had-ie zitte huile van spijt... maar allemaal behalve hij hadde ze stevige laarze an, zoo heerlijk-sterk, weetje en zoo dicht, waar je de heele wereld mee af kon loope in de regen, gezellig en veilig-warm, hij stikte nou al van de beroerdheid over z'n natte voete... daar lag de heele stad vóór 'm onder de

regen... en de heele dag kon-ie z'n onverzorgde voete d'r in gaan schuive — om briefies te loope — omdat-ie nou spijt had gehad over z'n stéle, spij-ij-ijt had-ie gehad, hahaha!... zag-ie de heele wereld met baze en knechte maar krepeère... om daar in zoo'n weer met zulleke schoene an je poote de straat op te moete voor de heele dag...

De juffrouw liep-ie voorbij en Roosje... niks, niks wou-ie van ze wete, ze konne allemaal naar de bliksem loope, want niemand vroeg toch ommers wat, stil liete ze 'm verrekke... O, maàr, maar hij wist nou wel, wat-ie doen zou... jà, wàcht maar, wàcht... niks kon 't 'm nou meer schèle... nee, de kogel most nou maar door de kerrek hoor, vooruit maar, niet zùs, dan maar zóo... as-as hij nìet geve wou... en niemand bood an om te hellepe... niemand dee 'n kik over z'n natte voete, die in 't voorhuis te zien ware... haha!... as ze niet geve woue, dan zou-ie wel nème... nème hoor, nème, niks zou 'm meer tege houe, niks, schoenè moste d'r komme, heéle schoene, hij most héele schoene hebbe... hij wou droòge vòete, wat dachte ze? dachte ze niet an hèm? hij zou dan eindelijk wellis aan zich zelf gaan denke hoòr, vooruit maar, de baas was goochem, jazèker, maar niet goochem genoeg voor hèm hoor, née man, noù zou-ie is gappe gaan voor zich-zelf, dàar, hij gaapte zoo vaak voor die goocheme baas, nou most 't maar is weer andersom ook gebeure...

'n Half uur was-ie op straat in den gniepig-bedruipenden regen, z'n voeten modderden rond in de sop van z'n kousen. Toén, met 'n bruant op zij zetten van àl wat nog betoogde, liep-ie regelrecht een kousenwinkel binnen, bedenkloos nu

daadlijk tot dōen gekeerd en voor veertig cent haalde hij een paar nieuwe sokken. Het was van kwitanties ontvangen geld voor z'n baas — 't was gèld dacht-ie, de juffrouw uit den kousenwinkel nam 't in betaling en zei haar dankje er voor en haar groetjes. Dan, in een starre koppigheid wèg-duwend al 't weer even waarschuwend-opfluisterende, 't weg-trappend als in de geweldige hardheid van zijn lompere passen, als in de laatste ketsing van zijn voeten door de volgeregende kuilen, waar-ie ze in brutale grimmigheid met opzet in neerspatte, liep-ie naar 't Waterlooplein en voor zestig cent kocht hij zich aan een ouwe-schoenenstal een paar stevige bottines. Hij ging terug naar de Zandstraat en boven wierp-ie z'n mand neer, trok z'n schoenen uit en kreunend van genot reinigde-ie z'n voeten. In een verzadigende gretigheid, een heerlijke wellust trok-ie zich de droge weelde aan van de schoone sokken en schoenen en twee, driemaal stampte hij op den grond, knippend met z'n oogen van keerende frischheid. Hij voelde zich krachtig worden, krachtig-jong en brutaal, hij slingerde de mand over z'n schouder, holde de trappen af, betrampelend wild-uitgelaten de treden met z'n hakken en liep neuriënd den regen in. Toen maakte hij een nieuw lijstje van de ontvangen postjes, sloeg er eentje over van een gulden en twintig cent, en bracht de twee restende dubbeltjes uit z'n geldbuideltje in z'n vestzak.

's Middags, laat, toen-ie thuiskwam, beefde maar heel even z'n hand, toen-ie 't lijstje overgaf aan den baas. Maar met een paar maal kuchen, draaien, informeeren naar werkdingen, hervond-ie z'n effen toon, zèker, dat 't niet uit zou komen.

En het werd heel luchtigjes, gemakkelijk, lekker, met twee dubbeltjes nog over in z'n zak, toen de baas zei :

«Nou, 't is nogal aardig gegaan hè?»

«Ja, baas, 'n boel ontvangen, anders 'n pestweertje.»

«Nou» zei de baas, om vriendelijk te zijn «'k heb me daar tenminste in 'n oogenblikkie tijd 'n aardige bui gehad, ga maar is na Kuit vrage as me vetschoene nog niet klaar benne.»

Hij trok het geld even op, gleed even met zijn flauwleeflooze oogen langs de namen der klanten, die betaald hadden, en wierp 't geld in 't bakje van 't kantoortje... Zijn schoenen zag hij niet... de gescheurden niet 's morgens en 's middags de nieuwen niet...

De baas was alleen naar 't abbattoir gegaan om vleesch te koopen en Anne was met Roosje naar Groomoe gezonden.

In de gang, voor de deur van de kamer, waar 't altijd schemerde achter de lichtdemping der dubbele gordijnen en de plompbeukende vleeschbouten, kwam ze naar hem toe. Ze droeg over haar kleeren weer de groote wijde schort, als 'n jurk met breede flappen over haar schouders; dān was alleen 't fijne frischwit-tulle dasje te zien, met 'n enkele zwaarzilveren broche, waar de lachende kin op rustte. Zooals ze daar bleef staan, lachespelend, met de handen fopverrassend gekruist voor z'n oogen, 't prachtige haar in een enkele glinsterendzwarte bol omhoog gewrongen, en in de rozige oorlelletjes de zilveren knopjes, die in de donsvolheid van 'r wangen rustig blonken onder 't zacht gepoezel van verdwaalde haarsliertjes, leek ze wel een groot mallachend kind, ondeugende meid, die na langen straf uitgelaten opspringt in brutaal-schaterend kwajongensgegiechel. Dagen en weken was het kalm geweest in huis zonder ruzie of blijdschap, 't afmattende leventje van liefdeloos dulden en ontwijken. Daar had haar plots 't begeeren genomen, met dien jongen te dollen en te lachen door het huis, jong te zijn als in de

wei spelende buitenkinderen. Was hij, Moos er niet geweest, had zij hem niet gedacht als iets moois rondom haar, een stille popeling van jeugd door haar huis, zoo dicht bij haar om maar te vatten met haar handen, zoo om maar toe te lachen met welkom oogengelonk, zij had zich door spel of door botsing wel de aandoeningswisseling gezocht in 't egaal-benaauwende leven, of in liefdelooze hartstocht van den man had zij 't òpkirrend jeugdbeweeg wel weer in doen dommelen.

Hij, lachend gevangen, daadlijk inademend de zachte warmte van haar handen, werd overrompeld van geluk, toen-ie haar plotse gemeenzaamheid voelde en toen ze met een kaatsend golfgeluid door de gang lachte:

«Nòu-ou, raaj dan eris, haha! wie is 't? je raad 't vanzellef niet, dat weet 'k wel!» toen wou-ie, merkend dat ze zonder minste preutscheit met hem bezig zijn wou, niet roepen dat 't de juffrouw was; van 't rustige zwart voor z'n oogen zou ze dan daadlijk die heerlijke handen al wegnemen, hij zou 'r niet meer achter zich weten. En lichtflitsend rapte het weer door zijn denken, àl 't voorbije nu weer weg, 't wantrouwen, 't minachtend verwijten, 't ontkennen om 'r getrouwd-zijn; zou ze dan tòch wat houen van 'm? O, zou 't waar zijn? Zoo dicht bij 'm stond ze daar nu, het was nu geen tijd van overwegen, gelooven kon-ie 't nou, dat ze om 'm gaf, en met hinkelende schokjes in z'n keel stond hij van hoofddoorvonklend geluk te lachen, om zoo 'r 'n poosje te laten staan.

«Nou, nou?» schudde ze «zeg dàn... wiè... 'k wed je kan 't nie raje!» en met 'r pantoffeltjes bestampte ze de gangvloer.

«Waarom vraag u 't nou?» vroeg-ie brutaler, «'k weet 't ommers tòch niet, niet zoo knijpe hoor, da's gemeen.»

«Zóó dan, raaj nou op!»

«Anne!»

«Precies!» zei ze vasthoudend.

«'k Kon 't wel voele an de hande dat 't Anne 't was!»

«Waarom dan?»

«'n Beetje losser, ik kan 't zoo niet zegge, nou zoo kan 't wel, nou omdat 't zulleke waschhande benne... allemaal groene zeep lucht!»

«Schurk, daar zal je voor mee!»

De handen voor zijn oogen gesnoerd, hield ze hem vast, en achter hem aansloffend, duwde ze hem waggelend de kamer in, op 'n stoel. Hij knipperde met z'n oogen tegen de lichtstreepjes die tusschen de gordijnen door dicht bij 't raam 'm pijn deden en vond 't heerlijk dat-ie zoo met verder toespreken even aarzelen kon.

«Hoe vin je dat nou hè? dat he'k nou voor je vergelijkte met Anne gedaan!» hijgde ze.

Hij streek even over z'n oogen en gezicht en lachend nu vrijer naar 'r op, zei-ie: «Oo... ben u 't, dat kon 'k ook niet denke, u hebt me maar aardig gedrukt met die leelijke dikke ring aan de vinger.»

«Met me ring? met welke dan?» hield ze hem 'r zwaar vergoudde vingers toe en hij, onder 't oogengefonkel nog nerveus, wees hem aan, «jà, daar kan 'k niet uit wijs, daar zit zooveel van die rommel aan die vingers, die is 't 'm geloof 'k... nou maar ik moest 't ook maar is doen... met me vethande!»

«Wat dan?» vroeg ze, daadlijk verwonderd bij zijn naadren.

«Wat dan... nou, zoo as ù r'is de hande voor de ooge houe» zei-ie uitgelaten «za'k 't nou oòk is doen, zal u is voelen of ik ook zeer kan doen!»

«Neé, dank je,» weerde ze angstig af, «dat zalle we nou maar niet uitgaan hale hè?»

«Flauw,» zei-ie, met 'n voelen-wegploffen van de weelde, «'t zou ook wat.»

«'t Zou niks» ontweek ze schuchter, «maar 't kastje mot bij 't muurtje blijve... jaaà wat dacht je?» lachte ze opnieuw om te vergoelijken, «dacht je da'k daar met jou zoò maar aan 't dollé ging hier? — maar vertel me maar is liever wat, hoeveel concèrte je nou al gehoord heb en hoevaak of je nou al naar de schouwburg geweest ben, en hoe mooi je 't allemaal heb gevonde.»

«Is dat alles wa'k vertelle mag?»

«Of dat alles is? je mag zooveel vertelle as je wil, 'k zal d'r op me gemak bij gaan zitte.»

«Nienoodig,» zei-ie grover, «zooveel zal 't nie weze, 'k wist niet da'k hier behalve slagersknecht ook nog meneer van gezelschap was. Kan u geen goeie clown gebruike?»

«Hahaha!» lachte ze, vreemd tegenover z'n bitterheid, «wou je zoo graag voor clown spele, en is 't geen groote eer meneer van gezelschap voor me te weze?»

«Jazeker,» zei-ie bedremmeld, voetschuifelend over 't tapijt, «'t is me 'n heele groote eer... zeg maar wat u wete wil.»

«'k Wou dat je wat vertelle zou van wat je gehoord en gezien hadt» zei ze, angstig om z'n ernsttoon, «is dat zooiets bizonders?»

«Heelemaal niet... as 'k maar alles zegge mag.»

«Alles? Jazeker... je mòt alles zegge.»

«Goed» zei-ie, nadenkend. 'n Angst om te zèggen, beefde in hem rond.

«Begin dan maar is met te vertelle, waar je de laatste vrije avend was.»

«Toen was ik niet naar concert en oòk niet naar de schouwburg.»

«Waar was je toe dan, da's toch zònde.»

«Za'k straks vertelle, as u maar luistere wil.»

«Was je dan zoo weinig d'r naartoe?»

«Eénmaal.»

«Eenmaal? Is dat alles? En waar d'r zoóveel moois te zien is? ... nou he'k rede om kwaad te weze.»

«D'r binne d'r meer die daar rede voor hebbe, as u maar luistere wil,» zei-ie, bedenkend 'r te zullen overtuigen straks.

«Dan vertel je maar van die éene keer eerst, was je nog heen die avet, nàdat je hièr vandaan ben gegaan?»

«Neé, dat kan u toch denke, om tien uur is 't afgeloope.»

«Ja, toen nog met die schoene hè? wàrom be-je ook thuis gekomme, je weèt 't wel, as je hier komt, dan is d'r altijd werk, waar 't vandaan komt, kòmt 't vandaan.»

«'k Had me portemené vergete,» zei-ie met beving in z'n keel om wat ze nu zou gaan antwoorden.

«Och, dan hadt je nog nièt hièr motte komme, 'n programma hadt je... hadt je 't wel zonder geld kenne stelle, je wèet, dat de baas altijd wàt heeft, en as 'k tegenspreek, krijg 'k 'n heele groote snauwmond.»

«Zeg 'k niks van, 'k vin 't ook niks erreg om voor u

effe de schoene te poetse,» beefde-die... «he'k wel voor u over ... och 'k weet niet, 'k kan 't eigenlijk niet zegge» ...

«Je kan 't niet zegge ... zeg maar wat je te zegge heb, ik zal je niet verklappe, d'r binne nou geen kwaje oòre hier.»

«D'r is niks te verklappe.»

«'k Weet niet waar je naar toe wil» zei ze bang,

»Zal u me niet uitlache, als 'k ernstig prate ga...? anders hou 'k me mond, dan loop 'k liever de kamer uit.»

«An uitlache denk 'k niet» zei ze begripend. Ja, zij wist wel, wat-ie zeggen zou gaan. Maar nu eenmaal, in 't spele-meien achter haar impulsie aan, heengejoeld naar 't moment van den ernst, schokte de angst in haar voor 't zondig doen ... god! wat ging ze doen... was het dit werkelijk wel... dit in haàr leven? Een vreemd verward gesuis was in haar denken gekomen, een overrompelend bewegen, waarin ze eindelijk tot eenigste rust zich weer vastgreep aan 't meest bekende, oude, veel verwenschte van 'r bestaan, en de terugdenk naar 't effenheidsbegrip domineerde tot blijde tevredenstelling in de verwarring: god neé... neé... ze was toch getrouwd... had ze niet 'n mán... en 't vele dat er òm wàs ... al de dingen die zich rond haar leven gesnoerd hadden sinds die binding, de dingen en de mèn-schen, die 't niet anders dan zoó wisten en duldden... was 't niet een aanduiding dat ze daar hoorde? Was 't alles niet overdreven, en wat hij zelf dacht en alles wat-ie deèd, zou ze 'r leven breken door daar aan toe te geven? Zij dacht niet meer om hèm, toen ze zei, kalm besloten:

«Je kan toch uitprate niet?»

«'k Kan wel uitprate,» zei-ie met z'n hoofd in handen

naar den grond, maar 'k weet niet zoò alles meer... 't was toe zoo heel anders as nou, d'r is zooveel gebeurd in die tijd... 'k weet nou zoo niet meer wat er toe in me was... da's d'r nou niet.»

«Waaròrn dan niet? waaròrn ga je dan niet meer naar die concèrte, da's verkeerd in elk geval, da's niet volgens afspraak, d'r ware d'r nog veel meer nù die tijd, al heb 'k je niet gewaarschuwd — had je geen geld?»

«Jawel. 't Kost ommers maar vijftien cent, maar... maar 'k had er geen lust meer in,» naderde-ie z'n willen, «'k ben andere dinge gaan doen.»

«Wat dan?»

«Nee, nee, 'k kan 't niet vertelle... die avond het me toe zoo kapot gemaakt,» zei-ie aarzelend, zonder 'r aan te zien, «'k heb legge krepere... je mòt 't dan maar wète!»

«Mankeerde je wat?»

«Nee — Jezis nee!» stampvoeterde-ie, «hè god, as u me nou niet begrijpe kunt, toe doe nou 's moeite!»

«Niet zoo heelemaal» zei ze, «'k kàn je niet zoo begrijpe!»

«Weròrn nou niet, kan u dan niet wète, da'k om die portemené niet weeròrn was gekomme?»

«'n Beetje wel,» zei ze om eerlijk te zijn, 't min vindend 'm te ontwijken door laffe ontkenning, «'t kwam me wel wat vreemd voor.»

«Nee! daàr was 't niet om... 't is zoo moeilijk te zegge.»

«Ja,» zei ze zuchtend: «da kan 'k wel voele.»

«'k Dacht u thuis te treffe zonder andere,» zei-ie benepen, mokkend-diep, altijd z'n hoofd naar benee tusschen z'n handen, «'k had met u wille prate toe, toe liep 't zoo beroerd...»

«Meen je 't ècht? Had je mij wille hebbe?»

«Netuurlijk, ècht en echt meen 'k 't, 't doet me zeer da'k 't vertelle ga, maar nou moet 't 'r maar uit, 'k had zoo graag u alleen getroffe, 'k was zoo heerlijk half gek gemaakt door die meziek, zoo prachtig hallef gek was 'k toe, 't is nooit weer zoo geweest, toen had 'k met u moete prate, met u alleen.»

«Over de meziek?» vroeg ze zachter.

«Oòk, over nog zoo heel veel meer, 'k weet 't nou allemaal zoo niet meer, 'k heb na die tijd zooveel andere dinge an me kop gehad, zulleke beroerde dinge, zoo'n tijd meegemaakt... as 'k maar wist, da'k 's uit mocht prate, dan zou 'k misschièn, 'k weet niet...»

«Uitprate màg je toch ommers tege me,» zei ze, zich ellendig voelend om z'n dof-gebroken toon en neerhangend lijf, «je weet toch dat je dat doen kan met mijn.»

«Ja, maar 't is geloof 'k 'n beetje te laat geworre... 'k weet niet... 'k zou wel wille... maar 't is nou zoó niet meer... dat is niet te zegge, d'r is zoo veél gebeurd in die tijd... 'k had niet zooveel trappe motte krijgje, iedere keer as d'r wat moois in me was... zoo is 't altijd geweest, toen 'k in huis sloop, om u te vinde, werd 'k an 't schoene-poetse gezet. Met lachies en verrekte gijntjes... hond maak me schoene schoòn... dan — dan krijg je 'n tràp voor de boodschap... verdòmme...»

«Je mot niet huile gaan, mallert.»

«'k Huil nièt — o neé — 'k denk d'r niet an,» hokte-die.

«Je had je toch anders kenne gedrage niet? Je doet ook altijd zoo màl... 'k weet niet... zoo anders as 'n ànder.»

«'t Kan wel weze, maar 'k wor toch altijd naar huis gestuurd.»

«Wat wil je dan jonge, godogod, je bent toch geen kind meer,» zei ze, beklemd, hem willend overtuigen om zich zelf ook gerust te stellen in 'r angst voor te groote dingen.

«Dat is 't,» zei-ie dof en dàn, waar 't rauwer begon te kermen: «jezis kristes daàr, leg u me nou niet te treitere, dat is 't 'm juist, da'k geen kind meer ben.»

«'k Begeer je niet te treitere,» zei ze zich nijpend tot kalmte, «'k wil je alleen wat wijzer hebbe, dat probeer 'k iedere keer, maar 't helpt me niet, 'k vin je altijd weer even ongewoon terug — waarom bè-je niet blijve geniete van die meziek, en die je dan hallef gek het gemaakt, was dan vrij wat verstandiger geweest.»

«Kan wel,» zei-ie, tegenvechtend als 'n kind.

«Wat voer je nou zoo'n avend uit, as je vrij bent, in huis legge zeure, in plaats van mooie dinge gaan hoore en zien — die houe je van je kameraadjes af, waar je zoo noodig hèt van af te blijve.»

«Daar zorrege àndere wel voor, da'k daàr niet afblijf,» zei-ie, angstiger verwijtend — hij voelde al even tegen z'n juffrouw te spreken, maar 'r vertrouwelijkheid deé 'm doòrvertellen, ze zou 't alles weten nu ... 't goeie, dat-ie in 'r wist, zou-ie met z'n aanklacht pijnigen gaan. «Daar hoeve de kameraadjes je niet in te hellepe, in dat leelijke, daar hellepe je andere in, die d'r niet over nà kenne denke.»

«Andere?» vroeg ze tegenschermend, «wie andere?»

«Wie — wie — waar we 't nou over hebbe, die brenge je 't eerste d'r in.»

«O, kom, da's klets, d'r is nog maar zàt anders te doen, dan die vuiligheid, dat geloof 'k niet, dat 'n mensch met goeie dingen in zich dàarin hoeft te vervalle.»

«Wat jullie vrouwe klets noeme» zei-ie bitter, «dat binne de eenigste dinge die waàr zijn... geloof u dat ik 'n mensch ben met goeie dinge in 'm?»

«Ja,» zei ze glimlachend van den ernst af, om 'm te vleien.

«Echt?»

«Echt.»

«Dan mot u maar rekene dat u overtuigd bent,» zei-ie bòt, z'n hoofd keerend en z'n brandende oogen met z'n mouw bewrijvend.

«Overtuigd?» schoot ze uit, «mot ik daaruit begriipe, dat jij ben meégaan doen?»

«Ja. — U hoef niet zoo te snauwe, omdat 'k de waarheid zeg; dacht u dat we van ijzer ware, dat ik me àlles kon late doen... 't kon me niks meer schele, 'k kon 't zoo niet uithoue.»

«'k Geloof 't niet,» zei ze, «bè-jij dat patstersleventje ingegaan... jij?»

«Ja... ik — ik. — Versta u me nou goéd. Ik!» zei-ie bitter, «ik ben gaan boemèle — wat jullie mevrouwe boemèle noeme — begrijp u me nou goèd — ik zelf, en nou mot u flink de neus optrekke, toe maar, vies van me weze!» grauwdie-naar 'r op, maar met den aandreigenden angst, dat 't gebeuren zou, dat ze 'm den laatsten schop zou geven.

«Bah!» zei ze minachtend, «dat valt me van je tege.»

«Hoor 'k dat wel goed,» zei-ie, eindelijk z'n keel en z'n hoofd door schreiklitten beklommen, «zeg u werkelijk bah?»

«Bah!» zei ze. «Bah! daar walgt iedere vrouw voor, — daar he'k geen verontschuldiging voor, da's voor mij 't vuilste, dat 'n man kan doen!»

Een grooten huildwang had-ie doorgeslikt en hij kneep zich in z'n wangen met één hand achter d'andere om z'n hoofd verscholen, om van den laatsten neertrap niet voor haar aan 't snikken te beven. — «Daar benne jullie vrouwe voor, om zoo te redeneere» stiet-ie schrokig uit z'n keelnauw, «d'r binne d'r toch anders wel, die u nàder benne dan ik en die d'r niet heelemaal vreemd aan benne. Nou waàr blijve — nou eerlijk blijve!»

«Dan bé-jij nou niks bètèr,» zei ze, «'k walg van d'een mèt d'ander,»

«Heb u niks anders te zegge? . . . niks anders . . . an mij niet?»

«Ja, da'k d'r om zou wille huile — ik zie je.»

«Dan benne we wel zoowat uitgepraat,» zei-ie opstaand met haar toegekeerden rug.

«'k Denk 't ook wel» zei ze, even dof, «'k weet nou meer as genoeg.»

«En ik, 'k zal maar heengaan . . .,» zei-ie schor-diep, met het donkere weten in zich.

En hij keerde zich naar de deur.

Zij liet hem gaan, bleef zwijgend met gekruiste armen zitten op 'r stoel, zuchtend van de inspanning, waarmee ze 'm vond bestraft te hebben. Zij had geen spijt van 't gesprokene, en in 'r teleurstelling lei ze haar hand onder 't hoofd op tafel, bestarend de verschemerende kamerhoek.

Kloppende bonzen als hamergedonder beefden er beneê

zijn toegenepen keel en h rd-striemend voelde hij haar veroordeelen en terugkrabbelen, als een bij oogenblikken in 'r waargenomen kleinheid; maar zij had hem ,als d'eenigste tot spreken gerechtigde, toch tot zelftwijfel verstomd. Mo  —  p — lamgeslagen, weifelend waarde hij rond in dingen van werk, onzeker van denken als in duizelschemer. Hij had ook zoo vreemd willen doen, dacht-ie dan, eerst vertellen van den avond — dat malle was toch ook al lang voorbij weer. Wrevelig na de teleurstelling hinderde hem 't berouw over zijn heelemaal zich geven, en dan ha r te zeggen van z'n uitgaan, hoe had-ie ook zoo dom kunnen zijn — krankzinnig zouden ze 'm verklaren as-ie 't aan verstandige menschen vertellen zou; de jongens zouden 'm vast een half jaar achtereen dood-zwijgen of treiteren — hoe had-ie zoo krankzinnig kunnen doen ... 't was goed ... j  j  ... wat wou-ie daar denken gaan? Ja, 't was goed en gelukkig verstandig geweest, dat-ie 'r niet over dat g ppen gesproken had ... god god ... hij zou d'r fijn zijn ingelooopen, nou nou.

Zij, was nu blijer en rustiger wel, dat ze hem beter had leeren kennen, zij had zich dus ook bedrogen in hem van 't begin af aan, hij deugde niet als de anderen. En in 'r ontnuchtering — vrouw opgevoed voor den m n — 't eenigst levensdoel hem bij te blijven altijd en vrede te houden, voelde ze zich als even schuldig ... had zij met dien jongen wel heelemaal zoo vertrouwelijk mogen zijn? En dan was 't ineens veel rustiger in haar, een gelukkig bedenken, zij hadden elkaar nooit aangeraakt, het was goed, zij had zich toch altijd op 'n afstand weten te houden. En zij drong zich

nieuwe sympathie op voor den man; bij veel klagen tegen haar moeder had die 't zoo dikwijls haar toegeefemeld, hij was toch haar mán ... hij bleef toch altijd haar mán ... kom, kom, ja 't was toch ook werkelijk waar, wat moeder zei, ze moest van 'm leeren houden ... wat was er al niet een heel groote gewoonte aan hem gegroeid in haar ... 't zou niet moeilijk gaan ... en als ie drónk, of hij had inderdaad z'n broodje niet — zou ze toch 'r leven meer beklágen — aan alle mannen was wát — al was-ie welleris wat stuursch, hij kon toch oók wel aardig zijn. Zij hakkelde tot huisvrouwte schrompel terug, en wist het niet, dat zij was daar haar liefde met oogen in oogen voorbij geschreden...

Volgende dagen stal hij weer, moffelde briefjes weg, hield geld achter dat betaald was. Er werd niets gemerkt, er werd in schijn gecontroleerd, maar onnagezien weggestreken en vergeten in te veel aandacht voor eigen goocheme buitenkansjes en ongeordende zakendrift. Het was zoo gemakkelijk voor hem, het waren allemaal heerlijke buitenkansjes, prettige winstjes, waar-ie zich langzaam beter van kleeden en vrijer van bewegen ging. Het was een gewoonte van zijn vak geworden, de baas, dacht-ie, zou 't oòk wel begrippe, daarom vertelde-ie altijd van z'n eigen genijvetjes ¹⁾). Zijn denken kwam zich daar allengs over te verdeelen — 't plezier van avondjes als-ie met de jongens uitging, 't nàgenot van de gezellige bespreking, een nieuw stuk kleeren, een lekkere maaltijd. Voor zekerheid bleef hij nu leenen van de baas, en 't verdiende en 't gestolene geld hield hij met aandacht uit elkaar, voorzichtig afbetalend en 't eens uitstellend, om niet te toonen dat hij meèr had. Er waren tijden, dat het achterhouden rustig voortging en toenam zonder minste vrees voor betrapping. Maar dan kwam een keer, grillig, op een goedgebuiden dag van den baas, plots zijn oneindig

1) genijve = diefstal.

wantrouwen zich ook tegen hem uit te grommen en de angst deed hem minuten lang sidderen op zijn beenen. Dan nam hij zich voor noòit weer te stelen, er zou een plots opspokend moment van ontdekking kunnen zijn en hij werd de deur uitgetrapt of in de gevangenis zou-ie terecht komen. Ja, ze hadden thuis misschien wel gelijk gehad, toen ze zeien, dat-ie op de schans terecht zou komen, daar kwam wellis wat uit van die dinge, die zoo thuis werde gezegd. Vader had 'm dikwijls voorbeelde genoemd — maar 't gebeurde wel — ze zagen wel goed die ouwe lui. Maar dan, even later, zag hij zich door de slordigheid van den baas weer volkomen vertrouwd, of wel door wantrouwen tegen anderen, waarin 'n oogenblik bij hèm hulp werd gezocht. Zoo was 't gebeurd dien morgen, toen de baas, zoodra-ie den winkel binnenkwam van een boodschap terug, hem in hijg-haast 't geld afvroeg en naar binnen zond: «Zeg an de juffrouw, 'k mot effe weg, ze mòt in de winkel blijve hoor, voor de ontvangst hoor, zeg 't gauw!»

Hevig was-ie geschrokken: godogod, zou-ie wat wete? zou-ie toch wat wete? kòn toch niet, hij zorgde altijd zoo goed weer bij te werke wat-ie niet opgeschreven had in z'n ontvangboekie.

«Baas ik zie de juffrouw niet.»

«Nee, wacht maar, ik zal 't wel zegge.» Hij liep naar de keuken, waar z'n vrouw was: «Zeg, Selien, kom is hier, je mot zoolang in de winkel blijve hoor, je het 'r best de tijd voor, dan smoes je maar niet zooveel met de meid, bedonderd, je ken de winkel niet alleen late!»

«Nou . . . nou . . . bedaàr maar . . . 'k zal wel

in de winkel gaan . . . is hij . . . is Moos d'r dan niet?»

Schouderschokkend van minachting om 'r domheid keerde hij zich om: «ogh! of Mòooòs d'r daán niet iiis! nouou en ás Mòooòs d'r nou iiis» spotte-die sarrend, «hoef jijijijij d'r dan niet te wéeèze? weet je veel!»

Verwonderd liep ze naar hem toe en zacht vroeg ze: «Kom is hier, zeg, vertrouw je 'm dan niet? kijk daar 's, je heb 'n heele zwarte plek in je gezicht, veeg is af . . . vertrouw je 'm niet?»

«Och leg niet te dònðere, jij met je gijntjes, 'k zal je nog meer zwarte plekke an wijze!»

«'k Feliciteer je, gazzar, en ben u al weer kwaad meneer, is meneer niet gehumeurd vandaag? en kan ie me geen antwoord geve?»

«Och leg niet te klesse jij . . . of 'k 'm niet vertrouw, je ben 'n pràch van 'n handelsvrouw, 'k zou d'r welleris iemand van zàke bij wille roepe wat 'n towwe handelsvrouw ik aan jou heb, ga jij nou maar naar voré, asjeblief 'n beetje vlugger as u gewoonte is, mevrouw, want ik mot weg weze en je kèn de winkel nièt alleèn late, nou ka-je dat nou verstaàn?»

«'k Zal gaan» zei ze, «kom Roos, kom, ga je met mamma mee naar vòre? Kom mag je bij mamme in 't kantoortje zitte.»

Zij had den heelen tijd met 't kind in 't kantoorkokje gezeten, geld ontvangend op 't vergeelde marmerbordje in de raamholte, vragend met bestudeerd-verfijnd stemgebaar hoeveel ze af moest houden, met asjeblieft en dank u en Roos geef 's 'n handje an de juffrouw! — 't Kind, met

hooge kraai-geluidjes, lachend om Moos' bewegingen en malle naar 'r terug getrokken gezichtsgrimassen, had den winkel volgezongen met 'r vogelgeluid, beroerend met 'r kleinzilverig-vervlogen denkseltjes al wat was en kwam in den winkel, en na ieder handjes-moeten geven groot-menschelijk-wijs opkijkend naar mamma van wel te weten 't malle van die menschen, maar te doen, omdat 't zoo hoort. En schouderchokkend, als 't leeg was, vertelde ze daadlijk àl 'r weten, «wat 'n malle mensche hè mamma, 'k mot allemaal handjes geve vanmorrege, nou àn allemaal mensche die 'k heelemaal niet kèèn — hihihi!» schoot dan plots de lachjoel weer uit en 'r pure kindzijn trok weer onsmakelijk mamma's aandacht naar Moos: «Kijk u is mamma — kijk u is an die mallert van die Mòooos — hihi! hij legt heelemaal met de bommertneus op 't vleèèesch! Mooòos! zeg Mooòs! je legt heelemaal met de neus op 't vleèèesch — mamma — hoor u nou is, as-ie nou, za'k maar zegge, as-ie nou de neus mot snuite, krijgt-ie vleesch in z'n zakdoek is 't niet mamma?» en ze tikte tegen mamma's wang, dat ze toch zien zou. «Jaà pop, 'k zie 't weèl!» Zij liet het kind wel gaan, wou hem niet beletten 't vrijen en spelen, uit vrees ook voor de mijding die tusschen hen beiden een gewoonte was geworden. Toen hij daar stond te werken, zeker van 't wantrouwen nu, werd hem dien morgen een walg van 't knechtschap bij ieder pondje vleesch dat betaald moest worden. Soms zagen de menschen haar niet en wilden hem 't geld geven. — «Betaal u maar aan de juffrouw» wees hij dan àl nieuwkleurend naar 't hokje. En de menschen zeien van «o, mot 'k daar weze — o, da's de juffrouw,

zoo hoort 't ook» en een kwezelvriendelijk weêrsgesprekje werd het met de netjes gekleede slagersvrouw, waar hij, als een fatsoenlijke knecht, die zijn plaats weet, zich buiten had te houden. Zij had er wel over nagedacht hoe hij komen zou aan 't geld, om uit te gaan en zich wat beter te kleeden. Zij wist zijn voortdurend leenen nu wel, maar haar vrouw-zijn deed haar beter rekenen, zij was niet zeker meer van z'n eerlijkheid, maar wou zich in die zaken niet mengen, zocht ook niet met kleinen opzet z'n ongeluk. Maar toen zij 't wantrouwen zag van haar man, meende zij, dat hij iets wist en vroeg hem ernaar. Zij wist wel, hij wantrouwde ieder, maar zonder indenken van al zijn vuilste gesjagger met wie hij handelde, begon ze zijn achterdocht, z'n altijd in verwèer staan, te billijken — van Moos had ze nooit 't leelijke kunnen denken — je kon toch werkelijk niemand vertrouwen. Nu, in de winkeldrukte, was haar aandacht weer even gebonden door 't vreemde werk van 't ontvangen, tot opeens 't kind te zeuren begon om uit te mogen:

«Tòeoe, mamma, gaat u nou mee wandele, hè, waarom blijf u nou zoo naar de heele tijd in de winkèl?»

«Och nee poppie, straks gaan we wandele!»

«Heèè, mamma, waarom nou straàks?»

«Omdat mamma zoolang hier mot blijve.»

«Nou, mamma, maar Moos is toch hier.»

Hij voelde een heete beklemming van schaamte om 't komende antwoord en keerde z'n gezicht achter een voet vleesch, bang, dat ze bij 't antwoorden naar 'm op zou zien.

Ze tikte met 'n kwartje tegen 't marmerbordje en zei, dof, met opzet naar buiten kijkend: «nou, maar mamma

die mot blijve, want Moos die het 't te druk. Pappa is d'r toch niet. Straks als pappa komt, gaan we uit hoor.»

't Kind was tevreden — hij was blij, dat ze weer tegen mamma's wang begon te tikken: «Ja mamma? heerlijke lollige mammetje gaan we dan wandele?» en het werd een gekùs in het hokje, met golvende echte en nagebootste lachjes door den hoogen winkel. Maar als een trappen op zijn hoofd bleef het toch, 'r wel verzachte antwoord, een vastschroefing, die hem tot frisch ademen niet losliet voor de baas terugkwam en ze den winkel uit waren.

Toen kwam er opeens weer een misleiding van zijn straks zich heelemaal gewantrouwd weten, toen de baas hem even later naar achter zond, haastig: «zeg, Moos, verdomme loop is gauw naar de keuke, maar zeg niks hoor, op de rechtbank naast 't gasmechien... daar legt 'n rolletje kwartjes, haal is gauw hier, eer die meid d'r daar wat van gaat jatte, maak voort!»

«Ja, baas, 'k loop al!» zei-ie blij. En hij dacht: ja... hij vertrouwde hem toch wel, de baas, en haalde ze gauw naar den winkel. Hij behoefde niet bang te weze dat-ie 'm snappe zou, op hem werd niet gelet... En als de baas hem weer stelen liet van grossiers of klanten, begon hij in verbeelding te grinniklachen, «och och, wat was 't een goocheme baas... hihi... maar hij was toch zoo goochem niet, of hij wist 'm wel fijn te graze te neme, hihi...»

* * *

Gezellige, lachende vrienden werden ze, de baas en hij,

een tijdlang. Want een avond was hij alleen uitgegaan, toen hij, in de Warmoesstraat een schunnig cafétje uitkomend, terugschrok: vóór hem stond de baas, keurigjes opgestrikt, met lichten hoed en kleeren, snorren wijduitgedraaid langs 't glunder zeepgewasschen gezicht en op z'n groote lichte das een lawaaischitterende diamant. Baasje schrok ook, wist geen raad; 't was te laat om weg te loopen, hij was al gezien, zoo'n knech daar te zien uitkomme, as je net wil binnegaan, 's jonge, daar was 'n luchie an, nou most-ie oppasse.

«Wat mot jij hier doen?» lachte-die, tikkend met z'n rieten stokje tegen z'n broek. Moos, de deurknop nog in in z'n hand, zag hem even angstig aan. Maar toen-ie de lippen van den baas zag krullen, de wangen roodglimmerend opbollen, de oogjes in viezen lach verkleinen en terugkruipen, kwam een geruststelling over 'm van de gedachte zich kalm te houden en geen leugens te zoeken. En hij lachte, zonder iets meer te voelen van de groote haat, die-ie zoo dikwijls tegen hem uit had willen vloeken: «Hihi, nou baas, wat 'k hier mot doen... 'k zou denke, dezelfde boodschap as u he?»

«We zalle mekaar geen verwijte make,» schudlachte de baas, «maar hoor is zeg Moos, je weet hè? je ben 'n jonge, je ben geen kind, we magge nou ereis gekheid make, maar mondje houe hoor je. Nou já . . . 'k weet wel . . . heb ik je netuurlijk nie noodig te zegge he?»

«Wat flauw van u baas,» zei-ie als beleedigd, «hoe kan u nou zoo kinderachtig prate.»

«Nou já, da's ook waar, maar me mot mekaar toch altijd goed wete te verstaan, niet?»

«Vanzellef, nou dag baas, ameseer u.»

«Ajuu» zei de baas en toen-ie heenging: «ssst, zeg Moos, kom ereis hier, wi-je 'n fijne sigaar?»

«Asjeblief baas.»

«'n Lichte of 'n zware, 'k heb toevallig niet anders as goeie bij me, da's wel jammer.»

«Hihi, nou dan maar 'n goeie zwàre baas.»

«Hier neem nòg maar een, je zal nog wel nie na bed gaan he?»

«Daadlijk nog niet hoor,» lolde-die, «dank u.»

Als kameraden waren zij van elkaar gegaan, hij vond de baas 'n gezellige kerel, die wist te profiteere, 't was toch maar waar, hij kon werkelijk wellis roijale buie hebbe.

Den volgenden morgen gaf de baas hem den eersten groet, toen-ie binnenkwam. En 'n tijdlang bleven ze goeie vrienden, tot er weer botsingen kniesden en 't spreken minderde. Maar hij, Moos sprak nergens van, hij verdraaide 't eeuwig om iemand te verraaje, dat zou-ie nooit doen, an z'n grootste vijand nog niet hoor, wat ging 't hèm an ... 't raakte 'm ommers niet . . .

De dagen gleden voort, dompig en ombroeidend; nauw in den verengenden bestaanskring, als van alle anderen was zijn leven nu. Hij en de baas zij bedrogen saàm en elkaar, hielden hun gesprekjes, hun uitgaansavondjes, hun ruzietjes... zijn kusjes aan 't kind, uit gewoonte, bleef hij geven.

En stelen deed hij, rustiger en ruimer, voor zijn baas en voor zich... het leven was niet moeilijk meer.

Hij had een boodschap gedaan, toen hij terugkwam in den winkel.

Toen gebeurde het.

Hij zag hen staan, en het sloeg hem met de hevigheid van iets, dat ademloos is afgewacht, en nu gebeuren gaat; het benam hem den moed, de deur los te maken en naar binnen te gaan ...

In den winkel: de baas, de juffrouw, Roosje.

En voór hem een dienstmeisje.

Hij zag het — en aarzelend dacht-ie maar weer terug te gaan ... het was het dienstmeisje dat hem den vorigen dag het postje van eenvijftig betaald had, dat niet was opgeschreven. Hij wist niet wat ze moest, maar de winkel schemerde al voor zijn oogen, hij voelde zich al verbleeken, een hevige schokking van bloed terugwentelen in zijn lijf, waar 't hamerde ... hamerde ... godogod! ... Hij moest, moest naar hen toe, ze zouden hem zeker wachten .., wachten, om hem toe te schreeuwen ...

Toen hoorde hij de bel van de deur klingen, door de duwing van zijn lijf en hij waggelde naar binnen ...

«Moos, kom is hier!» riep hem de baas.

Maar hij dwong zich hem voorbij te loopen, om nog maar één oogenblik althans uit te stellen: «jjaà bbaàs ... ik-ik mot eè-eève me mand zoeker.»

«Nou, je heb je mand nou nie noodig! ... kom eve hier!»

Snel veegde hij even z'n gezicht af met z'n mouw, bezag z'n van angst vertrokken gezicht in de glasruit, beet zich op de lippen om zich te dwingen, te rùkken tot kalmte, rekte zijn hals uit, tot het hem pijnde, om rechtop te loopen, om zich niet neer te laten trekken door zijn angst. Maar in den winkel wàchtten ze, wàchtten ze ... hij wou ze zoo graag làten wachten, wègloopen ... o God! waarheen ... ze zoo laten wachten, niet de vreugde te geven van al zijn schrikkelijke naaktheid te zien ...

«Moos! godverdomme, kom je haàs.»

«Jjà bbaàs ... ik-ik kòm toch al ...»

«Waar blijf je nou!»

En weer slikkend, slikkend, in de gang nog, bang z'n gezicht te toonen, hokte-ie: «òch ... ik kòm toch àl ... evé evé ... me mànd ommers.» Toen stond hij in den winkel, voór hen ... Alles bleef gelijk, het vleesch, het vet, de haken, het blok, de toonbank ... àllès àlles ... Ze wàchtten ... toè dan ... Ze wàchtten, zèi-ie 't nou nog niet? — Hij moest 't toch zègge ... toè nou ... zeg 't nou maar — hij kon 't nou ommers wel zegge gaàn ... van dat-ie weer gestòle had! ... gister ... toè nou! ... och maar god, ze wachtte d'r ommers allemaal òp ... wat vreemde dinge allemaal om 'm heén ... ò jà! ... die meid ... godogod! godogod! godgod! stil nou ... goèd houe ... kranige kèrel

weze ... toè nou ... niks late zien... ze ware zeker allemaal blij hè? haha! ja, 't zou ook wel waar weze... haha! as je daar zoo'n gauwdief is fijn in de val zag loope! haha! haha! wat duurde 't lang, eer ze wat zeie... haha! o... daar hadt je 't al ... hoe zou 't gaan ... goed hou hoor! hoor! toe nou! ...

«Zeg Moos, die juffrouw zèg, dat ze je gister te veel betaald het, weet jij daar soms wat vàn?»

Hij stond met zijn rug tegen de toonbank en vanachter klemde hij zich vast met z'n handen; z'n hoofd, voóruit, beëfde, z'n gezicht was van een vèle bleekheid, z'n oogen dóften angstig langs hen drieën heen ...

Nou most-ie wat zegge gaàn ... toè nou ... wat nou zeggè ... godogod! hij zou wel wat zegge, as ze d'r maar niet allemaal bijstonde te gàpe ... waaròm ging zij nou niet weg ... wèg wèg ... naar binne ... godverdòmme, wat ging 't haàr an ... naar binne, naar binne, toe nou, toe nou, niet zoo blijve staan treitere ... jezis kristes ... ga nou weg ... en 't kind, 't kind ook ... en die meid, die meid met d'r mopneus... de koòrs zou ze krijge ... hij hàd niks te veel ontvange, verdòmme... wèg nou, wèg, wèg ...

«Nou, weèt je et niet?» drong de baas.

En om dan gauw maar iets te zeggen zoolang, zei-ie, slikkend, slikkend weer, enkel zich dwingend, om nu maar alleen de baas even kalm aan te zien:

«God ... neé ... baas ... hoe kan ik dat nou wéte?»

«Je gèld is toch uitgekemme niet?»

«Jjaà ... baas» hakkelde-ie weer, voelend het martelend oogengekijk. U ... u heb 't toch ommers zellef nàgekèke?»

«Nou,» zei de baas, enkel uit beleefdheid tegenover de klant, waar-ie bang voor was en niets vermoedend nog van diefstal: «kom nou is evè hier ... maar die juffrouw die zèit 't toch ... ik weet er ommers niks vàn ... as één 't weet, dan weet jij 't»

«Weet u nog hoe 't gekomme is?» vroeg-ie aan 't meisje.

«Ja», zei ze, «de juffrouw die weet zeker dat ze teveel het gegève, 't was een-vijftig ... nou, en van 'n briefie van tien heb u weeróm gegève, en toen de juffrouw even later 't geld nàzag, toe was d'r maar acht gúlde ...»

«Nou, ... maar baàs ... ik heb toch ommers niks over gehad ... ik ... ik weet 't oòk niet hoèr ...»

Toen draaide de baas zich om, knipoogend, verlangend 't meisje kwijt te worden. Hij wou Moos 't pleziertje van twee kwartjes òver niet afnemen.

«Kom is hier, juffie», zei-ie, «gaat u nou naar de juffrouw en zeg: we zalle 't nazien hoór, versta je, en azze we 't vínde, dan zal de knèch 't vanmiddag wel evè ànreike hoor!»

«Da's goed meneér», zei ze, oók blij, dat ze weer heen kon gaan. En met nederige knikjes groette ze liefjes: «Dag meneer, dag juffrouw, dàg» neeg ze tegen Moos.

't Meisje ging heen.

Even ademde hij; Anne, àchter, riep de juffrouw met Roosje wèg.

«Jefrou-ou!»

«Joe! ik kòm! Roòs kòm.» Met 'n nog-even scherp-wantrouwend kijken ging ze heen.

Nu stond hij met den baas alleen in den winkel. Stil bleef hij staan met zijn rug tegen de toonbank, zelf meer verradend door 't ongewone van zijn doen, dan de baas vermoeden kon.

«Zeg, kom is hier» lachte hij: «hè-je werkelijk te veél ontvange? Nou ... me zorget, je mag 't tege mijn wel zeggè hoor.»

«Neé baas ... geen ... geen cent te veél.»

«Hoeveel was 't ook weer van ze.»

Hij dacht te zullen stikken in de volheid van zijn keel. Tòch bleef hij staan, zich dringend tegen de toonbank, om zijn bevende lijf stil te houden. — «Nou ... 'n daalder om-mers ... en 'k heb àcht en 'n halleve gulde weeròom gegeve ... verdòmd.»

«Nou jà» hoofdschudde de baas, «we zalle 't daar voor de flauwe kul tòch eve nazien ... je mot altijd rékene ... 't is 'n klànt, je mot je niet met ze àf gaan gooie ... nou zal ik toch voor sekurigheid effe kijke, zie je ... 't is maar voor die luì, is 't waar of niet?»

«Netuurlijk», zei-ie heesch en beloerde 't getast van den baas in z'n binnenzak. Het lijstje kraakte open ... zijn beenen trilden onder zijn lijf ... zijn hoofd bònsde, bònsde met hamèrgedònder ... gestommel van treinen over 'n brùg ... hij voelde zich nu niet meer tegen de toonbank staan ... hij stond midden in den winkel ... er kringde zich een wijde, bange leègte om hem heen ... godogod! ... kijk 'm nou zoeke! ... hij zocht! ... hij zocht naar 't possie van Been! ... ogodogod! 't stond er omers niet òp! ... dat je nou geen smoèl los kon doèn ... kijk, hoe die ver-rekkeling nou dat briefie daar te beloere stond, om die naàm te vinde ... Been... Been... Been! stond er niet òp ... hij kon d'r niet bij om 't evè op te schrijve ... neé! neé! was geen kàns op ... ogod! dan ... god! dan! ... zou-ie

maar zoo voor z'n voète doodvalle, die verrekkeling ... zou-ie maar zoo doòdvalle met dat briefie in z'n poòte ... toè nou, toè, viel-ie nou maar zoò doód ... pàf! ... neé, 't gebeurde niet, neé hoor ... 't ging wel heelemàal door ... alles moest wel fijn z'n gang gaan ... hij zou 't daar zoó wel hoore ... godverdòmme dan ... daar had je 't al! o, god, ik wil hier niet zijn ... ik wil doòd zijn ... la me hier dood gaan, toe nou ...

«Zeg Moòs, kom is hièr ... waar staàt 't ... nou, jesis ... kom dan is éve hièièr ... daàr, zoèk! zoek jij eris evè op; heete ze niet Been? ... zoek is op!»

Vreemd zag de baas hem aan van terzij, maar hij wendde zijn oogen angstig af ... hij zag alleen 't reepje papier met de wemeling van gekrabbelde namen. Er was niets anders. Er was geen grond onder zijn voeten ... hij dacht te zullen wegzinken daàr ... godogod! ...

«Zie jij 't?»

«Wa-wat bedoèl u nou?»

«Godverdomme! dat er geen Been òpstaat!»

«Och, och baas ... laa's goèd zien ... neè ... goèd ... zoo ... zoo, laa's zien, u zal zich wel vergisse.» ... Hij boog zich, boòg over 't briefje heèn, duizelend er langs heenkijkend in de krioelende schemering voor z'n oogen. Het was een ontzaglijke foltering, zoo ... zoo onder 't oogengekijk van den baas, die nu wèten moest, zooals hij daar stond, voór hem, machteloos de trilling van zijn lijf, de beving van zijn handen meester te worden, machteloos zijn mond te sluiten, nu zijn tanden begonnen te klapperen met hevig gekletter.

En hij staaarde maar, staaarde langs het briefje heen, dat

de baàs in de hand hield, verlangend alleen maar, dat er geen eind zou hoeven te komen aan dat staren ... aan die aanbeden stilte ... dat-ie maar altijd zoo mocht blijven staan, dat 't nou niet vèrder gaan zou ... godogod ... godogod ...

Treiterend, begrijpend, maar nu om hem minuutje voor minuutje te sarren in zijn doodelijken angst, spoorde hem de baas aan, grinnikend, spijtig, giftig: «Toè nou ... nou nou! wijs 't me dan ... waar stàat 't dan? Been niet? Toè nou godverdomme ... toe nou?»

Hij wist nu niets meer, het schemerde alles dooreen voor zijn oogen, de bonken vleesch dansten krankzinnig op 't hakblok, de ramen lagen schuin achterover, de zoldering was dicht bij zijn oogen ... godogod! godogod!

«Godverdomme! Kerel! je het me bestóle!»

Het donderde hem ràtelend tegen, het deed hem opschrikken uit de martelende stilte ... zijn hoofd nikte in een hevigen schok ... een ademsnak snikte door zijn keel. Maar hij bleef stilstaan, zwijsend, om zoo af te wachten — àlles, alles wat komen zou ... als-ie 'm maar niet hoefde aan te zien of toe te spreken.

«Zeg òp, verdomme! gauwdief! waar benne de cente?»

Toen zei hij dòf, òp, kapòt, met gebogen hoofd ... alles nu wèg ... àlles:

«Die ... die hèb 'k niet meer.»

«Waar hè-je ze dan ... 'k mot 't wéte ... 'k wil 't wéte!»

Zijn lip hing naar schreien, maar de tranen bleven in zijn keel, door den geweldigen drang van zijn slikken. En hij schuifelde achteruit naar de toonbank.

«Je zàl 't me zegge! bè-je voor mijn cente uìt gewees? zeg òp ... ik zal wachte!» — Rood gloeide zijn driftkop dicht voor zijn oogen tot hij zijn adem voelde en angstig terugweek ...

Toen, sidderend nog, zijn oogen in kinderlijken deemoed naar de kleine woedende flitskijertjes voòr hem, hokte hij, ademsnakkend:

«Ik-ik moest ze nog ... an-an me sslaàpjuffrouw be..tale ... van 'n weèk most ze nog hebbe.»

«Verdomme!» vuistbalde de baas in de lucht, als in spijt dat-ie nìet slaàn durfde, «wat heb ik daarmee te make! Jezis nog toe! vuilik! gauwdief! vrouw kom is hier!»

In den winkel kwam hij nu even tot enkele in benauwenis uitgebrokkelde snikjes.

Toen hoorde hij in de kamer de juffrouw zeggen:

«Nou, wat doè je nou? Hadt jij beter op 'm gelet ... was 't zoover misschien niet gekomme!»

Maar hij: «Och mensch, je ben krankzinnig, weet je veèl, wie gappe wil, die gapt, ogh!»

«Nou kom is hier» vroeg ze zachter, «wat doe je nou, stuur je 'm weg?»

«Be-je stapel?» zei-ie, «jà, 'k stuur 'm wèg ... ka-jij 't werrek doen? ogh! je heb ze toch noodig! is 't soms niet waar ... kom eris hièr, ik zal je wat vertelle ... ik weet beter ... hoor toe ... van hèm weèt 'k nou hoeveèl of-ie gap ... en van 'n ander mot 'k nog maar raje gaan ... ogh! praat mijn niet, ze binne toch allemaàl diève, geeneén, die d'r deugt, van àl dat tuig niet is 't waar of nié waar ... heb 'k nou jà rech?»

«Je hebt gelijk» zei ze overtuigd, «nou zie 'k 't pas».

En hij liep naar den winkel terug, bleef even voòr hem staan.

«Kom is hier» zei-ie vingerdreigend, «nou zal ik je wat vertelle ... ìk zal je nou late loòpe, maar ... as 'k je èenmaal weer betrap, dat je 'n stuiver, zie je, 'n stuiver van me gestole lieb ... bezweer ik je bij Gòd, dat je de kàs ingaat verstà je ... dènk d'r om, ik ... ik loèr op je, en ga nou maar an je werrek! ...»

Verràst zag bij òp naar den baas, en z'n oog:n afvegend, voelde hij een plotse lichte verruiming in zich komen, een lachende blijdschap sprong in hem rond, en kinderlief zei-ie:

«Da's goed baas....»

Verward greep hij naar gereedschap, dronken van geluk dat 't daar zoo àf was geloopt ... de grootste doodsbenauwdheid voorbij nu ... godogod wat 'n bof was 't geworden ... blijven mocht-ie nog ... blijven en Vrijdag weer geld ontvangen ... jezis! hij was tòch 'n goeie kerel de baas, dat-ie 'm zoo met rust liet en in z'n werk hield ... dat-ie zich zoóveel liet doen ... 'n goeie kerel, hij zou wel altijd wille blijvè hier! en 'm wel wille bedànke voor dat goeds! ... ogod, wat was 't blij in hem ... zoo'n korten tijd even van schaamte maar ... en dan te blijven, te blijven! te blijven!

Bevend van vreugde ging hij aan z'n werk, schuchterzorgzaam bewegend in 't klein-volle winkeltje; voorjaarszon beaaide z'n handen, die roerden door 't vet en door 't vleesch met lichte sidderingen onder 't gelukzware denken.

AMSTERDAM, Januari—Mei 1904.